TÜRK EVININ “ÖTEKI” EKSENINDE GELENEKSEL ÇIN EVI’YLEKARSILASTIRILMASI

Ebru ERDOGAN

YÜKSEK LISANS TEZI

MIMARLIK ANABILIM DALI

Konya, 2007

T.C

SELÇUK ÜNIVERSITESI

FEN BILIMLERI ENSTITÜSÜ

TÜRK EVININ "ÖTEKI" EKSENINDE GELENEKSEL ÇIN EVIYLE KARSILASTIRILMASI

EBRU ERDOGAN

YÜKSEK LISANS TEZI

MIMARLIK ANABILIM DALI

Bu tez 09.01.2007 tarihinde asagidaki jüri tarafindan oybirligi ile kabul edilmistir.

Yrd.Doç.Dr. Mustafa INCESAKAL	Yrd.Doç.Dr. Mine ULUSOY	Yrd.Doç.Dr. M. Emin BASAR
(Danisman)	(Üye)	(Üye)

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRK EVININ "ÖTEKI" EKSENINDE

GELENEKSEL ÇIN EVIYLE KARSILASTIRILMASI

Ebru ERDOGAN

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlik Anabilim Dali

Danisman : Yrd.Doç.Dr. Mustafa INCESAKAL

2007, 168 Sayfa

Jüri : Yrd.Doç.Dr. Mine ULUSOY

Yrd.Doç.Dr. Mustafa INCESAKAL

Yrd.Doç.Dr. M.Emin BASAR

Ev kavrami, kuskusuz toplum psikolojisi ve insan ruhu ile derinden iliskilidir. Paylasilan hayat biçimi, dünya görüsü ve ortak olarak kabul edilen bina modeli, yerlesim dokusu vernaküler ev tiplerini bünyesinde olusturan kültürlerin ortak paydalaridir. Gelenekler ne kadar sürdürülebilirse, paylasilan ve kabul edilen bu imgeler düzgün isleyerek çalisabilirler. Gelenek olmadan kabul edilen normlara güven ve baglilik kalmaz.

Geleneksel ev kavrami tarihsel süreç içerisinde birçok asamalar geçirmis ve kültürel etkilesimlerin de neticesinde degiserek farklilasmistir. Bu baglamda tarihten izler tasiyan, köklü bir geçmisi ve gelenekleri olan Türk Evini ve geleneksel Çin Evini ele almak, ikisinin de dogu kültürü ve Orta Asya kökenli olmasindan dolayi oldukça çarpici olmustur. Her iki geleneksel ev tipi de dogal-fiziksel ve sosyo- kültürel faktörler açisindan ele alinmis ve plan tipolojileri, mekan kurgulari olarak karakteristik özellikleri ayri ayri ele alinarak incelenmistir. Türk Evinin "öteki" ekseninde geleneksel Çin Eviyle karsilastirilmasi yapilarak, elde edilen bulgular isiginda sonuçlari ortaya koyarak yorumlamalara gidilmistir. Yapilan bu çalisma ile elde edilmek istenen ne farkli kültürleri yaristirmak ne de birini digerinin üzerine çikarmaktir. Esas amaçlanan Türk Evini farkli bir perspektiften gözlemlemek, daha disaridan bir bakis açisi ile almak, farkli kültürlere sahip olan iki toplumun kültürel özelliklerini geleneksel evlere nasil yansittiklarini irdelemek ve böylelikle yeni bir tartisma ortami olusturmaya çalismaktir. Orta Asya merkezli bir kültüre sahip olmamiz, yüzyillar boyunca Çin ile yogun bir iliski ve etkilesim içinde bulunmamiz ise tezin ana semasinin kurgulanmasinda ve "öteki"nin belirlenmesinde etkili olmustur.

Kelimeler: Türk Evi, Çin Evi, Kültür, Mekan, Geleneksel Ev, Karsilastirma.

ABSTRACT

M.A. Thesis

THE COMPARISON OF TURKISH HOUSE

AT “THE OTHER” AXIS

WITH THE TRADITIONAL CHINESEE HOUSE

Ebru ERDOGAN

Selçuk University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Architecture

Supervisor : Yrd.Doç.Dr. Mustafa INCESAKAL

2007, 168 Page

Jury : Yrd.Doç.Dr. Mine ULUSOY

Yrd.Doç.Dr. Mustafa INCESAKAL

Yrd.Doç.Dr. M.Emin BASAR

The house concept is certainly related with the public psychology and human soul. The shared life style, general philosophy of life and commonly accepted construction model are the common parts of the cultures whose residing texture includes the vernacular house types. These shared and accepted images can work properly in the case when the traditions are continued. No reliance and dependence occur for the norms accepted out of tradition.

The concept of traditional house has experienced many stages during the historical time and differentiated also as a result of cultural interactions. Therefore, researching the traditional Chinese House and the Turkish House having historical trails, traditions and a rooted past became rather impressive due to their relation with the Middle Asia’s Eastern Culture. Both of the house types were taken into consideration in terms of natural-physical and socio-cultural factors, and their characteristics were separately examined considering their plan typologies and space designs. Comparing the Turkish House at “the other” axis with the traditional Chinese House, there were made interpretations in the light of findings after presenting the results. The purpose of the thesis was not to make competition between different cultures and not to prove one culture’s superiority on the other but to investigate the Turkish House from a different perspective and to study how the mentioned nations of two different cultures have reflected their cultural characteristics to their traditional houses, and by the way to form a new discussion subject. Turkish culture having dense relationships and interactions with China throughout the centuries and being a Middle Asia centered culture became effective in designing the main scheme of the thesis and determining “the other”.

Key Words: Turkish House, Chinese House, Culture, Space, Traditional House, Comparison.

ÖNSÖZ

Bu çalismam esnasinda, fikirleri ve elestirileriyle çalismama isik tutan, yardimlarini ve destegini esirgemeyen degerli danisman hocam Yrd.Doç.Dr. Mustafa INCESAKAL'a, bugünlere ulasmamda maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili aileme, yardimlarini ve sevgisini eksik etmeyerek her zaman yanimda olan, hayatimi paylasmaktan onur duydugum sevgili esim H.Abdullah ERDOGAN'a, kendisine yeterli vakti ayiramadigimdan, fedakarliklarin en büyügünü gösteren biricik oglum Affan Onat ERDOGAN'a ve degerli hocalarim Yrd.Doç.Dr. Mine ULUSOY ve Yrd.Doç.Dr. Mehmet Emin BASAR'a, ayrica üzerimde emegi geçen herkese tesekkür ederim.

IÇINDEKILER

ÖNSÖZ i
IÇINDEKILER ii
RESIMLER LISTESI iv
ÇIZIMLER LISTESI vii
TABLOLAR LISTESI ix
BÖLÜM 1. GIRIS 1
1.1. Amaç ve Kapsam 2
1.2. Materyal ve Metot 2
1.3. Kaynak Arastirmasi 3
BÖLÜM 2. GELENEKSEL EVIN TARIHÇESI 7
2.1. Evin Tarihsel Gelisimi 8
2.1.1 Tarih öncesi çaglarda konut tipleri 9
2.1.2 Antik Çag'da Konut 12
2.2. Geleneksel Ev Tasarimini Etkileyen Temel Faktörler 16
BÖLÜM 3. TÜRK EVI KAVRAMI 19
3.1. Türk Evi'nin Olusumunu Etkileyen Faktörler 20
3.1.1 Dogal- Fiziksel faktörler 20
3.1.2 Sosyo-Kültürel faktörler 23
3.1.2.1 Aile yapisi, yasama biçimi 25
3.1.2.2 Mahremiyet 27
3.1.2.3 Ekonomi 31
3.2. Türk Evi Karakteristik Özellikleri 32
3.2.1.1 Türk Evi Plan Tipolojisi 33
3.2.2 Türk Evi mekan kurgusu 35
3.2.2.1 Oda 36
3.2.2.2 Hayat 46
3.2.2.3 Eyvan 51
3.2.2.4 Avlu, bahçe 53
3.2.3 Mimari ve Dekoratif ögeler 56

BÖLÜM 4. GELENEKSEL ÇIN EVI 67
4.1. Geleneksel Çin Evi Olusumunu Etkileyen Etmenler.....68
4.1.1 Dogal- Fiziksel faktörler 69
4.1.2 Sosyo- Kültürel faktörler 78
4.1.2.1 Aile yapisi, yasama biçimi.....79
4.1.2.2 Mahremiyet 83
4.1.2.3 Ekonomi.....85
4.1.2.4 Feng Shui 86
4.2. Çin Evi Karakteristik Özellikleri.....96
4.2.1 Çin Evi plan tipolojisi 98
4.2.2 Çin Evi mekan kurgusu.....101
4.2.3 Mimari ve dekoratif ögeler.....125
BÖLÜM 5. DEGERLENDIRME ve SONUÇ 136
KAYNAKLAR 163

RESIMLER LISTESI

Resim 3.1 Kapi tokmaklari (Büyükmihçi 2005). 28
Resim 3.2 Gebze, Kis odasi, 19.yy. , Eldem'den, (Kuban 1995).....39
Resim 3.3 Göynük, Oda, (Kuban 1995).....42
Resim 3.4 Tek Odali Ev, Gebze -19.yy- Arseven'den, (Kuban 1995).....43
Resim 3.5 Tepe Pencereleri (Günay 1998).....45
Resim 3.6 Birgi, Çakiraga Konagi, Hayat (Kuban 1995). 49
Resim 3.7 Kula,Hayat (Kuban 1995).....49
Resim 3.8 Kula, Hayat (C. Binan).....50
Resim 3.9 Safranbolu, Asmazlar Evi, Eyvan (Kuban 1995).....52
Resim 3.10 Safranbolu, Asmazlar Konagi, geç 19. yüzyil (Kuban 1995). 55
Resim 3.11 Istanbul'u tasvir eden bezemeler (Günay 1998). 59
Resim 3.12 Tepe Pencereleri (Günay 1998).....60
Resim 3.13 Kapilar (Büyükmihçi 2005).....61
Resim 3.14 Çörten (Büyükmihçi 2005).....63
Resim 3.15 Bir Çörten örnegi (Büyükmihçi 2005) 64
Resim 3.16 Kula, sokak (Bektas 1996).....65
Resim 3.17 Saçakta geyik boynuzu (Günay 2005).....65
Resim 3.18 Duvarlarda kutsal sözler(Günay 1998).....66
Resim 4.1 Ahsap iskeletli bir ev örnegi, (Knapp 1990).....73
Resim 4.2 Bir toprak duvar yapimi, Xian Bölgesi, Shaanxi (washington.edu). 74
Resim 4.3 Tailing sistemi, Pekin Bölgesi (washington.edu).....76
Resim 4.4 Yükselen at basi duvarlari, Zhejiang ili (Knapp 1990). 77
Resim 4.5 Ataerkil bir Çin ailesi (Knapp 2005).....81
Resim 4.6 Mahya asigina asilan kirmizi bez (Knapp 2005). 82
Resim 4.7 Mahuzinin görünümü ve konut içindeki yeri (Yu 2005). 83
Resim 4.8 Günlük aktiviteler, (Knapp 2005). 85
Resim 4.9 Yönler ve Simgeler.....90
Resim 4.10 Yin ve Yang simgesi 91
Resim 4.11 Kat Kat Çatili Padoga (Lip 1996).....92

Resim 4.12 Süslemeli bir çati saçagi, Pekin (washington.edu).....92
Resim 4.13 Bir bahçe örnegi 96
Resim 4.14 Bir odadan avlunun görünüsü, Suzhou rezidance (Ren 2000).....97
Resim 4.15 Açik, kapali ve geçis mekanlari grafigi (Knapp 2005).....101
Resim 4.16 Bir evin ahsap “ata kösesi”, Fujian (washinton.edu).....102
Resim 4.17 Fujian Tapinagi, Pekin (washington.edu). 111
Resim 4.18 Bir Pekin avlulu evi (washington.edu).....112
Resim 4.19 Bir avlunun *screen wall* u (Deqi 2004).....113
Resim 4.20 Avlu girisindeki paravan, Fujian (Knapp 2005).....114
Resim 4.21 Geleneksel bir Çin Evi Mutfagi, Zhejiang (washington.edu). 115
Resim 4.22 Bir yatak odasi (Knapp 2005).....116
Resim 4.23 Bir cephe örnegi, Anhui (Washington.edu) 119
Resim 4.24 Atbasi duvarlari olan bir Güney evi, Jiangsu (Knapp 1990).....121
Resim 4.25 *Skywell*, Fujian, (Knapp 1990).....123
Resim 4.26 *Skywell* (Knapp 2005).....123
Resim 4.27 Foshou Mama ve kagit süslemeler (Yu 2005).....126
Resim 4.28 Çati ve saçaklardaki süslemeler (Yu 2005).....127
Resim 4.29 Dekoratif ögeler (Knapp 2005).....129
Resim 4.30 Süslemeli kapilar (Knapp 2005).....130
Resim 4.31 Süslemeli kapi tokmaklari, Wuzhen, Zhejiang (Knapp 2005).....131
Resim 4.32 Nazarlik örnegi 1, Shengxian, Zhejiang (www.washington.edu).....131
Resim 4.33 Nazarlik örnegi 2, Shexian, Anhui (Knapp 2005).....132
Resim 4.34 Bir nazarlik örnegi 3, Fujian (Knapp 2005).....132
Resim 4.35 Ahsap Oymalar, Shanxi (Knapp 2005).....133
Resim 4.36 Gamali haç, Mei Lanfang Evi, Pekin (Knapp 2005).....133
Resim 4.37 Oyma tas havalandirma kanali, Meixian, Guangdong (Knapp 2005)....134
Resim 4.38 Ana hol (Knapp 2005). 134
Resim 4.39 Giris (Knapp 2005).....135
Resim 5.1 Sokak örnekleri, (Bektas 1996, Deqi 2004, Kuban 1995).....139
Resim 5.2 Yunnan’in güneybati tepelik bölgeleri, Çin. 140
Resim 5.3 Ahsap süslemeli pencere kafesleri, (Günay 1998, Knapp 2005).....141
Resim 5.4 Ahsap süslemeli kapilar, (Günay 1998, Knapp 2005).....142

Resim 5.5 Ana Hol (Knapp 2005). 147
Resim 5.6 Oda içerisinden ocak örnekleri (Knapp 2005, Günay 2005). 149
Resim 5.7 Mutfak örnekleri, (Washingtun.edu, Günay 2005) 150
Resim 5.8 Bahçe örnekleri (Günay 1998, ...151
Resim 5.9 Haci Hüseyinler Evi (Günay 1998). 151
Resim 5.10 Giris kapilarindan örnekler, (Bektas 1996, Knapp 2005) 152
Resim 5.11 Kapi tokmaklari, (Knapp 2005, Bektas 1996). 153
Resim 5.12 Çin Evi, cephedeki süslemeler (Knapp 2005). 154
Resim 5.13 Türk Evi'ndeki yazi süslemeler (Günay 1998, Bektas 1996). 154
Resim 5.14 Saçaklardaki süslemeler, (Günay 1998, Lip, 1996). 155

ÇIZIMLER LISTESI

Çizim 2.1 Çadir biçimli barinaklar (Acar 1999)..... 9
Çizim 2.2 Yuvarlak kulübelerin olusturdugu kamp yerleri (Acar 1999). 10
Çizim 2.3 Hücre planli konut yerlesmesi, Çayönü, neolitik çag (Acar 1999). 11
Çizim 2.4 Karatas- Semayük yerlesmesinden bir megaron (Acar 1999).....12
Çizim 2.5 Priene'de bir prostas evi (Abbasoglu 1996).....13
Çizim 2.6 Olynthos'ta (Yun.) pastasli ev (Abbasoglu 1996). 14
Çizim 2.7 Çatalhöyük, VI. yapi kati, neolitik çag (Acar 1999).....15
Çizim 3.1 Odanin kapi girisleri, Eyüp Kömürcüoglu'ndan (Bektas 1996).....28
Çizim 3.2 Dönme dolap (Günay 1998).....30
Çizim 3.3 Çadirlar arasindaki ortak kullanim alani (Küçükerman 1973).....32
Çizim 3.4 Hayatli Ev - Temel plan tiplerinin geometrik analizi 34
Çizim 3.5 Çadir-oda iliskisi, (Küçükerman 1973).....37
Çizim 3.6 Ocaklikli Oda, Arseven'den, (Kuban 1995).....40
Çizim 3.7 Ocaklikli ev kesiti, Safranbolu, (Kuban 1995).....44
Çizim 3.8 Oda ve insan boyutu, (Günay 1998).....46
Çizim 3.9 Tekirdag - Gençaga Evi (Kuban 1995). 48
Çizim 3.10 Hayatin mekansal biçimlenisi, Birgi- Çakiraga Konagi (Kuban 1995)...48
Çizim 3.11 Rauf Beylerin havuzlu köskü, Baglar, Plan ve kesit (Günay 1998). 51
Çizim 4.1 Bir *Jian* (ünite) örnegi.....71
Çizim 4.2 Solda tailing, sagda chuandou sistemi (Knapp 1990).....76
Çizim 4.3 Avluda paravan kullanimi (washinton.edu).....84
Çizim 4.4 Eski Feng Shui bölge arastirmalari(Ren 2000). 88
Çizim 4.5 Kuzey Çin (Knapp 2005).....99
Çizim 4.6 Güney Çin (Knapp 2005).....99
Çizim 4.7 Bir kuzey Çin evinin bölümleri (Knapp 1990).....103
Çizim 4.8 Tipik bir Kuzey Çin Evi (Knapp 2005).....104
Çizim 4.9 Kang Örnegi (Knapp 1990).....105
Çizim 4.10 Avlulu evlerin farkli formlari (Ren 2000). 107
Çizim 4.11 Tipik bir orta sinif avlulu ev örnegi (Ren 2000). 109

Çizim 4.12 Tipik bir Pekin avlulu ev örnegi (Ren 2000). 110
Çizim 4.13 Avlulu bir ev plani (Knapp 2005). 117
Çizim 4.14 Güney Çin evi tipik plan örnegi (Knapp 2005). 124
Çizim 5.1 Sagda Türk Evi, solda Çin Evi plan tipolojileri 146
Çizim 5.2 Aksehir'den dis sofali bir plan örnegi (Bektas 1996). 147
Çizim 5.3 Evin aile ile birlikte büyümesi (Bektas 1996). 148

TABLOLAR LISTESI

Tablo 5.1 Konutta günlük aktivite semasi. 159
Tablo 5.2 Plan olusumlari sonuç tablosu.....160

BÖLÜM 1. GIRIS

Tarihin geçmis dönemlerinden günümüze kadar insanin temel ihtiyaçlari arasinda yer alan barinma, siginma onu çevresine karsi ilgili-iliskili olmaya yöneltmistir. Bunun sonucu olarak doga ile organik bir bag kurmasina, yasadigi toplumsal düzenin kültürünü, geleneklerini, farkli yasama anlayislarini, günün teknolojik gelismislik düzeyine bagli olarak, çevre verilene de uygun bir biçimde konut insa etmeye yöneltmistir.

Insanligin tarihi boyunca sürekli gelisim gösteren konut kültürü, geçmisle olan baglarini koparmamis, gelecege uzanan sürecine hiz kesmeden devam etmistir. Gerek arkeolojik kazilar sonucunda elde edilen bulgular gerekse varligini bugün de devam ettiren geleneksel konut örneklerinden geçmise ait izleri okumak mümkün olmaktadir.

Hareket etme yolumuz, giydigimiz kiyafetler, okudugumuz kitaplar, kullandigimiz mobilyalar ve onlari ne sekilde kullandigimiz, yedigimiz yemekler ve onlari nasil hazirlayip nasil yedigimiz, içinde yasadigimiz evler, yerlesimler ve onlari nasil kullandigimiz, tüm bunlar bir kültüre sahip bir ev veya sehrin kolay taninmasini ve ona kolay kimlik verilmesini saglar.

Geleneksel Türk evinin Orta Asya steplerinden baslayan ve daha sonra batiya dogru devam eden ve göçebelikten yerlesiklige geçerek, Anadolu topraklari üzerinde gerek Orta Asya'nin gerekse Anadolu'nun farkli mimarlik ve kültürel geleneklerini bir araya getirmesiyle kendine bir yer edinmistir. Türk evinin yüzyillar boyunca bu türden degisimler geçirirken, dinamik yapisini devam ettirmis ve üzerinde geçmisin izlerini ana hatlariyla barindirmistir. Geleneksel Türk evi tüm bu özelikleriyle ve cografi konumu itibariyle hem dogu kültürünün bir uzantisi hem de bati kültürünün tesirinde bir köprü konumundadir.

1.1. Amaç ve Kapsam

"*Degerlendirme dogal olarak bir kiyaslama islemidir.*" (Yürekli-Yürekli, 2005). Bu noktadan hareketle hem dogu kültürü olmalari hem de yüzyillarca Orta Asya'da birlikte yasamis ve çok ciddi etkilesimler içinde olan Türk ve Çin toplumunun geleneksel evlerinin karsilastirilarak birbirleri ile olan benzerlikleri, farkliliklari varsa etkilesimleri, bugünkü geleneksel konut örneklerinden mevcut kaynaklar ve arastirmalar dogrultusunda ve arkeolojik kazilardan elde edilen konut kavraminin da gelisimine ait bilgilerin isiginda ortaya konulmaya çalisilacaktir.

Yapilan bu çalismada temel olarak 3 amaç hedeflenmektedir;

♦ Türk Evi'nin ulusal ve uluslar arasi düzeyde farkli perspektiflerden tartisilmasi için farkli görüsler ortaya koymak,

♦ Dogu, Bati ve Islam kültürünün sentezi olan Türk Evi'nin, özellikle dogu kültürü odakli yönlerinin tespitine, "öteki" ekseninden bakmak,

♦ Ileriki dönemlerde yapilacak olan farkli karsilastirma çalismalarina bir altlik ve veri olusturmak.

Bu tez kapsaminda, Geleneksel Türk ve Çin Evi'nin karsilastirilmasi yapilacaktir. Her iki geleneksel ev kültürü de, dogal-fiziksel faktörler, sosyo-kültürel faktörler yönünden ele alinmis, ayrica plan tipolojileri ve mekansal kurgulari olarak karakteristik özellikleri derinlemesine incelenmeye çalisilmistir.

1.2. Materyal ve Metot

Tez çalismasinin kapsami içerisinde kullanilacak olan Türk Evi ve Çin Geleneksel Evine ait temel kaynaklara ulasilarak, bu kaynaklar üzerinden çalismanin ana iskeleti olusturulmustur. Daha sonra olusturulan iskeleti desteklemek ve her türlü görüs ve yoruma yer vererek, genis bir yelpazede konu bütünlügü bozulmadan, birçok makale, kitap, tez çalismasi, kongre ve sempozyum bildirileri, internet sayfalari, görsel malzemeler kullanilmistir. Konunun temelini teskil eden Türk ve Çin Evleri ile alakali ulusal ve uluslararasi platformda, alanlarinda ekol olan yayinlara

öncelik verilmeye çalisilmis, diger yayinlar destekleyici ve tamamlayici mahiyette kullanilmistir. Özellikle geleneksel Çin Evi konusunda yerli kaynaklarin yetersizliginden dolayi, bu konudaki tüm kaynaklar Ingilizce metinli yayinlardan ve yurtdisindaki yayinevlerinden temin edilmistir.

Iki farkli kültür ve iki farkli mimari hakkinda dogru olarak degerlendirme yapabilmek için bilimsel arastirma yöntemleri içerisinde karsilastirmali analiz metodunun kullanilmasina karar verilmistir. Bu yöntem ile iki kültür ayri ayri ele alinarak karsilastirilmis ve bir degerlendirmeye gidilerek, analizden elde edilen sonuçlar yorumlanmistir.

1.3. Kaynak Arastirmasi

Sözen, M. Eruzun, C., 1996. Anadolu'da Ev ve Insan, Creative Yayincilik, Istanbul:

Türk evinin, Türklerden önce Anadolu, Anadolu öncesinde Türkler, Bizans, Selçuklu ve Beylikler dönemlerinden itibaren gelisimi çikis noktalarindan baslayarak tarihsel süreç içerisinde irdelenmis, evlerin olusumunu belirleyen çevre ve kültür ortamlari incelenmistir. Oda, sofa, hizmet alanlari ve katlardan olusan ev birimleri açiklanmis; sofasiz, dis sofali, iç sofali, orta sofali olmak üzere ev tiplerinin gelisimleri ortaya konmustur. Son asamada ise, Türk evlerinin Anadolu ve Rumeli olmak üzere detayli bir bölgesel dagilimlari detayli bir sekilde bolca resimli örneklerle de desteklenerek okuyucuya sunulmustur.

Küçükerman, Ö. 1973. Anadolu'da Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açisindan Odalar, Apa Ofset Basimevi, Istanbul: Yazar, Türk Evi kavrami üzerinde durmus, kökenlerine inerek göçebelik döneminden yerlesme dönemi ve sonrasina kadar yasam biçimlerini irdeleyerek, oda ile çadir arasindaki biçimsel ve kavramsal iliskileri ortaya koymustur. Türk evinde mekan ögelerini, odalar ve odalar arasindaki ortak alan olan sofalar olarak ayri ayri incelemis, iç düzen ögelerini de ayrica detayli bir biçimde anlatmistir. Son olarak da Türk Evinin dogal,

fiziksel ve ekonomik etkenlere karsi nasil cevap verdigi ve nasil etkilesim gösterdiginden bahsederek okuyuculara isik tutarak aydinlatmistir.

Kuban, D. 1995. Türk Hayat'li Evi, T.C. Ziraat Bankasi Yayini, MTR Yapimcilik, Istanbul: Türk Evini "Hayatli" ev olarak adlandiran yazar, "hayatli ev" kavramiyla konuya baslamis, tarihi süreç içerisinde geçmisten baslayarak Türklerin Anadolu'ya yerlesmeleriyle devam etmis; Türk Evinin kökenleri ve göçer çadiri ile Türk Evinin iliskisini tartismali bir ortam içerisinde ortaya koymustur. Bir plan tipolojisi belirlenmis, Türk Hayatli Evinin klasik biçimi, merkezi planli tipi, orta sofali plan tipi, haç biçimli sofalar açiklanmis; saray gelenekleri ve köskler ayrica betimlenmistir. Oda, odanin sinirlari, bezemeleri, kullanimi; sedir, yüklük, döseme, tavan, pencereler, kapi, ocak, direklik ve sergen gibi odanin elemanlari birer birer ayrintili bir biçimde açiklanmistir. Ayrica, hayat, eyvan, harem ve selamliklar, servis alanlari, bahçeler ve evin sokakla iliskisi de anlatilarak okuyucu aydinlatilmistir.

Knapp, R. 2005. Chinese Houses The Architectural Heritage of A Nation, Tuttle Publishing, Vermont, USA.: Çin'in cografi yapisindan, çok uluslu bir yapiya sahip olusundan bahsedilerek tarihi süreç içerisinde gelisen ev tiplerinden bahsedilmis, aile yapilarindan yasam sekillerine, inançlarina kadar her sey açikça resimlerle de desteklenerek açiklanmistir. Yapim sistemleri, yapim malzemeleri, tasarim sekilleri, bölgeye göre gösterdikleri farkliliklar okuyucuya sunulmustur.

Günay, R. 1998. Türk Ev Gelenegi ve Safranbolu Evleri, YEM Yayinevi, Istanbul: Yazar, okuyucuya ilk önce Türk Ev gelenegini daha sonra Safranbolu evlerini anlatmayi uygun bulmustur. Bu baglamda konuya Türk evi kavrami ve Türk Evinin cografi dagilimlariyla baslanmis, tarihi, sosyal ve fiziksel etkenler etkenlerden bahsedilmistir. Yapim ve tasarim yöntemleri, biçimsel gelisimi ve plan tipleri anlatilmis resimlerle de desteklenerek anlatilmis ve Safranbolu Evlerine geçilmistir. Safranbolu'nun topografik yapisindan, cografi durumundan ve tarihi etkenlerden bahsedilmis, yerel halkin aile yapisina, yasam biçimlerine, gelenek ve göreneklerine deginilmis ve bunlarin tasarima nasil aktarildigi ortaya konulmustur.

Deqi, S. 2004. Chinese Vernacular Dwelling, China Intercontinental Pres, çev.Wang Dehua, China: Çin vernaküler evleri genis çapta ele alinmis, katli evler, avlulu evler ve magara evler olarak siniflandirilmistir. Topografik ve iklimsel

yapilarina göre geleneksel Çin Evleri bölge bölge incelenmis ve bol resimli örneklerle desteklenmistir.

Ren, H. 2000. Feng Shui and Chinese Traditional Domestic Architecture, Master of Science, Tongji University, China: Dünyanin en eski çaglarina ait kozmolojileri ve eski Çin'in doga çalismalarini içeren Feng Shui, insan yerlesimlerini düzenleyen bir sanat ve bilimdir. Kozmik bütünlükle ilgili olan temel Feng Shui prensipleri, güç dengesi ve degisim Çin avlulu ev örnekleriyle, yerlesim, mekan organizasyonu, ulasim dizayni ve peyzaj estetigi açisindan yorumlanmistir. Teorik olarak Feng Shui, yasama mekanlarinin iliskileriyle, çevreyi, dogal enerjiyi ve insan davranislari üzerine toplu bir etkiye sahip olan chi'nin soyut sirkülasyonunu optimize ederek yönlendirmektedir.

1990'lardan beri artan yazili tanitimlar, mimari uygulamalar Feng Shui kavrami, çok eskilik, tinsellik, manevilik ve saflik ile dogu kültürünün bir parçasi olarak, bati dünyasini silip süpürmüs, Feng Shui ile ilgili popüler yayinlar marketleri doldurmustur. Fakat akademik alanda Feng Shui konusu, psikoloji, din ve mimarlik alanlarinda kararsizlik göstermektedir. Konu üzerine çagdas Çin yazilarinin eksikligi de ayni zamanda üzücü olmaktadir. Sonuç olarak, mimari alanda yeterli teorik destegi olmayan Feng Shui çalismalari, olmasi gerektigi gibi basarili degildir. Feng Shui'yi ögrenmek kapsamli bir sekilde mimari çalisma gerektirmektedir. Bu tezin amaci, Feng Shui ve geleneksel Çin mimarisini inceleyerek, Çin geleneksel kültürünün bir parçasi olan Feng Shui'nin temel teorilerini ele almak ve özellikle mimariyle yakinlasmasini ortaya koymaktir.

Xu, P.1998. "Feng Shui Models Structured Traditional Beijing Courtyard Houses", Journal of Architectural and Planning Research, s.271-282, sayi. 15:4 winter: Geleneksel Pekin avlulu evlerinin tasarimi üzerine, tarihsel kültürel açidan Feng Shui modellerinin etkisini açiklamaktadir. Çin toplumu tarafindan çevreleriyle birlikte insanlari uyum içinde bulundurarak huzuru sagladigina inanilan Feng Shui, Pekin avlulu evlerini yapilandirmistir. Bu çalisma, vernaküler evlerin dizayninda büyük önem tasiyan geleneksel inanislari ve kurallari açiklamaktadir çünkü bunlar kültürel karakteri yansitirlar ve evi sosyal ve tarihsel bir alt yapiya sokarlar. Bu baglamda Feng Shui ile Pekin avlulu evlerinin iliskisi ayrintili bir sekilde

irdelenmistir.

Webster, R. 2002. Apartmanda Yasam için Feng Shui, Alfa Yayinlari, Istanbul: Kitap, ilk etapta Feng Shui'nin ana ilkelerini açiklamaktadir. Daha sonra bir daire seçerken nelere dikkat edilmesi gerektigine, dört olumlu ve dört olumsuz yönlerin hangileri olduklarina, nasil uygulanildigina deginilmistir. Donatilarin nasil ve nereye yerlestirilecegini, evin olumsuz alanlarini, bitkiler, aynalar, kristaller ve isiklar gibi elemanlarla nasil düzeltilebilecegini anlatmaktadir. Feng Shui'nin herkes için oldugu kadar apartman dairelerinde yasayanlar açisindan da son derece yararli bir uygulama oldugundan ve özellikle de buralarda yasayanlarin çözülmesi gereken daha özel ihtiyaç ve problemlerinin oldugundan bahsedilmistir. Bundan dolayi dogayla uyumlu yasanabilir mekanlar sunan Feng Shui'nin buralarda nasil uygulanacagindan ve nelere dikkat çekilmesi gerektiginden bahsedilmistir.

Rossbach, S. 2001. Feng Shui ile Iç Mekan Dekorasyonu, Dharma, Istanbul: Kitap, okurun kendi kendine uygulamada bulunabilecegi bir usulde yazilmistir. Feng Shui'nin pratik uygulamalarini ögretmeyi amaçlamaktadir ancak gerçek anlamda bir dizayn kitabi degildir. Zevk ve stil yazarin kendisine birakilmistir. Kavramlar, örnekler ve kisinin çevresiyle uyum içinde olmasinin yöntemleri anlatilarak, mekanlari nasil düzenleyecegimiz konusunda bize yön vermektedir. Birçok ilke ve çözüm sunmaktadir. Kitapta, tasarim sorunlari ve çözümler üzerine yüzlerce örnek bulunmaktadir. Kitap, anlatilan ilkelerin anlasildigi durumda her mekana uygulanabilmesi açisindan oldukça faydalidir.

Hale, G. 2001. The Practical Encyclopedia of Feng Shui, Anness Publishing Limited, London: Feng Shui bize çevreyle uyumlu, mutlu ve saglikli yasam için sanslar sunmaktadir. Bu kitapta, Feng Shui'nin ana kapsamlari modern yasam için açiklanarak, temel prensiplerden uzaklasmadan, konutlarda, ofislerde ve bahçede bu prensiplerin nasil uygulanacagindan genis bir sekilde bahsedilmis ve resimli örneklerle desteklenmistir. Bu ilkeler daha genis çevremize etki etmemize yardimci olacaktir.

Spear, W. 1999. The Feng Shui House Book, Connan Octopus Limited, China: Içerik olarak temel kavramlar verildikten sonra odalarin (giris, merdiven,oturma odasi, mutfak, yemek odasi, banyo, yatak odasi, çocuk

odasi,çalisma odasi) tek tek degerlendirilmeleri yapilarak bol resimli örneklerle desteklenmistir. Kitap, mekanla iliskiye giren her bireyden bahseder. Güzel olan hacimleri mükemmel yapan anlayisin bir temeli olmalidir. Iç ve dis olmak üzere yasadigimiz mekanlar için. Yalniz mutfak ve salonlarimizda yasamiyoruz, ayni zamanda aklimizda ve bilinçaltimizdaki sonsuz mekanlarda yasamaktayiz. Bu kitap, bize önceden neleri bildigimizi fark ettirerek, bizi dogru olan iç dizayna götürecektir. Bu dogrular ki, son degisikliklerimizden ve ruhumuzun derinliklerinden baslar. Ayrica bu kitap,olayi mekan psikolojisi yönünden ele almasindan dolayi, psikolojik bir önem tasimaktadir. Yazarin bu hediyesi sonsuza dek hayatimizi degistirebilecegini vaat etmektedir. Sonuçta ise hayatin zor algilanan sirlarini,güzelligi, iliskilerde uyumu ve inanç canliligini getirmeyi amaçlamaktadir.

BÖLÜM 2. GELENEKSEL EVIN TARIHÇESI

Ev, bir takim fiziksel ve toplumsal nitelikleri olan bir çerçevenin en küçük bilesenidir ve içinde insan yasaminin büyük bir bölümünün geçtigi, pek çok eylemlerin sürdürüldügü, çesitli islevleri içeren bir olgudur. Ayni zamanda ev, fiziksel olarak barinma ihtiyacini karsiladigi gibi sosyal açidan da insanin eylemlerini rahatlikla sürdürebilecegi günlük is hayatinin maddi ve manevi zorluklari karsisinda dinlenebilecegi yasam ortamini saglayan mekanlar bütünüdür.

Xu (1990), *“insanlarin sosyo-kültürel ihtiyaçlarini semboller ve gerçek seylerin içine koyduklarini ve böylece, geleneksel bir konutun ‘bir bina olmanin ötesinde bir aileyi temsil eden sey, insanlarin evrende kendi pozisyonlarini bulduklari yer’ haline dönüstügünü”*

belirtmektedir (Zhang 2000, Yu 2005). Evrende bir pozisyon bulmak, geçmis, simdiki zaman ve gelecegin birbirine baglandigi bir yasam sürecini tanimlamak anlamindadir.

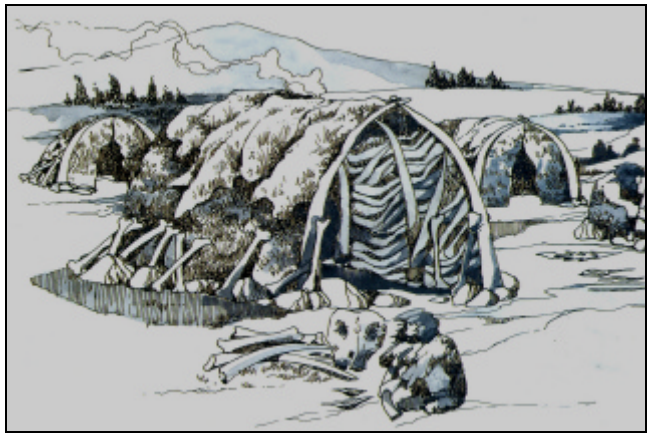
Wilson (1989), *"geleneksel konutun geleneksel ailenin kültür yapisinin somut göstergesi oldugunu belirtir. Konut sadece özel yasami koruyan bir kabuk degil, ayni zamanda ailenin yapisini da belirleyen, bu nedenle de yasayan bir olgudur."* (Yu, 2005).

Fonksiyonel özelliklerinden dolayi, bireylerin dogal iliskilerini saglayan ev, toplumun tarihsel gelisiminde çesitli görevler yüklenmis, ilkçaglardan bu yana gerek örüntüsü gerekse içten disa planlanmasi ile içinde yasayan kullanicinin yasam seklini yansitmis, barindigi toplumsal birimin yasam biçiminin mekansal özelliklerine yansimasina bir araç olmustur (Somer-Umur 1978, Ünlü 1987).

2.1. Evin Tarihsel Gelisimi

Insan-doga iliskisi, tarih içinde her dönemde farkli yasam tarzlarini, farkli teknolojik düzeyleri ve bunlara bagli olarak farkli konut çevrelerini beraberinde getirmistir. Evin tarih boyunca gelisimi, toplum ve aile yapisina bagli olarak farklilik göstermistir. Toplumsal yapi ise, tarih içinde gelisen üretim biçimlerinin etkisi altinda kalmistir. Bu nedenle ev, belirli bir kültüre özgü nesne oldugu kadar sosyo-ekonomik bir organizasyonunda parçasidir.

Insan en eski dönemden baslayarak siginma, barinma gereksinimi duymus, kimi zaman bunu magara, kaya siginagi, kovuk gibi dogadaki hazir biçimlerle karsilamis, kimi zaman da kendisi geçici diger çözümler üretmistir. Bu dönem boyunca, taslardan basit "örüler", dal, kamis ya da hayvan kemiklerinden üstleri deriyle kapli çadir-sepet türü barinaklar yapmis, kimi zaman da barinagini korunakli duruma getirmek için topraga çukur kazmistir (Özdogan 1996).

Çizim 2.1 Çadir biçimli barinaklar (Acar 1999).

Aile kavraminin gelismedigi ve göçebe hayatin hüküm sürdügü dönemlerde, ilkel insanlar, çevre sartlarindan korunma ve barinma ihtiyacini magaralarla gidermislerdir. Zamanla ailenin gelismesi ve tarima dönük yerlesik hayata geçilmesi ile birlikte büyük arazilerde, tek katli kir evi kavrami ortaya çikmistir. Insanlarin ticaret ile ugrasmaya baslamasi ve üretimin gelismesi ile birlikte, ilk toplu sekilde yerlesme örnekleri görülmüstür.

2.1.1 Tarih öncesi çaglarda konut tipleri

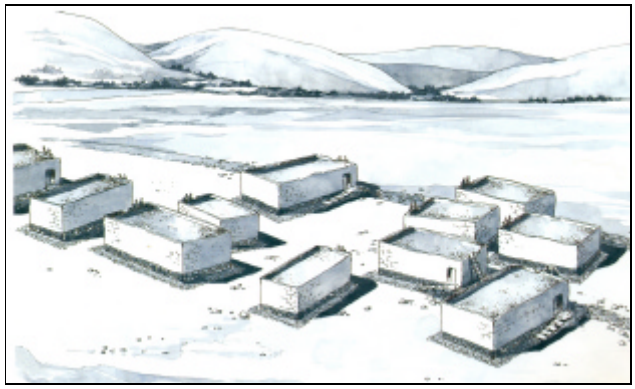
Yuvarlak konutlar: En eski örneginin, yuvarlak planli, çukur tabanli ve çatilmis agaç aralarinin dallar ve kamislarla sepet gibi örülüp üstünün çamurla sivanmasiyla olusan tiplerdir. Bu yapilardan olusan kümenin ortasinda, depo, islik ve ocak gibi ortak kullanimlari içeren genisçe bir ortak alan bir inanç düzenini çagristirmaktadir (Acar 1999).

Çizim 2.2 Yuvarlak kulübelerin olusturdugu kamp yerleri (Acar 1999).

Hücresel doku ve düz damlar: Hücresel bir dokulu ve düz damli bu tipte, evlere giris damlardandir. Avlular çevresinde kümelenen bu doku içinde ev daha belirgindir. Evler daha düzgün ve nispeten büyüktür. Içleri, hemen tüm yapilarda ayni düzeni izleyen ve konumlari paylasan sekilere ve depolara bölünmüs; ocaklar, setler ve nislerle donanmistir. Kerpiç teknolojisi gelismis, yapi sistemi ise geliskin bir kerpiç duvar ve ahsap yarim çerçeve bilesimine dönüsmüstür (Acar 1996).

Çayönü kazilarinda saptanmis olan yedi evre ve yirmi kadar yapi kati, mimari ve yapi ögelerinin gelisimini tüm asamalariyla vermektedir. Burada, dallardan örülmüs yuvarlak planli basit bir kulübenin, dörtgen planli, tas temel üstüne kerpiç tugla duvarli, düz damli, bodrumlu, kapisi ve penceresi olan bir yapiya nasil dönüstügü, mimarlikta çözümlerin deneme-yanilma yöntemiyle nasil bulundugu açikça izlenmistir. Mimarlik olarak sayabilecegimiz her sey bu süreç içinde olusmus, ortaya çikan yeni gereksinimlere göre çözümler aranmis, çogu kez önceleri yanlis çözümlere gidilmis, fakat daha sonra günümüze kadar gelen geleneksel mimarlik tüm kurallariyla ortaya çikmistir (Özdogan 1996).

Çizim 2.3 Hücre planli konut yerlesmesi, Çayönü, neolitik çag, M.Ö. 6500 (Acar 1999).

Konutun tekillesmesi: M.Ö. 6. binyillarin sonlarina dogru bazi dönüsümler dikkati çeker. Üst tabakalarda yerlesme dokusu gevsemekte, geçitler belirmekte, avlular genislemektedir. IV. tabakada ortak bir avluya açilan evlerde, girislerin geleneksel seki düzenine ragmen ya da bu düzeni bozarak açildigi; bazi igreti giris düzenleri olusturuldugu izlenmektedir. Hacilar II yerlesmesinde ise daha düzenli bir giris biçimi gelistirilmekte; ortak avludan yari açik servis mekanlari yoluyla kapali mekana girilmektedir. Ortak avlular giderek günlük yasamin daha merkezi bir mekani olmakta, günlük yasam düz damdan ortak avluya kaymaktadir. Bu gelismenin nedenlerinden biri, hayvanciligin gelismesi ve yerlesik yasamda önemli bir yer edinmesi olabilir. Konutun mekansal düzeni açisindan en önemli sonuç, düz damda odaklanan düsey mekan düzeninin yerini, avludan odaya dogru dizilen yatay bir mekan düzeni almasidir.

Bir baska dönüsüm de, evlerin iki katlilasmasi ve bodrum niteligindeki alt katlarin olusmasidir. Anadolu'nun birçok yöresinde binyillar boyunca yiyecek depolamak ve hayvanlari barindirmak için günümüze kadar sürdürülen bu alt kat geleneginin Neolitik Çag sonlarindaki baslangiçlari, evlerde daha fazla arti ürün biriktirildiginin göstergesi olabilir (Acar 1996).

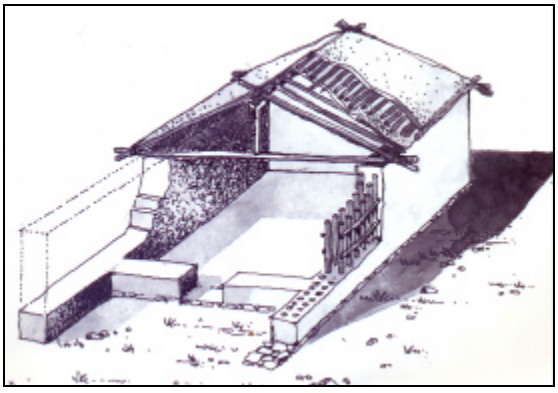
Dörtgen yapilarin birleserek olusturduklari hücresel dokular, yansittiklari toplumsal düzen çözülüp merkezilesmeye yöneldikçe, geçitler ve sokaklarla parçalanip koruma duvarlariyla çevrilmeye baslar. Bu çözülme sürecinin sonucu,

daha önce toplumun bir hücresini ya da odasini olusturan konutun ayri bir yasam birimi kimligine ulasmasidir.

2.1.2 Antik Çag'da Konut

M.Ö. 1200- M.S. 3500 tarihleri arasindaki sürece "Antik Çag" denmektedir. Insanin kendisini doga kosullarindan korumak için bazi somut önlemler aldigini ve bu baglamda da ise rüzgar çitini yaparak basladigi bilinmektedir. Rüzgar çiti simdilik arkeolojik olarak saptanabilmis en eski yapisal belgedir ve insan elinden çikma bir kültür ürünü olup, ne denli basit olursa olsun ilk "barinak" örnegini olusturur.

Megaron: Bilinen en eski Yunan evlerinin basinda Megaron gelir. Çok derin olmayan bir ön hol ve uzunlamasina dikdörtgen bir ana mekandan olusan yapi tipidir. Genelde ana birimin ortasinda bir ocak bulunur. Anadolu'da en iyi bilinen Megaron'lar Troia'daki örneklerdir.

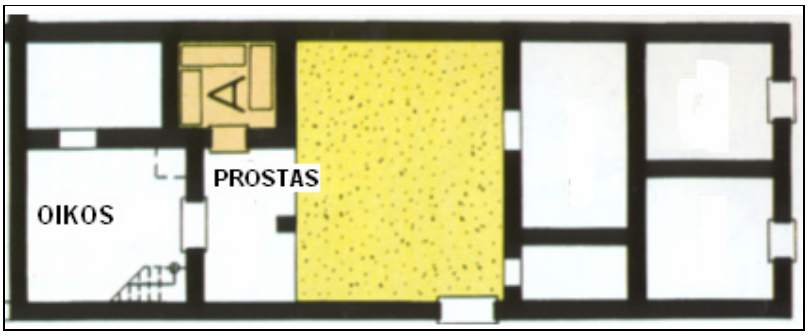

Çizim 2.4 Karatas- Semayük yerlesmesinden bir megaron canlandirmasi, ilk Tunç çagi, M.Ö.3000 (Acar 1999)

Bayrakli örnekleri: Bayrakli'da klasik megaronun disina çikan ilk ev örneklerini görmekteyiz. Çifte Megaron denilen ve iki megaronu bir çati altinda barindiran ev tipini ilk kez burada görmekteyiz. Avlulu ev diye bilinen uygulama,

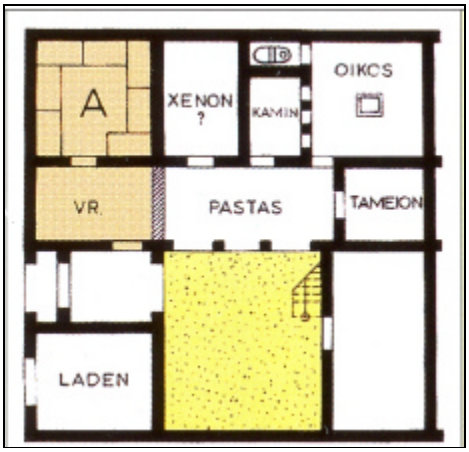
daha sonra Anadolu'da çok görülecek olan tipin en erken temsilcilerindendir (Abbasoglu 1999).

Prostas ve Pastas evleri: Bu terimler evin mekanlarinin avluya hangi biçimde açildiklarini anlatmaktadir. Vitrivius bu iki kelimeyi es anlamli kullanir. Prostas evi diye adlandirilan ev tipini, megaronun bir uzantisi olarak görmek mümkündür. Bu tipte oikos ile kapiyla baglanan ve avluya kapisiz olarak açilan Prostas diye adlandirilan bir ön mekan yer almaktadir.

Çizim 2.5 Priene'de bir prostas evi (Abbasoglu 1996).

Pastas evinde ise odalar yan yana siralanmis olarak avluya açilmaktadir. Bu iki ev tipi klasik devirde görülmeye baslanmis ve bazi ortak noktalari bulunmaktadir. Ikisinde de ev disariya karsi kapali tutulmus, oikosa önem verilmistir. Evlerin oikoslari güneye yönlendirerek günesten en yogun sekilde faydalanmalari saglanmistir. Bu yönlenme mekanlari yazin serin kisin ise sicak tutmustur (Usman,1958-Abbasoglu, 1996).

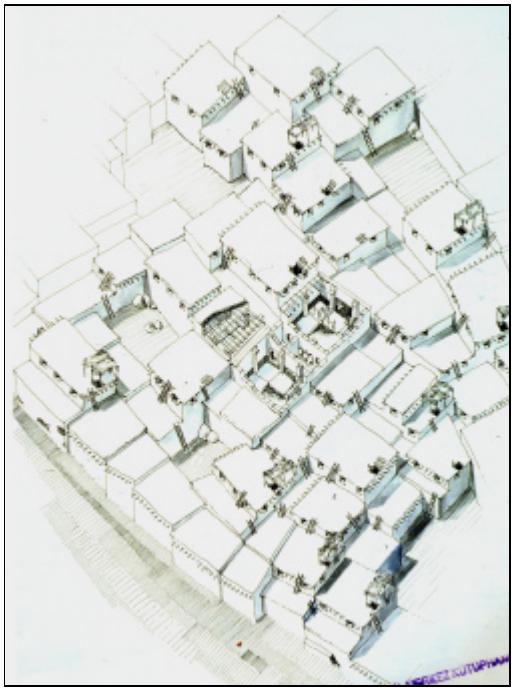

Çizim 2.6 Olynthos'ta (Yun.) pastasli ev (Abbasoglu 1996).

Peristil avlulu evler: Klasik Devrin sonunda evlerin bir kisminin avlulari, genisletilerek etraflarina sütunlu galeriler yerlestirilmistir. Helenistik devirde insa edilen evler ise, dogrudan böyle tasarlanmistir. Peristil daha çok zenginlerin büyük evlerinde kullanilmistir.

Peristil sayesinde, avlunun bir kismini kapatarak, kazanilan gölgelik, günesten rahatsiz olmadan açik havada oturmayi, dolasmayi ve is görmeyi mümkün kiliyordu. Ayrica yagmurlu havalarda islanmadan disarida oturulabiliyordu. Bati Anadolu gibi sicak bölgelerde bu uygulamaya, Helenistik devirden sonra da kullanilmaya devam edilmistir (Usman1958, Abbasoglu 1996).

Çatalhöyük: Kostof (1985)'e göre, Kuzey Anadolu'da Konya bölgesinde bulunan Çatalhöyük, kazilar sonucunda çikarilan en genis ve en kompleks neolitik yerlesmedir. Çatalhöyük'de kazilar sonucu küçük bir yerlesim bölgesi açiga çikarilmistir. Bu yerlesimlerin özelligi tek tek birimlerin bir araya gelerek bir bilesik olusturmasidir. Evler siki komsuluk iliskileri içinde gruplasmislardir. Yollar belirsizdir. Ev belli bir forma sahip degilse de, her bir evde muhakkak bir avlu olayi vardir. Avlu Çatalhöyük'teki evlerde çamasirlik ve çöp toplama alani olma gibi ikincil bir göreve de sahiptir (Bahadir 1994).

Çizim 2.7 Çatalhöyük, VI. yapi kati, neolitik çag, M.Ö. 7000-6000 (Acar 1999)

Ur: Mezopotamya sebillerinden Ur'da, evler genelde tek katli ve çamur-tugla strüktürlü evlerdir. Merkezi bir avluyu çevreleyen birçok odadan meydana gelmektedirler. Aile içe dönüktür. Disariya açilan tek açiklik, disariya içeriyle ilgili hiçbir ipucu vermeyen giris kapisidir. Giriste sadece bos duvariyla küçük bir kapi araligi görülmektedir. Içeriye bu küçük kapi araliginin bir tarafindaki kapidan girilmektedir (Rapoport 1977).

18.yy.in sonlarina kadar ev, tek veya iki katli olarak uzun yillar boyu yatay olarak gelisme göstermistir. Fakat 19.yy.da, sanayi devrimiyle birlikte teknolojideki gelismeler, kentsel alanlarda yeni yasam biçimini olusturmus, konutun uzun soluklu tarihinde yüksek katli binalar dönemi baslatarak, yatay gelismeyi düseye de tasimistir. Böylelikle ev, günümüze kadar üretim biçimleri ile toplumsal yapiya bagli olarak degismis ve gelismistir.

2.2. Geleneksel Ev Tasarimini Etkileyen Temel Faktörler

Bütün insan yerlesimleri mekanin, zamanin, anlamin ve iliskinin organizasyonunu içerir. Bu organizasyonlari yönlendiren kurallar düzenlilik gösterir, çünkü hepsi sistematik olarak kültüre baglidir.

Dünya üstünde birbirinden farkli deger yargilarina, inanislara, yasam görüslerine ve sembol sistemlerine sahip birçok insan grubu vardir. Bu insan gruplarinin siraladigimiz özellikleri dogustan itibaren ögrenilir ve daha sonra da kusaklar boyu aktarilarak devam ettirilir. Dolayisiyla her grup içinde bu özellikler, kurallar ve aliskanliklar sistemi olusturur. Bu aliskanliklar, kurallar, bina formunun olusmasinin yaninda idealleri etkiler ve yasam stilini, hareket seklini, yenen yiyecegi dahi sekillendirir, yaratir (Rapoport 1977). Kültür, degerler, hayat görüsü hepsi yasam seklinin içinde yer alir. Yasam sekli ise insanlarin seçimlerini neye göre yaptiklarini, nasil ve neye göre hareket ettiklerini anlamada esas ögedir.

Ev kültürel bir olaydir. Formu ve organizasyonu ait oldugu kültürel çevre tarafindan etkilenir. Sadece bir koruyuculuk saglamak evin pasif fonksiyonudur. Onun pozitif amaci ise insanin yasam tarzina en iyi uyan çevreyi yaratmaktir.

Rapoport'un bu konu üstünde ana hipotezi sudur: Evin sekli basit olarak sadece fiziksel etkenlerin veya tek basina bir faktörün sonucu degildir. En genis anlamda görülen sosyo-kültürel faktörler dizisinin tümünün bileskesinden çikar. Form ayni zamanda iklimsel kosullariyla, konstrüksiyon metotlariyla, mevcut materyallerle ve teknolojiyle de degisiklige ugrar. Rapoport sosyo-kültürel etkileri birinci, digerlerini ise ikinci derecede etkenler olarak görmektedir. Birçok sosyo-kültürel faktörler ki buna din, inanislar, aile ve kabile yapisi dahildir-sosyal organizasyon, geçimini saglama yolu, kisiler arasi sosyal iliskiler büyük ölçüde çevreye yansir.

Geleneksel ev tasarimini etkileyen temel faktörler, **Dogal – Fiziksel faktörler** ve **Sosyo-Kültürel faktörler** olarak 2 ana baslik altinda incelenebilir.

Iklimin bina formunu birincil derece de etkileyen faktörlerdendir. Yapilarda kullanilan malzemeden, yapim teknigine, binalarin yönlenmesinden, çati egimlerine, kapi pencere adedinden, kat adedine kadar birçok noktada etkilidir.

Malzemeler, konstrüksiyon ve teknoloji isi kolaylastirir ve belli kararlarin alinmasini saglar. Fakat hiçbir zaman forma karar veren tek faktör degildir. Ayni

zamanda malzemenin degisimi kesinlikle evin formunu degistirecek diye bir sey de söz konusu degildir. Sik sik ayni materyalin farkli sonuçlar dogurdugu da görülebilir.

Farkli kültürlerde nefes alma, isinma, yemek gibi temel ihtiyaçlarin ev formu üzerindeki etkileri bilinmektedir. Bazi toplumlarda bina formu üzerinde kokularin bile etkin oldugu gözlenmektedir. Istenen isik seviyesi de kültürden kültüre büyük farkliliklar gösterir. Benzer farkliliklar isinma konforunun seviyesinde de görülür. Oturma yine ana bir ihtiyaçtir. Bazi kültürlerde Asya'da oldugu gibi bagdas kurulur. Durus pozisyonu kiyafetleri, mobilyalarin karakterini ve seklini dolaplari, ayna, lamba ve resimlerin kullanimini etkiler. Oturma sekli sandalye yüksekligini, pencerenin yerini ve konumunu hatta bahçenin seklini bile etkileyebilir (Rapoport 1969).

Ekonomi yerlesim ve bina formunu tarif ederken çok genis çapta yer verilen bir unsurdur ve önemi gerçekten büyüktür. Ekonominin zayif oldugu yerlerde yasami devam ettirme ve kaynaklari maksimum derecede kullanma ihtiyaci çok büyüktür. Ekonomi de tek olarak ev formundan sorumlu degildir. Benzer ekonomik aktivitelere sahip insanlarin olusturduklari farkli ev modelleri bunun somut kanitlarindan sadece birkaçidir.

Ev formunun sosyal açiklamasi yapildigi zaman savunma ve ekonomi genelde kullanilan kavramlardir. Savunma kesinlikle ev formuna karar vermede önemli bir rol oynar. Kaziklarla, siriklarla çevrelenmis alanlar, yerlesimlerin etrafini siperlerle çevrelemek bazi dini etkilerin yaninda savunma ihtiyacindan kaynaklanmaktadir.

Insanlar hayvanlardan ve baska insan topluluklarindan ve doga güçlerinden korkuyorlardi. Dolayisiyla bir konut kavraminin olusumunda koruma ve kendini savunma olgusu ilk basta gelir. Ancak bu ifadenin farkli dillerde olmasi nedeniyle birbirinden farkli konut tarzlari ortaya çikmistir. Fakat hepsinin amaci güvenli bir yasamdir.

Din, formu, mekansal düzenlemeleri, evin yönlenisini etkiler, hatta yuvarlak veya dikdörtgen evin varolmasindaki etkiler de dinsel olabilir. Bazi kültürlerde yuvarlak evler hiçbir zaman yoktur. Çünkü bu tip evler yönlenme hissi vermez (Rapoport 1969).

Burada Daffontaines'in görüsünden söz edilebilir. O'na göre hem insan hem de hayvan esyalarini depolamak, hava sartlarindan kendini korumak gibi sebeplerle bir

barinak ararlar. Fakat sadece insaninkinin manevi, ruhani bir yönü vardir. Bu özelligi onu insan yapan özelligidir. Ve olusturdugu konstrüksiyonlari da bir kus yuvasindan, ari kovanindan farkli yapan budur. Evin bu manevi ruhani fonksiyonu üzerine birçok örnek bulunabilir. Bu inançlar yollarin istikametini, su yollarini, evlerin yükseklik form ve yerlesimlerini, köylerin yerlesimini, agaçlar, tepeler arasindaki mistik çevre içindeki mezarliklarin yerlesimini yönlendirir. Insanlarin deger yargilarini da, bu inanislarla ilgilidir (Bahadir 1994).

Dinin insanlar üzerinde etkili oldugu kültürlerin yerlesmelerinde, dini etkilerle veya savunma gibi bazi ihtiyaçlarin etkisiyle hareketler sinirlanmistir. Tam tersi dinin yasam üzerine etkisinin fazla olmadigi ülkelerde hareketler tamamen serbest kalmistir.

Kadinin pozisyonu özellikle dini kisitlamalarin yogun oldugu kültürlerde ev formunu etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bu evlerin pencereleri ve çatilari, evi, evin mahremiyetini delmek isteyen kisilere karsi korunmak üzere tasarlanmistir. Mahremiyet iliskileri kontrol etmek, istenmeyen iliskilerden kaçinmak istegidir. Içe dönük yerlesmelerde form, sekil, yas, renk, malzeme, doku ve duvarlarin, kapilarin, avlularin kullanimi çok önemlidir. Bu sayilan elemanlar bu bölgeleri çok açik olarak farkli kilan özellikleri olusturur.

BÖLÜM 3. TÜRK EVI KAVRAMI

Türk Evi üzerine pek çok çalismalar yapilmis, kitap ve makale yazilmistir. Bu arada Türk Evi ismi üzerinde tartismalar da olmustur. Bazi yazarlar bu evlere Türk Evi yerine Osmanli Evi demeyi tercih etmislerdir.[1]

Türk Evi, tanimlanabilir bir cografi ve kültürel alanda ortaya çikan tek konut tipolojisidir. Türk Evi terimi, birbirinden farkli ve belirgin kültürel temellerden gelen konut geleneklerini içeren genel bir baslik olan Osmanli Evinden farkli olarak belirli bir kültürel alana aittir. Örnegin kendine özgü karakterleri olan Kios ve Foça evleri Osmanli evleri olmasina ragmen, yapi terminolojisi ve kavramlarinin 'Türk Evi' ile iliskisi yoktur.

Türk Evi, Dogan Kuban'in da belirttigi gibi, Orta Anadolu platosunu çevreleyen daglik yörelerde ve Balkanlar'da örnekleri bulunan ev tipidir. Bazi ortak özellikleri var olmakla birlikte, örnegin Kayseri'deki kesme tas evler, bu evlerin bütün özelliklerini göstermez, Karadeniz Bölgesi'ndeki evler için de ayni seyler söylenebilir. Bahsi geçen bu evlerde Türklerin yasamadigi veya Türk Evi'nde de sadece Türklerin yasadigi gibi bir sonuca ulasmak dogru degildir. Ancak Türk Evi olarak adlandirilan bu evlerin ortak özelliklerinin güçlülügü ve tarihte de daha çok Türkmenlerin yerlestigi daglik yörelerde yapilmis olmalari bu ismin uygunlugunu göstermektedir. Yukarida sözü edildigi gibi bu evlerin örneklerine Balkanlar'da da rastlanmaktadir. Selanik'te, Kastor'da yer alan Türk Mahallesi, Rum Mahallesi ve Yahudi Mahallesi olduguna göre, bazi durumlarda mahalle bazinda bir ayrimin oldugu ve dolayisiyla da Türk Mahallesinde yer alan konutlarin Türk konut mimarliginin temsilcisi oldugu söylenebilir (Yürekli 2005).

Tanyeli (Habitat II) ise, Türk Evi'nin Istanbul'dan Anadolu'ya yayilmis oldugunu düsünmektedir. Anadolu'da çok yalin bir tipoloji olmasina ragmen Istanbul'daki evlerde harem-selamlik bölünmeleri ve çesitli çesitli varyasyonlar

---

[1]Arel (1982), Osmanli Imparatorlugu'nun merkezi bölgelerindeki konut mimarisine 'Türk' yerine 'Osmanli' denmesini önerir.

Eldem'de son yapitlarinda 'Osmanli' terimini önermesine ragmen yapitina 'Türk Evi' adini vermistir (Kuban 1995)

vardir. Bu varyasyonlarin hepsinin benzer sekilde sadeleserek Istanbul'daki çesitlilikten bütün Anadolu'daki söz edilen bölgelerde benzer bir yalinliga ulasmasi oldukça zor görünürken, Anadolu'daki yalinliktan bir çesitlilige, karmasaya geçisin yasanmasi daha olasi gözükmektedir.

Eldem'e (1954) göre; Istanbul evi Türk Eviydi ve Anadolu evleri ancak tasrali akrabalari olabilirlerdi. Kuban'a göre ise, Onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyil baskent evlerinin Anadolu'daki daha az karmasik, saf örneklerden daha önemli oldugu düsüncesi abartili bir savdir. Türk Evi, tasradaki merkezlere daha uygun bir yasam tarzinin ürünüydü. (Kuban 1995).

Dogal olarak hiçbir zaman, bütün insa edilmis örneklerin, tipatip belirlenen tipolojilere uymasi beklenemez. Isozaki, Karatani kitabinda mimarlikta olusan üç büyük krizden söz etmektedir. Bu krizlerden ilkinin sebebi olarak da Vitrivius'un kitabinda yer alan Antik Yunan mimarligina ait tipolojilerin, kitapta yer aldigi saf sekliyle örneklenememesini göstermektedir. Diger taraftan tipolojiler ve yapilmis binalar arasinda, bu birebir ve kesin iliski olmadigi halde, yine de bu tipolojilerle örneklerin ayni mimarliga referans verdigi tartisma götürmez bir durumdur. Benzer bir durum Türk Evi için de geçerlidir. Pek çok örnek inceledigimizde zihnimizde olusan Türk Evi'nin özelliklerinin hepsine bütün evlerde rastlamamiz olasi degildir (Yürekli 2005). Türk Evi ile ilgili olarak yayinlanan kitap, makale ve bildirilerde degisik sekillerde tiplemelere ve yöresel tabirlere de yer verilmistir. Biz çalismamizda bunlarin içinden bir tipolojiyi alarak, yorumlarimizi ona göre yapacagiz.

3.1. Türk Evi'nin Olusumunu Etkileyen Faktörler

3.1.1 Dogal- Fiziksel faktörler

Türk Evleri, birbirinden yüzlerce kilometre mesafede ve çok farkli sartlar altinda insa edilmis olsalar bile, planlarinin ana hatlari bakimindan daima ayni olduklari göze çarpmaktadir. Buna göre, Türk Evinin muhtelif tiplerini birbirine

baglayan, aradaki birligi saglayan baslica unsurun plan oldugunu görmekteyiz (Eldem 1968).

Iklim: Türk Evleri, hangi iklim bölgesinde olursa olsun, yapisinda belirli bir dogrultuda yönlenme vardir, odalarin düzeni çevreye uygundur, korunmus bir orta mekan vardir.

Türk Evinin yayildigi bölgeler, genel olarak iliman kusak içinde kalmakla birlikte kuzeyle güney, kiyilarla iç bölgeler arasinda ve yerel topografya nedeniyle mikro klima, isi ve yagis bakimindan mevsimlere göre önemli farkliliklar gösterirler. Buna ragmen ev mimarliginda çok büyük degisiklikler yoktur. Türk evinin önemli bir plan tipi olan açik sofali ev, kislari iliman geçen Akdeniz kiyisinda bulunan Antalya'da ya da kislari sert geçen Iç Anadolu Bölgesi'ndeki Ankara'da görülebilir. Bazi yörelerde iklime karsi evde biçimsel ve yapisal önlemler alinmadigi zaman, özellikle yaz aylarinda, çevre degistirilerek bag veya yayla evlerine göçülür. Bu yüzden evlerde önlem alinmadigini da söyleyebiliriz. Yine de her evde yazlik ve kislik yasamaya uygun mekanlar tasarlanmistir. Anadolu'nun birçok bölgesinde, yaz ve kisin ayri ayri evlerde geçirildigi görülür. Böyle oldugu halde, her iki biçimdeki evde de "açik-serin" ve "kapali-iyi korunmus" odalar düzenlenmistir (Küçükerman 1973). Ara kat veya orta kat genellikle alçak tavanli küçük pencereli olarak kis yasamina daha uygundur.

Iklimin farklilasmasi özellikle malzeme farkliliklarina yol açmistir. Kuzey Anadolu'nun verileri ahsap yapiyi, Orta Anadolu'nun verileri kerpiç ve tas yapiyi, Bati Anadolu'nun verileri, tas yapiyi, Güney Anadolu'nun verileri ise ahsap-tas yapiyi ortaya çikarmistir.

O halde bu kadar çok sayidaki degisik dogal etkenlerin, Anadolu'daki Türk evine degisik bölgesel özellikler getirecegi de açiktir. Anadolu'nun degisik iklim bölgelerine ayrilmasi ve bunlarin her birinin kendi arasinda farkliliklar göstermesi burada kurulan evlerin biçimlenmesini de etkilemistir. Ancak önemli ve genel degisiklik, odalarla, odalar arasi ortak alanlarin iliskileri olarak özetlenebilir. Örnegin, yapi içerisindeki odalarin herbirinin isi degisikligi, sürekli ya da belirli sürelerle kullanilmayi zorunlu kilmistir.

Türk ev gelenegi o kadar güçlüdür ki basta yöneticiler olmak üzere Türkler gittikleri her yere, iklimi çok fazla dikkate almadan, Türk evi özelliklerini

tasimislardir(Günay 1998). Iklimin degisikligi, malzemede, yapim metotlarinda, kat adetlerinde, yönlenmelerde farkliliklar getirse de, mekan organizasyonu sürekliligini devam ettirmistir.

Topografya: Anadolu'nun dogal yapisindaki degisikliklerin, evlerin biçimlenmesini önemli ölçüde etkiledigi görülmüstür. Türk evinin olusumunda, ana ilkelerden birisi yapiyi dogadan ayirma egilimidir. Gerçekten Anadolu'nun engebeleri, yapilarin kavramlarina degil, sadece dogayla iliskilerin degismesine ve genel biçime etki edebilmislerdir. Bunun için Anadolu'nun bütün bölgelerinde tek bir kavrama uyan, ama biçimsel ayriliklari olan yapilar olusmustur.

Egimli bir bölgede yapilan bir uygulamayla, düz bir dogal yapi üzerine kurulan örnekler incelendiginde, odalarin birbirleriyle olan iliskilerinin ve orta alan kavraminin degismedigi, sadece biçimin degiserek temel kavramin olusturuldugu görülmüstür. Dogal etkenlerse, yapiya bu biçimlendirmeyi getirdikleri halde, odalarin kendi içlerindeki kavram ve düzeni etkilememistir (Küçükerman 1973).

Malzeme Olanaklari ve Yapi Teknolojileri: Ana tasiyici strüktür ahsap, dolgu malzemesi kerpiçtir. Döseme ve tavanlar ahsap kaplama olmakla birlikte bazi evlerde eyvan zeminleri kismen veya tamamen "lime" tabir edilen pismis toprak karolar ile kaplidir. Tüm iç duvarlar ve çogunlukla dis duvarlar sivali ve kireç badanalidir. Disaridan görünmeyi engelleyen kafesler, hirsiza karsi parmakliklar ve el yikama yerleri de ahsaptir. Zemin kati tabani bahçe topraginin sikistirilmis halde devamidir. Çati kaplamasi alaturka kiremittir. Saçak uçlarinda yagmur olugu yoktur.

Türk evinin baslica tasiyici malzemesi olan ahsap, Türk evi cografi sinirlarini da tanimlar. Gerçekten bu ev tipi ahsabin bolca bulundugu yerlerde gelismistir. Ege Adalari, Iç Anadolu, Güneydogu Anadolu, Misir gibi yerlerde ana malzemesi tas veya kerpiç olan baska ev tipleri olusmustur. Ahsap yapi malzemesi yörelere göre degisik agaçlardan, degisik boyutta, kesitte ve teknikte hazirlanmistir.

Temel ve zemin kat duvarlarinda kullanilan tas her yörede bulunur. Dolgu malzemesi tas, kerpiç, tugla ve ahsap olabilir. Baglayici olarak çamur ve kireç harci geleneksel yapi malzemesi olarak kolaylikla saglanir. Kiremit, örtü malzemesi kullanimi yaygindir. Yapi malzemeleri de yöreye göre degisiklikler gösterir. Bazi yörelerde kesme tas görülürken, bazi yörelerde ise ahsap hatilli moloz tas daha çok görülür. Genellikle rutubetli ve rüzgarli kiyilarda dis yüzey ahsapla kaplanir, diger

yörelerde ise kireç harçla sivanir. Çati örtüsü ormanlik yörelerde ahsap (pedavra), diger yörelerde çogunlukla oluklu kiremit, ahsabi az ve kurak yörelerde düz toprak dam, ince yatak tasinin dogal olarak çikarildigi yörelerde tas kaplama olabilir (Günay 1998).

Ahsap strüktür sistematik ve düsünülerek yapilmis görünümdedir. Özellikle pencere- strüktür, çikma-strüktür, çati-strüktür, ocak-strüktür iliskileri bu niteliktedir. Bunlarin içinde çikma ve strüktür iliskisine özellikle deginmek gerekir, çünkü farkli çikma biçimlenisleri farkli strüktürel yapilarin sonucudur. Pencere-strüktür iliskisi irdelendiginde, sira pencereler arasinda bir veya iki dikme bulunur. Dolu duvarlarda payandalar vardir. Ocaklar, zeminden üst katlara ulasan sürekli kalin bir duvarin içinde yer alir. Ocak ve dolaplar bu duvarin yer yer oyulmasi veya bosaltilmasi ile olusturulur (Yürekli 2005).

Iç düzenin olusumu, yapinin kurulus sistemiyle yakin iliski içindedir. Örnegin ahsap karkas yapidaki oda ile, kerpiç ya da tas yapi arasinda bu açidan bir ilke birligi görülür. Degisenler; malzemenin uygulamasina bagli olan ayrintilardir. Örnegin ahsap yapi sistemi, malzemenin verilerinden ötürü pencere dizileri kurmaya uygundur. Kerpiçle yapilan uygulamalarda da malzemenin uygunsuzluguna ragmen ayni pencere dizisinin gerçeklestirilmeye çalisildigi görülür.

Türk evlerinde görülen yapim teknikleri, yaygin olarak ahsap çatki teknigi, yigma ahsap, kerpiç ve kagirdir. Hangi teknikle yapilirsa yapilsin zemin kat tas duvar islemesinde, dolgu ve kaplama malzemelerinde, çati ve saçaklarda, çikma ve payandalarda, pencere kapak ve korkuluklarinda, ocak ve bacalarda, tavanlarda ve diger detaylarda bakildiginda, bir bütün olarak Türk evi karakteri kendini hemen belli eder.

3.1.2 Sosyo-Kültürel faktörler

Ayni bölge, kent ve toplum içinde yapilanan konutlarda rastlanan es zamanli çesitlenmeler ancak kültürel deger ve sosyal normlardaki farklilikla açiklanabilir. Tüm nesnel belirleyiciler içinde belki de yoruma en açik ancak son derece önemli olan öznel, davranissal ve anlamsal belirleyicilerdir.

Kültürel belirleyicilerin mekana yansimasi ve kültür-mekan etkilesim sisteminin açiklanacagi bu bölüme girerken, öncelikle kültür ve mekan kavramlarinin tanimlanmasini yapmaliyiz. Kültür, basta üretim ve tüketim iliskileri olmak üzere inanç, deger, norm, algi, örf ve adetlerin olusturdugu bir birikimler bütünü olup, tüm toplumsal ve bireysel davranislari yönlendiren altyapidir. Bu alt yapinin olusumunda inanç sistemleri, etnik kökenler, yöresel etkenler ve baska toplumlarla etkilesimler rol oynar ve kültürün paylasildigi topluma ait fiziki çevre o kültürün izlerini tasir. Mekan ise en genis anlami ile Yüce tarafindan; "içinde insan yasaminin bir veya birden fazla, eyleminin yerine gelebilecegi, algilanan bir ortam" olarak tanimlanirken, Lefebvre kentsel toplumsal mekan kavramini ortaya atmakta ve bu mekani "örtüsen iç içe geçmis tabakalarin sekillendirdigi etkilesimli bir yapi" olarak tanimlamaktadir. Gerçekte, mekansal olusumun, toplumsal olusumun bir sonucu oldugunu veya da tam aksini söyleyebiliriz. Bu baglamda, mekan kavramini toplumsal süreçlerden bagimsiz düsünmek pek de dogru görülmez.

Bir toplumun kimligini olusturan ana ögeler; din, irk ve millet gibi temel etmenlerdir. Ancak, çok uzun yillar bir arada yasayan çesitli kültürlerin sahipleri bütün etmenlerin de üzerinde ortak bir birliktelik olustururlar. Böylesi bir durum günlük hayata ve onun uzantisi olarak sanata ve mimarliga yansimaktadir. Her mekanin ardinda kültürel bir etki ve anlam vardir. Aksi halde mimari ürün bir gelisi güzellikten baska bir sey degildir. Oysa her mimari ürünün gerisinde örtülü bir dil ve anlam vardir ve hiç bir tarihi belge, uluslarin kültür sürekliligini mimarlik alaninda ortaya koyduklari bu maddi kanitlar kadar somut bir biçimde açiklayamaz. Bu nedenle, kültür-mekan etkilesim sistemi baglaminda yapilan konut arastirmalarinda çikis noktasinin, toplumun ekonomik, politik ve kültürel yapisi içindeki sosyal üniteler ve sosyal iliskiler olmasi gerekmektedir.

Özetlemek gerekirse kültür; bir toplumun yada uygarligin var olusundan beri yasadigi degerler bütünüdür. Kültür süreklidir ve insanin yasam çevresindeki davranissal eylemlerini belirleyen bir süreçtir.

3.1.2.1 Aile yapisi, yasama biçimi

Aile yapisi ve düzeni, geleneksel ev tasarimi etkileyen faktörlerden biri olmustur. Göçebe aile ile yerlesmis aile yapilari farkliliklar gösterir. Bir ev, çadira kiyasla daha çok sayida kisinin bir arada ve isbölümü içinde bulunmasini gerektirir. Büyük aile kavrami, göçebelikten yerlesmeye geçiste yapinin kurulusunda ve biçimlenmesinde önemli bir etken olmustur. Ana, baba, çocuklar, gelinler ve damatlar bir çati altinda yada çevresinde birlesmislerdir.

Göçebelikte, aile tarafindan birlikte kullanilan yada yan yana düzenlenen yasama birimleri olan çadirlar, yapi içindeki odalara dönüsmüslerdir. Odalarin birbirleriyle baglantilari ise yok denecek kadar azdir. Her odanin avluya yada sofaya açilan bir tek kapisi vardir. Bu da odalarin bagimsiz birimler oldugunu gösterir. Aile bireyleri, ev içinde degisik statülerde yer alirlar (Aksoy 1963, Küçükerman 1973).

Geleneksel büyük aile düzeninde kuvvetini, düsünce yetenegini ve ekonomik gücünü kaybetmeyen evin en yasli erkegi ailenin baskanidir. Yetismis, çoluk çocuga karismis bile olsa ogullar, babanin mutlak egemenligi altindadir. Bu gelenek, toplumsal ve ekonomik yönden ailenin bir arada yasamasini saglar. Bu kalabalik aileler tipki küçük bir isletme gibidir. Büyük evlerin temizligi, büyük bahçelerin ekilip biçilmesi, ürünlerin degerlendirilmesi, hayvanlarin beslenmesi, kalabalik ailenin doyurulmasi, çocuk ve yaslilarin bakimi hep çalisan insan gücü ister. Bu kadar insanin geçimini ve ailenin refahini saglamak için gücü ve toplumsal degeri olan erkek çocuklarin aile içinde kalmasi gerekirken, kizlar evlendirilip baska eve yollanir. Baba, anne, ogullar, gelinler, torunlar, amca, teyze ve halalar bu kalabalik aileyi olusturur.

Ailedeki her bireyin görev ve haklari gelenekler içerisinde belirlenmistir. Birey bu düzen içinde mutlu olmak zorundadir. Yine de evlerde bu toplumsal düzen içinde bireyin duymak isteyecegi özgürlügü saglayan tasarimlar vardir. Aslinda bu kalabalik aile sanki kendi içinde de küçük birimlere ayrilmis gibidir. Disa karsi kadinlar ve erkekler iki ayri topluluktur. Bunlar evin harem ve selamligi olarak simgelenir. Içeride ise kari-koca bir birim olusturur. Her birime bir oda verilerek birimin özgürlügünü duymasi saglanmistir. Oda, birimin bütün ihtiyaçlarini karsilayacak

sekilde tasarlanmistir (Günay 1998).

Bu temel aile yapisina bagli olarak aile bireylerinin yasayacagi geleneksel evler, birkaç kusagi barindiracak sekil ve büyüklükte tasarlanarak yapilandirilmistir. Dogal ve kültürel belirleyiciler dogrultusunda hane halki gereksinimlerine bagli olarak yapilandirilan her bir ev, bir sosyal yardimlasma ve dayanisma ünitesi olan mahalle ile organik bir bag içindedir. Bu iliskilerde din ve etnik farklilik gözetilmez, farkli dine mensup olanlarla da dil birligine bagli olarak sosyal yasamlarini yardimlasma ve dayanisma ruhu içinde birlikte, iç içe sürdürürler, özel günlerini birbirleri ile paylasilirdi. Iliskilerin yüz yüze, yakin, samimi, genis kapsamli ve oldukça yogun olarak yasandigi mahallelerde paylasilan kültürel degerler ve herkesin uymasi beklenen kurallar, aileler ve bireyler üzerinde etkili denetim araçlari olarak kullanilmakta ve bu yoldan grubun birey üzerindeki güçlü etkisi saglanmaktadir.

Türk mahallesinde genellikle agaç bulunmamaktadir. Ancak çesme meydanlarinda, cami çevresinde agaç vardir. Buna karsilik evin bahçesi çesitli bitki ve agaçlarla doludur. Bunun nedenlerinden birisi, kadinin bütün gün evde bulunmasidir. Türk evi genellikle kadina hastir. Buna bagli olarak evler çogunlukla kadinlarin çalismasi, dinlenmesi ve toplumsal iliskiler kurabilmesini saglayacak biçime girmistir. Zemin katin duvarlari, bu nedenle iç mekanla disariyi kesin olarak ayirir. Hatta bazi durumlarda bu duvarlar bir kale gibidir. Digeri ise toplum kurallari yüzünden, yasantinin kapali bir ortamda sürdürülmesidir. Bu yüzden, doga, evin içerisinde olusturulur. Erkek bütün gününü disarida geçirip evine gelir. Bütün günü zaten renkli geçmistir (Aksoy 1963, Küçükerman, 1973, Kuban, 1995).

Doga içinde yasamak, Türklerin en önemli yasam felsefesi olmustur. Bunun göçebelikten kalma bir aliskanlik oldugu açiktir. Göçebeler Anadolu'ya geldikten sonra da yerlesik düzene geçmek istememislerdir. Önce kislik bir yurt edinmisler ve yaz olunca tekrar yaylalara, dogaya çikmislardir. Bu aliskanlik günümüze kadar sürmüstür. Ekonomik güçlüklerin basladigi 10-15 yil öncesine kadar Istanbul'da bile yaz gelince, yazliga tasinilirdi. Anadolu'da pek çok kentin yazlik yasamaya ayrilmis bag ve bahçeler içinde yazlik evleri vardir. Bu ayni zamanda kapali ekonomi düzeninin getirdigi zorunlu bir üretim yoludur.

3.1.2.2 Mahremiyet

Türk sosyal yapisinda ailenin, aile içinde de kadinin özel bir yeri vardir. Bu baglamda geleneksel aile yapisi içinde en önemli üye kadindir. Kadinin aile ve toplum içindeki konumu, çocuklarinin sayisi ve yaslilikla yükselir. Evin bütün isi ve sosyal olaylarin organizasyonu ev hanimina aittir. Üç kusagin birlikte yasadigi konut alani içinde tüm isler, evin hanimi baskanliginda paylasilir. Yemek pisirme, ekmek yapma, dikis nakis, çamasir yikama, temizlik, kislik yiyecegin hazirlanmasi gibi gündelik isleri, evin hanimi, gelini ve kizi birlikte yapar, birlikte eglenirlerdi[2]. Ayrica bütün bu eylemleri geçeklestirebilmek için genis mekanlara ihtiyaç vardir. Evinde yalniz olan veya kimsesi bulunmayan kisilerin gündelik islerine ise komsular yardim eder. Ailelerin çogu civar köylerden veya fakir kabilelerden getirilen evlatlik kiz çocuklarini, gündelik islerde hizmetçi olarak kullanirdi (Kuban 1995, Günay 1998, Büyükmihçi 2005).

Otorite ve saygi ilkeleri ile temellenen ataerkil aile düzeni içinde, otoritenin temsilcisi olan baba, yasal, siyasal ve sosyal boyutlu tüm konularda aile bireyleri ile ilgili kararlari vermekten ve ailenin geçimini saglamaktan sorumlu iken, anne ve büyükanne, çocugun toplumsal kültüre uyumunu saglayacak egitimi ve terbiyeyi vermekten sorumludur.

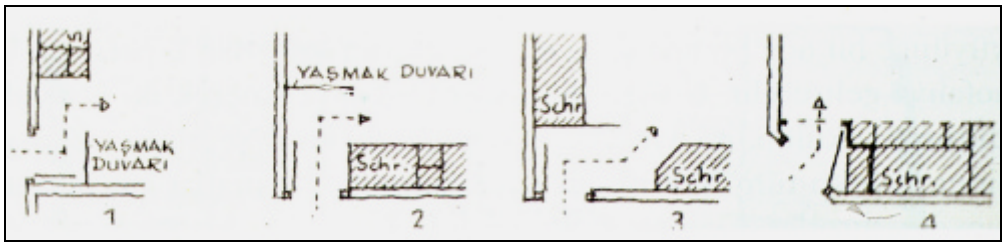
Islam dinine bagli toplum yasantisi geregi olusan içe dönük plan semalari, Islamiyet'te önemli bir kavram olan mahremiyetin saglanabilmesi amacina yönelik olarak düzenlenmistir. Mahremiyet ilkesine bagli olarak, mekan organizasyonu açisindan planin kurulus dizgesini belirleyen sema, sokak - avlu - hayat- oda düzeni seklinde kurulmus; böylece avlu, sokak ile evin ana birimleri olan hayat ve odalar arasinda yari özel bir geçis bölgesi olarak degerlendirilmistir.

Türk Evlerinde, kapidan bakanin tamamen içeriyi görememesi için odalara direkt olarak girilmemektedir. Kapi açildiginda önümüze ya yasmak duvari çikar yada neredeyse bir dolabin içine girip sonra ikinci bir açikliktan odaya geçeriz. Böylece, kapinin açilma sesinin duyulmasindan, girenin oda içini görebilecegi ana

---

[2] Philips'e (1969) göre; çadir yasaminda da kadinin görevleri aynidir. "ev isleri, araba sürmek, çadir kurmak bozmak inekleri sagmak, yag yapmak, derileri hazirlamak, çarik yapmak, çadir ve giyim esyasi için dokumak, yemek pisirmek ve çocuklara bakmak" (Kuban 1995).

kadar geçen sürede, odada bulunanlar toparlanabilirler (Bektas 1996, Altiner- Budak 1997, Günay 1998).

Çizim 3.1 Odanin kapi girisleri, Eyüp Kömürcüoglu'ndan (Bektas 1996).

Evin sokak ile iliskisini saglayan ana giris kapisi üzerinde yer alan kapi tokmaklarinin kültürel islevleri ilginçtir. Kapi üzerinde konumlandirilan iki tokmak, farkli cinse ait kisiler tarafindan kullanilmak üzere farkli ses çikaracak sekilde tasarlanmis, hatta bazi örneklerde farkli biçimlerde sekillendirilmistir. Böylece kapi çalindiginda çikan sese bagli olarak ev sahibi gelen konugun kadin ya da erkek oldugunu anlamakta, kapiyi çalan kisi erkek ise örtünerek, kadin ise oldugu gibi açmaktadir (Büyükmihçi 2005).

Resim 3.1 Kapi tokmaklari (Büyükmihçi 2005).

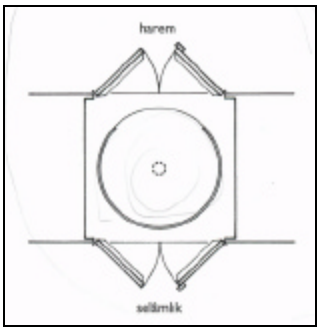
Islam dininin geleneksel yorumu, toplumsal yasamin büyük çogunlugunda kadin ve erkegin ayrilmasini öngörmüstür. Bu yaklasim büyük evlerin planlarina yansimis, evlerin harem ve selamlik olarak ikiye ayrilmasina neden olmustur. Bu tip evlerde, günlük hayatin önemli bir bölümünü evde geçiren kadinin kullanimina ayrilan harem bölümü, ailenin oturdugu önemli mekanlari ve servis birimlerini içeren evin ana bölümüdür. Selamlik ise ataerkil aile düzeni içinde tüm siyasi ve günlük konularda karar verme yetkisine sahip olan erkegin konuklarinin kabul edip agirladigi bölümdür. Harem-selamlik bölümlerinden olusan evlerde; harem kisminda yer alan avlu "iç hayat", selamlik kisminda bulunan avlu ise "dis hayat" olarak adlandirilmaktadir.

Bu tip örneklerde, tamamen kadinin günlük etkinliklerine ayrilan harem bölümü, ev içi yasamini disariya kapayan yüksek duvarlarla çevrelenmis bir avludan olusmaktadir. Konut içi yasaminin merkezini olusturan avlu çevresine örülen yüksek duvarlar, zemin katta sokaga pencere açilmamasi ilkesi, üst kat pencerelerinde demir parmaklik kullanimi gibi emniyet ve güvenlik açisindan oldugu kadar kadinin mahremiyetini saglayici tedbirlerle donatilmis olan harem bölümü, plan olusumu içinde sokaga en uzak yerde konumlandirilmistir. Toplumun deger yargilarina paralel olarak bu bölümdeki odalar daha az önemle kurulmustur. Bu odalarin iç düzeni degisebilirlik ilkelerine bütünüyle uygun kalmistir. Burada oturulmakta, yenilmekte ve yatilmaktadir. Hanim, konuk, hizmetçi iliskileri, bu odalarin biçimlendirilmesinde, selamlik kadar yönlendirici olmamistir. Iç düzen daha yalindir ve az özenlidir. Döseme ve tavan biçimleri çogunlukla, eylemleri karsilamak içindir (Küçükerman 1973, Altiner- Budak 1997).

Toplumsal kademelenmeye bagli olarak, bazen ayri bir bölüm seklinde bazen de diger odalardan daha genis tutulmus ve daha özenle dekore edilmis bir bas oda seklinde düzenlenmis olan selamlik bölümü ise, plan olusumu içinde genellikle manzara ve yola hakim olarak üst katlarda konumlandirilmis olup ev sakinlerinin ve komsularin mahremiyetini bozmayacak sekilde planlanmistir.

Eski devirde ev içinde bile kadin yakin aileden olmayan erkeklere görünmediginden evin harem bölümünden selamliga hizmet eden kadinlarin kendini göstermeden yemek, kahve, surup alip vermesi için iki oda arasinda bir dolap içinde dönme dolap yapilmistir. Bu dolabin raflarina konan kaplar, dolap elle çevrilerek

öbür bölüme iletilir. Bu tasarim, ayri bir selamlik bölümü ve hizmetlileri olmayan evlerin geleneklere uyumunu yansitmaktadir (Aksoy 1997, Altiner- Budak 1997, Günay 1998).

Çizim 3.2 Dönme dolap (Günay 1998)

Bu dünyanin geçici oldugu, temel islevinin öbür dünya için bir deneme veya hazirlik evresi oldugu prensibine dayanan Islam dini, sade ve gösteristen uzak bir yasam biçimi öngörmüs, insanlarin lüks ve gösteristen uzaklasmasina neden olmustur. Bu felsefenin dogal sonucu olarak genelde spontane nitelikler tasiyan Türk Evleri, dis mekan tasarimi açisindan son derece sade, dogal ve gösterissiz bir yapi tipini simgelemektedir. Evde fazla esya yoktur. Süsleme bile malzemenin kendi yapisi içinde kalir. Malzemenin dogal görünüsü bozulmaz. Bu yüzden zengin ve fakir evleri kolay ayirt edilemez. Bu yalinliga ragmen bir bolluk vardir. Yiyecegi boldur, çesitlidir; odasi çoktur, büyüktür. Gösteri araci olarak kullanilmamalari da yine "Islam dininin bu dünyanin geçici oldugu, temel islevinin öbür dünya için bir deneme ve hazirlik evresi oldugu felsefesinin" sonucudur.

Evde ibadet için özel bir yer ayrilmamistir. Inançlara göre temiz olan her yerde, her odada namaz kilinabilir. Kisi namaz kilarken, teslim olma, boyun egme anlaminda alnini "yer"e degdirir. Böylece secdeye varilan "yer" ev içinde dinsel anlamda özel bir öneme sahip olur ki, hiçbir zaman gerek camilerde gerekse evlerde, ayakkabi ile kirletilmesine izin verilmez. Yere oturur, yerde çalisir, yer yataginda yatar, yerde yemek yer. Bu nedenle, Türk evlerinin odalarina giriste asil oda

zeminine geçmeden önce ayakkabilarin çikartildigi "seki alti" olarak adlandirilan bir bölüm, oda zemininden 15-20 cm. daha düsük kotta, zemini tas kapli olarak düzenlenmistir.

Islam dinine göre akmayan su ile temizlik yapilmasi caiz degildir. Bazi evlerde banyo görevini de üstlenen seki altinda, insanlarin yikanabilmesi ve abdest alabilmesi için özenle sekillendirilmis bir "çag tasi" bulunmaktadir. Evlerde gusülhane olarak kullanilan dolabin içinde de kirli suyun atimi için tasarlanmis bir “çag tasi” bulunmaktadir. Genellikle vücutsal mahremiyete verilen önem nedeni ile, tam bir özel mekan olan odalarda bile dolap içlerine yerlestirilen ve “gusülhane” olarak adlandirilan küçük yikanma mekanlarinda gerçeklestirilmistir. Yasama birimi olan odanin boy abdestti almak için de düzenlenmis olmasi aile içi yasayisin gizliligi bakimindan dogru çözümlenmis bir sonuçtur (Günay 1998).

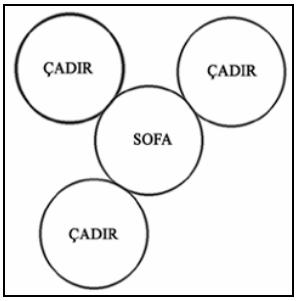
3.1.2.3 Ekonomi

Anadolu'daki Türk Evinin biçim ve boyutlarinin belirmesinde, ekonomik etkenler çok önemli bir yer tutmazlar. Bu nedenle oda kavrami ve biçiminin temel ilkeleri ekonomik kosullara bagli olarak degismez. Degisen yalnizca özen ve süs alanlarinin niceligidir. Anadolu toplumunun degisik ekonomik güçteki örnekleri incelendiginde bu durum daha da belirginlesir.

Geleneksel aile yasama biçimi kapali ekonomiye dayalidir. Toplum kendi ihtiyaci olan maddeleri üretir. El sanatlari ve ticaret geliri bir arti deger olarak birikir, zenginligi saglar. Üretim olayi, ev biçimine tümüyle yansir. Bu evlerde kalabalik aileler oturur, çünkü üretim için insan gücüne gerek vardir. Yalniz yiyecek degil, giyecek de evde üretilir. Hemen hemen her ev kendi gereksinmesi olan bezi kendisi dokur, biçer ve giyer. Yazin büyük bahçelerde üretilen meyve ve sebzeleri bütün bir yil yiyebilmek için yüzyillarin deneyiminden geçmis yöntemler bulunmus ve evlerde özel alanlar gelistirilmistir. Toplumsal dayanisma ve yardimlasmaya dayali üretimin güzel bir örnegini yansitan böyle bir uygulama Türk evlerindeki mutfaklarin, hazirlama, pisirme ve depolama birimlerinden olusan genis mekanlar olarak düzenlenmesine neden olmustur (Kuban 1995, Günay 1998, Gür 2000).

3.2. Türk Evi Karakteristik Özellikleri

Türk evinin kökenlerinin göçebelik dönemine kadar uzadigi önerisi vardir. Geriye dogru gidersek Anadolu'ya gelen Türklerin hem yerlesik düzene sahip olanlar hem de göçer halde olup *yurt* veya *ak-öy* denilen çadirlarda oturanlar oldugu bilinmektedir. Yerlesik düzene ait ve Orta Asya'da izlenen “kule ev" denilen yüksek duvarlar üzerine kurulmus, çevresine açik, kösk tipi evin, Türk evine ana katin üst kat olmasi biçiminde yansidigi ileri sürülmüstür.[3] Buna göre Türk evi, çok katli olmus ve kösk denilen tip ortaya çikmistir. Çadirin Türk evine etkisi odalarin niteligini belirlemekte olmustur. Çadir gibi her odanin, bir yasama birimi olarak degismez bir iç düzeni vardir. Göçebelikten ev biçimine yansiyan niteligin oba düzeni oldugu da söylenmektedir. Buna göre evdeki orta mekanin (sofa) karsiligi, göçebe obasinda çadirlar arasinda kalan bosluktur.[4] Yani, bir yapi içindeki odalarla sofa iliskileri, çadirdaki tek tek yasama birimleri ile açik orta alan iliskilerine estir (Küçükerman 1973,Günay 1998).

Çizim 3.3 Çadirlar arasindaki ortak kullanim alani (Küçükerman 1973).

3 Kuban’a (1995) göre, Türk Evinin kökenini kule ev gelenegi ile bagdastirmak bir yanilgidir. Kule düsüncesi Türk Evi kavramina yabancidir. Savunma düsüncesi ile ilintili olan kule gelenegi daha çok soylu yapilarda görülmektedir. Yükseltilmis yapilarda zorunlu olarak kösk mimarisi ile ilintili degildir.

4 Kuban’a (1995) göre, Türk Evi ile bir çadir arasinda morfolojik bir iliski yoktur. Birçok yazarin altini çizdigi gibi, Türk odalarinin organizasyonu ile çadir içi arasinda kullanim benzerlikleri vardir. Türk Evi ve dairesel çadir arasinda biçimsel iliski oldugu savindaki temel yanilgi, daha sonraki yillarin merkezi planli evlerinin Türk Ev biçiminin temeli oldugu düsüncesidir. Mekan organizasyonunda, ilke olarak merkeziligin oldugu düsüncesi hem dairesel çadirda hem de merkezi planli evde ortaktir. Ancak Kuban’a göre bu yorum, karmasik bir tarihçeyi asit, çizgisel bir evrime indirgemekte ve Türk Evi’nin çekirdegi olan açik sofali Evin gelisimini tümüyle göz ardi etmektedir.

Türk Evi tipolojisi, temel ögeleri ve oranlariyla, Orta Anadolu bozkiri ile Anadolu platosunu çevreleyen daglar arasindan Orta Anadolu'nun dogusunda Balkanlara uzanan genis bir cografi alanda görülmektedir. Iyi tanimlanmis ögeleri ile evin biçimsel görüntüsü 16. yy dan baslayarak yerine oturmustur (Kuban 1995).

Temelleri ve zemin kat duvarlari tastan, üstü güneste kurutulmus kerpiç dolgulu ahsaptan olan ev karmasik bir yapi içerisindedir. Tas, kerpiç ve ahsabin bu ortak kullanimi yüzyillarca süregelmistir.

Dört yüz yil kadar gelismesi takip edilen bu ev biçimi **"Türk Evi"** olarak adlandirilmistir.[5]

3.2.1.1 Türk Evi Plan Tipolojisi

Tarihleri bilinen eski evlerin sayilarinin azligi ve ayrintili tarihi çalismalarin yoklugu sebebiyle arastirmacilar ve mimarlar daha çok Türk Evi'nin tipolojisi ile ilgilenmislerdir.

Bu tür çalismalarin öncülügünü yapan Eldem, ana kat planlarinin siniflandirmasindan yola çikarak, Türk Evi tipolojisini "sofa"nin ev planindaki yeri ve sekline göre olusturmustur. Eldem'in tezi daha sonraki degisikliklere karsin evin bütününün morfolojik analizine dayanmadigi için tümel bir bakis olamamistir. Eldem semalarinda, belli bölgede ve belli dönemi ele aldigi için daha karmasik olan Istanbul'daki örnekleri açiklamaktayken, Kuban daha ziyade Anadolu'da ve Balkan'larda kendi tarif ettigi bölgelerdeki ev tipine isaret ederek daha yalin bir sema olusturmustur.

Tarihsel gelisiminde görüldügü gibi baslangiçta ve daha sonraki asamalarinda Türk Evi, son dönemlere kadar, açik hayata sadik kalmis, ancak 18. yüzyildan sonra artan Bati etkisi ve kentlesmeden dolayi özellikle büyük kentlerde kapali, merkezi formlar daha fazla görülmeye baslanmistir.

Anadolu- Türk dönemi konut tarihinin önemli bir özelligi Türk Evi'nin son döneme kadar süren varligidir. Istanbul'da iç sofali evler giderek basat tipler olmussa

---

5 Kuban "Türk Hayatli Evi" olarak adlandirmistir.

da, 20. yüzyil basina kadar Anadolu'da Türk Evi yapilmasi bu gelenegin gücünü ve sosyal yasamin ataletini kanitlamaktadir.

Türk Evini olusturan ögelerin kavramsal bagimsizligindan bahsedecek olursak bunlar arasinda en önemlileri yüzyillarca süren tipolojik gelisme ve evrimleriyle "oda, eyvan ve hayat"tir. Temel fonksiyonlari degismedikçe bu ögeler Türk Evinin iç mekanlarinin basat unsurlari olmuslardir.

Tek odanin bagimsizligi temelinde olusan tüm morfolojik degisimleri belirleyen kavramsal bir geometrik mekanizma saptanabilir. Oda ikincil hizmet mekanlariyla çevrilidir (dolaplar, eyvanin bir kismi ve hayat). Oda ve çevresindeki yardimci mekanlar bagimsiz bir birim olarak ele alindigi zaman Türk Evi'nin tüm tipolojik varyasyonlari bu birimin ortogonal eksenler üzerinde birbirine eklenmesi yada uzunlamasina gelismesi söz konusu oldugunda, paralel eksenler üzerinde yan yana getirilmesi seklinde tamamlanabilmektedir (Aksoy 1963, Kuban 1995).

Çizim 3.4 Hayatli Ev - Temel plan tiplerinin geometrik analizi
a- Analiz b,c,d- Ev planlari (Kuban 1975, 1995)

Biz çalismamizda, Türk Evi ana plan semasi olarak Dogan Kuban'in ortaya koydugu plan semasini ele alacagiz. Bu plan semasinin ana elemanlarini oda, eyvan ve hayat olusturmaktadir.

3.2.2 Türk Evi mekan kurgusu

Türk evi genellikle tek katlidir. Buna bagli olarak ‘temel düzen’ tek kat için programlanmis, ancak zamanla kat sayisi fazlalasmistir. Bu durumda da ‘temel düzene’ uymak için, üst kat her zaman diger katlardan daha üstün tutulmustur. Türk evinin degismeyen özellikleri daha çok esas kat olarak üst katlarda görülmektedir. Türk Evi konusundaki bütün yazili metinlerde en üstte yer alan katin ana kat oldugunu ve bu ana katin da belirli bir plan semasi oldugu belirtilmektedir. Genis, açik ve dogal ortamda düzenlenen evlerde bu ana kat alçaltilarak dogaya yaklastirilmistir. Kasaba ve kentlerdeki sikisik ve dar yerlesmelerdeyse elden geldigince yükseltilmistir.

Evin bulundugu yer veya arsanin büyüklügüne göre, esas katin alti tamamiyla veya kismen bosaltilir. Bu kata fazla isik, günes, hava ve manzara vermek arzusu, mümkün oldugu kadar yerden yükseltilmesine sebep olmustur. Ancak genis, bahçe içerisinde ve kendiliginden havadar ve ferah olan yerlerde esas kat zemine daha fazla yaklastirilabilir. Sehir içinde kalabalik ve dar mahallelerdeki evlerde ise, oturma kati mümkün oldugunca yükseltilir. Bu katin altindaki kisim, genellikle oturmak için kullanilmaz. Bu kisim daha ziyade, yalniz bahçe duvarlari ve binayi tasiyan dikmelerden ibarettir. Bu bakimdan evler, pilotiler üzerine oturtulur. Binanin alt kisminin bu sekilde açik birakilmasinin sebeplerinden biri de üst kati rutubete karsi muhafaza etme arzusudur. Fakat zamanla, bu zemin kat yavas yavas duvarlarla kapanmaya baslanmistir.

Disindan incelendiginde de görülebilmektedir ki, zemin kati servislerin bulundugu kattir. Burada ailenin yapisina bagli olarak, samanlik,depo, ahir, taslik gibi mekanlar bulunmaktadir. Hayatin altina gelen yer bahçeyle bütünlesebilmekte, dolayisiyla farkli sekillerde girisi saglamakta, (bahçeden, yoldan) yukariya çikan merdiven de burada yer almaktadir. Birçok evde, bilhassa dar arsa üzerinde ve dar

mahallelerde bulunanlarda, zemin kat ile esas kat arasinda ara kat olan bir kat daha vardir. Ara kat; strüktür ve plan kurgusuyla bazi örneklerde ana katin devami niteliginde de olmaktadir. Birçok Anadolu evlerinde bu kat kislik kattir. Varsa misafir odasi (selamlik) ve normal nitelikli ancak basik tavanli ek odalar, ara katlarda yer almaktadir.

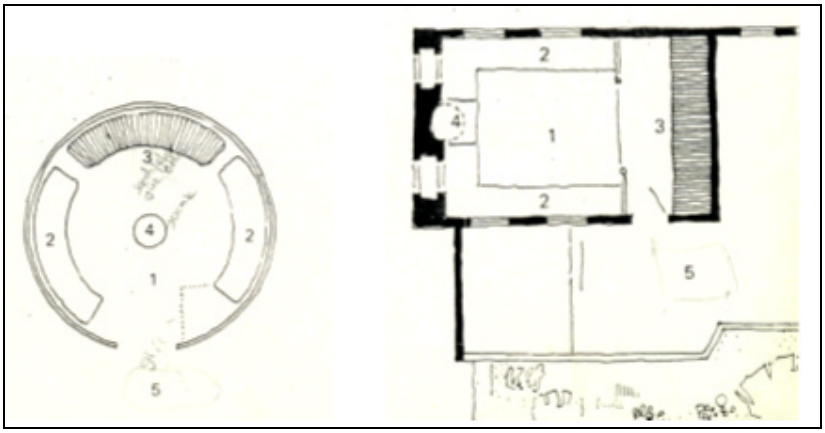
Yapi, yukariya dogru çikildikça, kullanilan malzeme ve detaylarla daha rafine hale gelmektedir. En üst kat daha önce bahsedilen ana kattir. Bu katin tabani ve tavani diger katlarin tabani ve tavanindan farklidir. Bu katta evin sahibinin ekonomik ve sosyal gücüne göre detaylar iyice incelmistir. Çati arasi da pek çok evde, saçaklarin alti açik oldugu için havalanan, sebze meyve kurutmaya yönelik bir yer olarak kullanilmaktadir. Kesitte yukariya dogru görülen bu degisimin yanisira özellikle hayat ve benzeri mekanlarindaki düsey süreklilik ve bu mekanlarin bahçeyle ve sokakla baglantili olmasi, yani bir ara mekan olusturarak esik kavramini zayiflatmasi, yapinin önemli bir özelligidir (Eldem 1968, Yürekli 2005).

3.2.2.1 Oda

Türk Evi, çok islevli bir yasama mekani ve önceden belirlenmis bir öge olan odadan türemistir. Oda, çesitli asamalardaki biçimiyle geleneksel Türk Evlerinin özgün bir ögesi olmustur. Odanin baslica ögeleri, yüzyillar boyunca tekrarlanan biçim ve boyutlari ile özgün bir yasam biçimini yansitirlar. Etimolojik olarak oda, otagla ayni köktendir ve odanin düzeni de çadirinkini yansitmaktadir.

Çadirin ve odanin, genel düzen ve kullanma biçimleri açisindan karsilastirilmasi:

1 - Çok amaçli orta alan. 2 - Oturma için biçimlenen çevresel alan. 3 - Kapali kullanma alanlari. Sekiler, sandiklar, yükler. 4 - Isitma. Çadirda ortada bulunmasi gereken ocak, odada duvarlara yaklasmak zorunda kalmistir. 5 - Çadirin ve odanin kullanilabilmesi için gerekli olan hizmet alani.

Çizim 3.5 Çadir-oda iliskisi, (Küçükerman 1973).

Türk odasinin biçimlenmesi, toplumun yasantisindaki genel kavramlarin biçimlenmesi seklinde olusmustur. Odanin planlamasi davranissal temelde olusturuldugundan islevsel açidan çadira benzedigi söylenebilmektedir. Mekan kullanimi, dösenmesi ve odanin bagimsiz organizasyonu göçerin çadir yasaminin ana ögelerinden türemise benzemektedir. Bu benzetmeler kullanim baglamindadir, biçimsel bir iliski olarak anlasilmamalidir.

Çadir ve Oda iliskisini desteklemek için baska bazi gözlemler de yapilacak olursa, mekanin ortasinin bos birakilmasi ve odanin çeperlerine dizilmis sedirler çadirda görülebilen bir yerlesim düzenidir. Oturmak, yemek yemek ve uyumak gibi çok sayida etkinligin burada olmasi yine benzer bir davranissal iliski olmaktadir. Yasama mekaninin çok amaçli kullanimina, çadirda gördügümüz gibi, yataklarin gündüz dolaplara kaldirilmasi da katilir. Dolaplar için yüklük adinin kullanilmasi ise yine hayvanlarin sirtina vurulan yükü çagristirmaktadir. Bu kelimenin göçer ve yerlesik Türkler için kavramsal bir benzerlik tasidigi açiktir. Kirsal bölgelerde ailelerin yazin kislik evlerini kapatip, yaylaya çikmalari olgusu yine bu baglamda açiklayicidir. Türk insani açik havayi sever ve dogadan yararlanir. Bunun sonucu bir yazlik yasama biçimi ortaya çikar. Yaz gelince kislik kesimden yazliga göçülür. Bu göç düzeni Türkün göçebelik zamanindan kalma akilci bir tutumun devamidir. Yazin daha serin, havadar bir yerde, doga içinde yasayarak onun nimetlerinden yararlanilir (Küçükerman 1973, Kuban 1995, Günay 1998).

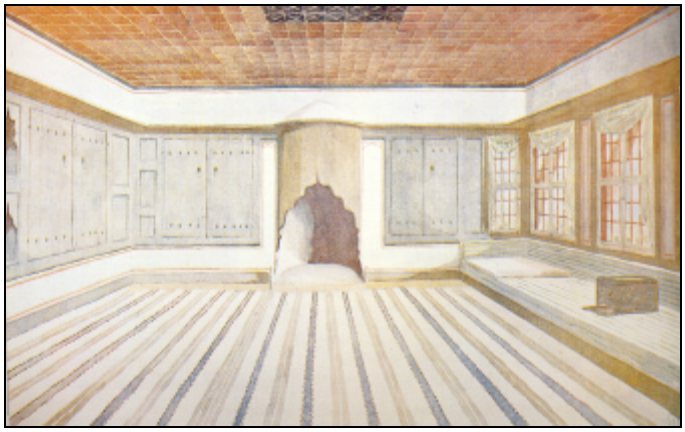
Yazlik ve kislik odalari olan bir Türk evi göçebe yasamin mimariye yansimasidir. Göçebe yazin sicaktan, günesten, uzun günlerden kaçar; daglarin serinligine, baska bir deyisle kisa tasinir. Kisin ise, günesin -sicakligina, uzun günlere, yaza geri döner. Bu da Türk göçebeliginin mevsim dönüslerine bagli oldugunu göstermektedir. Dolayisiyla söz konusu göçebelik sözel diyalektik degil tam, ya da daha iyi bir deyisle, dogal diyalektiktir. Bu durum Türk evine, ailenin kislari üst katlardan alt katlara, dolayisiyla daha sicak odalara (soguktan sicaga, kistan yaza) tasinmasi biçiminde yansir. Yaz aylarinda da aile tersine, yani asagidaki sicak odalardan daha serin odalara, sicaktan serinlige, yazdan kisa tasinir. Göçebelerin yasamindaki tipik süreç olan olaylari tersine çevirme, bu kislik ve yazlik odalarda da gözlenebilmektedir. Türk evi göçebe mimarisinden, havadar, açik bir mekan olan kösk gibi ögeleri de almistir (Anton Bammer, habitat).

Dokumalar, halilar, yastiklar, perdeler ve yataklar disinda bina bitirildiginde oda kullanilir durumdadir. Burada yine kuruldugu anda kullanilabilen çadir ile olan yakinligi görmekteyiz. Dolaplar ve ocak bina yapimi sirasinda yapilirlar. Onlari tamamlayacak olan tek sey dokuma yani göçer ürünleridir. Böylece yerlesik Türklerin, atalari ile ayni günlük esyalari kullandiklari söylenebilir (Aksoy 1963, Kuban 1995).

Türk odasinin plani çogunlukla kare degil dikdörtgendir. Kullanim disinda odanin büyüklügünü belirleyen, ahsabin boyutu ve geçebildigi açikliktir. Bu tabii ki odanin bir yöndeki boyutunun sinirlayicisidir, kare veya kareye yakin boyutlandirmanin sebebini malzemeden dolayi degildir. Çikmalar, odanin boyutunu, momentin azaltilmasi ile ahsabin tasiyiciligini artirarak büyütmektedir. Evin büyüklügünü, odalarin büyüklügü degil, oda sayisi belirlemektedir.

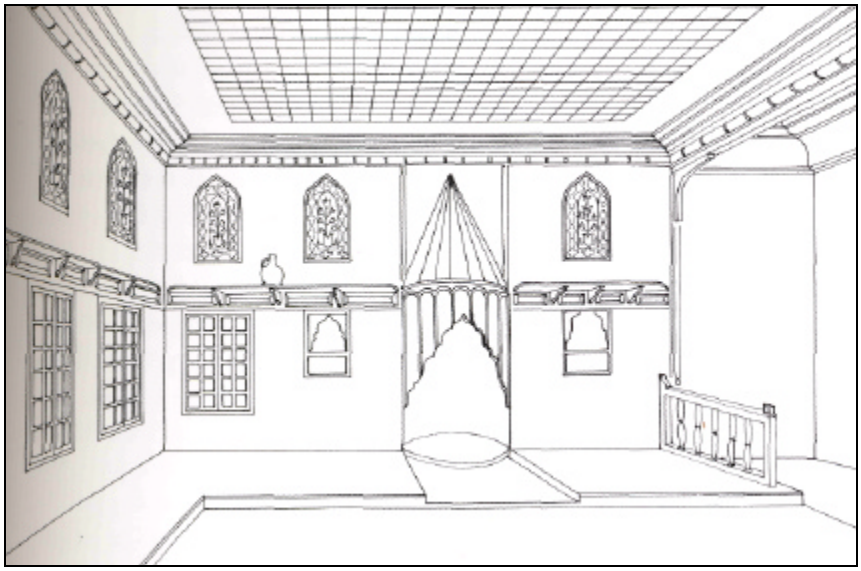
Dikdörtgen alan “sekialti” ve “sekiüstü” olmak üzere iki islevsel bölüme ayrilmistir. Seki, yasama alanina ulasirken zemin seviyesinin pespese yükselmesiyle tozun topragin içeriye tasinmasini da engellemektedir. Sekialtindan yüksek olan ve odanin büyük bölümüne hakim olan oturma bölümü yani sekiüstü, sabit ve alçak sedirlerle çevrilidir. Bu bölümün tavani daha yüksek olmakla birlikte, Hayata ve disariya bakan pencereleri vardir. “Pabuçluk” adi da verilen sekialti, odanin penceresiz duvari boyunca uzanan dar bir alandir ve duvar boyunca dolap ve yüklüklerle kaplidir. Ocak da, bu gömme dolaplarin tasariminin içinde yer alan bir

ögedir. Büyük odalarin çogunda dolaplarin ahsap kapilari odanin iki tarafini kusatir. Pencerelerin bulundugu duvarlarla islemeli tahta dolap kapilarinin zitligi, ocak ile birlikte odanin hemen algilanan yüzey ve doku özelligidir (Küçükerman 1973, Kuban 1995, Altiner-Budak 1997).

Resim 3.2 Gebze, Kis odasi, 19.yy. , Eldem'den, (Kuban 1995)

Odaya her zaman odanin bir kösesinden sekialtina açilan bir kapidan ve çogunlukla dolabin içerisinde düzenlenmis bir girintiden girilmektedir. Önceki dönemlerde odaya tam ortadan girilirken, daha sonraki dönemlerde simetri ekseninden degil bir kösesinden girilmistir. Bu nedenle, Türk odasini ilk algilama kösegenseldir. Bu özellik, odalarin klasik planlarinda yön açisindan alisilmamis bir durumdur. Bu da simetrik bir kompozisyonu olanaksiz kilar. Oda zeminindeki seki bu beklentiyi güçlendirir.

Çizim 3.6 Ocaklikli Oda, Arseven'den, (Kuban 1995).

Odanin iki bölümünün mekansal ayrimi, oturma bölümünün giristen bir basamak yüksek olmasi ve bazi tasarimlarda direklik ile gerçeklestirilmistir. Direklik genelde açik, kenarlari korkuluklu üçlü bir kemerdir. Bu fiziksel ayrim, mobilyalari ve tavan süslemeleri ile hem ayrilan hem de birlikte olan iki farkli mekan birimini ve otuma alaninin yalitilmisligini daha da vurgular. Iki bölüme ayrildigi zaman odanin dikdörtgen planinda oturma bölümü kareye dönüsür. Bu bölümün tavani çogunlukla merkezi bir süsleme düzenine sahiptir. Türk yazarlar oturma bölümünün tavaninin girise göre daha yüksek olmasi, bazen bir kubbe veya kubbesel biçimle vurgulanmasi, ya da dairesel bir düzenle süslenmesini, çogunlukla çadir etkisinin sürekliligini gösteren bir olgu olarak yorumlamislardir. Böylece, "sekialti" ve "sekiüstü" olarak yapilan bu ayrim, bir yandan somut olarak dösemedeki yükselti farkinda, öbür yandan simgesel olarak tavan bezemesinde anlamini bulmaktadir. Kökene iliskin bu yarginin Türk Evi kavraminin tarihi ve islevsel degerlendirilmesinde belirli bir öneme sahip oldugu açiktir. Ev planinda odanin bagimsiz konumu çadir ve oda arasindaki islevsel benzerligin bir kaniti olabilir. Fakat bu tezin kanitlari bazi yazarlarla birlikte Kuban'in da öngördügü gibi çadirdan odaya kesintisiz sekilsel bir geçis sürecinde degil, bazi islevsel ögelerin

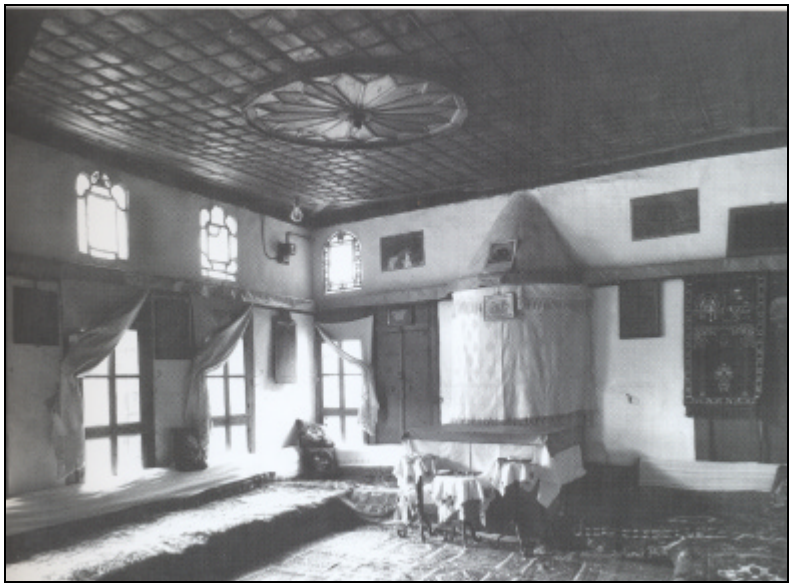
kullanimindaki benzerlikler ve bu kullanima iliskin çesitli tutumlarin anlatiminda aranmalidir.

Diger bir mekansal özellik, yükseklikler hiyerarsisidir. Bu çok belirgin olmayan döseme kademelenmesi araciligi ile belirginlesir. Giris tarafinda Hayata göre en düsük sekialtidir. Kapinin esiginden geçildiginde sekialti disarisi ile ayni seviyededir. Bir basamak, girisi oturma bölümünden ayirir. Bu kisimda yerde bir hasir olabilir veya çiplaktir. Daha yüksek seviyedeki oturma bölümü dösemesi halilarla kaplidir. Daha güzel hali ve kumaslarla kapli olan sedirler ise en üst seviyeyi olustururlar. Bu hiyerarsi ayni zamanda islevseldir. Baska bir deyisle rahat yastiklarla dolu en iyi köse büyük olasilikla, babanin yeridir (Arel 1982). Aile hiyerarsisi odanin kullaniminda da en açik bir sekilde ifade edilmistir. Dinsel kökenli olmasinin yani sira, toplum kültüründeki ailede otoriteye verilen önemin bir yansimasi olarak özenle bezenerek sekillenen bas odalarda, ailenin dünya görüsünün, ailede yaslilara verilen önemin izlerini bulmak mümkündür. "dedenin yeri" "ninenin yeri" gibi kavramlarla yaslilarin yeri betimlenmis, otorite ve saygi kavramlarina dayali aile yapisinin fiziksel göstergeleri olarak eve yansimistir (Gür 2000). Baba ve ailenin yaslilari sedirde otururlar, daha gençler girise yakin, çocuklar da yerlerde hali ve yastiklarin üzerinde otururlar. Hizmet edenler giriste bulunurlar. Ancak bu hiyerarsi kendini belli belirsiz hissettirir; sedirler yerden otuz kirk santimetre yüksekliktedir. Ilk dönemlerde sedirlerin yerden daha da az yükseltildiklerini ve göçerlerin çadirlarinda oldugu gibi yerde, minderlerde veya hali üzerinde oturmakla sedirde oturmak arasinda bir kavramsal süreklilik oldugunu söyleyebiliriz (Kuban 1975, 1995).

Baba, evin en önemli kisisidir. Dolayisiyla en önemli ve özenli oda onundur. Konumu ve detaylandirilmasi ile özellesmis olan bu "bas oda" dir. “Bas oda”, “selamlik” gibi isimler almis olan oda, efendi, konuk, hizmetçi iliskilerinin düzenlenmesi sonucunda biçimlenmistir. Basoda, misafirleri kabul edildigi, özenle yapilarak düzenlenen, ailenin zenginlik ve statüsünün simgesi olan bir mekandir. Evin diger odalari gibi çok amaçlidir ve geceleri ebeveyn yatak odasi olarak kullanilir. Oda içinin eylemlere bagli olarak parça ve bölümlere ayrilmasi, en çok burada görülür. Hizmetçilerin, konuklarin ve efendinin bulunacagi alanlar belirlenmis ve özelliklerine göre biçimlenmistir. Planda evin en güzel konumu olan manzarali kösesinde bulunur. Bas oda cephede de çikma yaparak sanki esas ev

oymus da, evin diger kisimlari ona hizmet eden servis mekanlariymis gibi bir etkisi vardir.

Oda içerisindeki sehpa, rahle ve tabure gibi esyalarin ayakta durana degil, oturan insana uygun yükseklikte olmalari da yine bu içsel mekanlara kisilik veren baska bir özelliktir. Baska bir deyisle oda insani oturmaya davet eder. Odaya girildiginde ilk akla gelen sey genis sedirlere oturup içerdeki huzur verici isigi izleme istegi olmaktadir. Bu noktada yine göçer mirasini görmekteyiz. Uzun, yorucu islerinden sonra göçerin ilk isi oturmaktir. Oturmak, çömelmek Türk insanin karakteristik durusu olmustur.

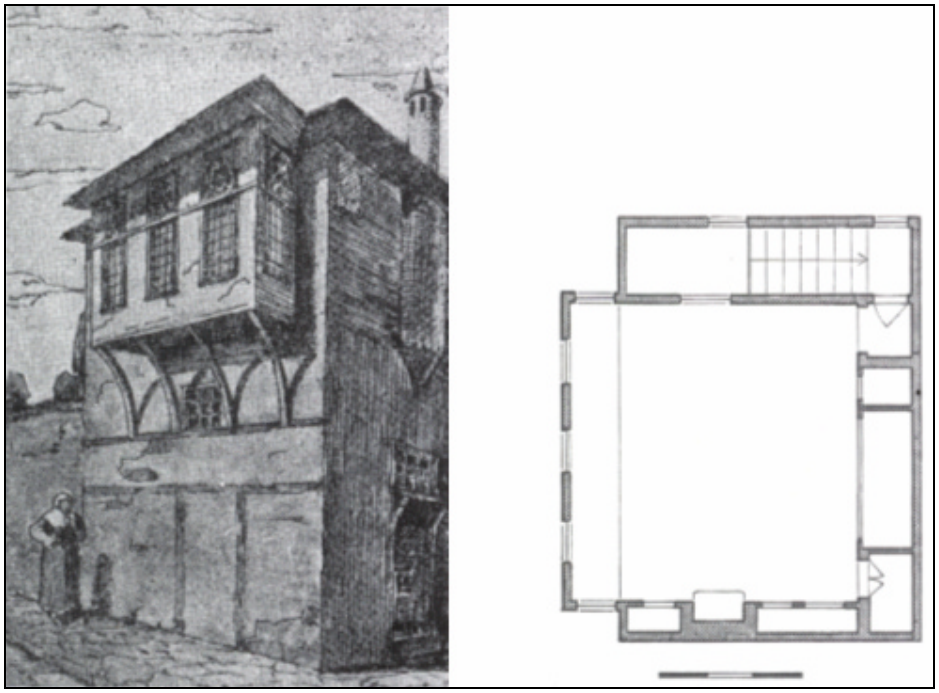

Resim 3.3 Göynük, Oda, (Kuban 1995).

Odanin biçimi ve boyutlari evin diger bölümleri ile olan iliskisini bozmadan rahatlikla degistirilebilir. Ev tasariminin kolayca eklenen ve genisletilebilen esnek geometrisi ve odanin özel konumu evlerin ögelerin yinelenmesiyle enine ya da boyuna kolayca büyütülmesine olanak vermistir (Bektas 1996).

Odanin kendi basina ev olusturmasinin iyi bir örnegi olan, Arseven tarafindan

ölçülüp yayinlanan Gebzede'ki küçük ev, odanin evle esdes olmasini açikça göstermektedir.

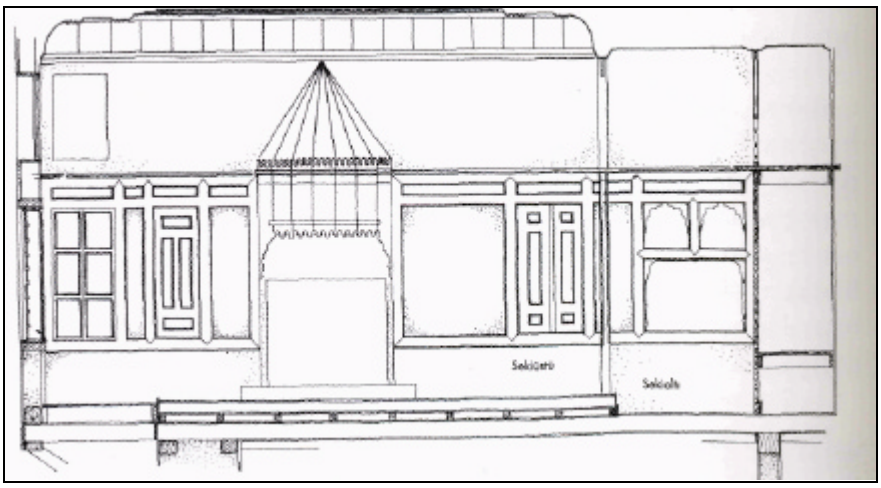
Resim 3.4 Tek Odali Ev, Gebze -19.yy- sokaktan görünüs ve birinci kat plani, Arseven'den, (Kuban 1995).

Konut geleneklerinin birçogunda odalar yalniz kullanimlari ve plandaki konumlari ile kimlik kazanmasina ragmen, Türk Evinde oda, dolaplari, sekileri ve eyvan ile hayat gibi kendini çevreleyen mekanlarla, kendi içinde bir bütün olmakla birlikte evin planinda bagimsiz bir ünitedir.

Tüm Türk Evlerinde odalar, yatak odasi, oturma odasi ya da ibadet yerine dönüstürülebilecek çok amaçli mekanlardir. Bunlar oturma odasina dönüstürüldügünde bu islevi en az iyi planlanmis bir Avrupa oturma odasi kadar karsilarlar. Ibadet odasina dönüstürüldügünde de, bu etkinlige en az bir sapel kadar iyi hizmet ederler. Hayat yada sofa Türk evinde merkezi rol oynar. Insanlarin temel ihtiyaçlarindan biri olan bir araya gelme arzusu Türk yerlesmelerinde ev içinde sofa hacminde en iyi sekilde gelismis ve burasi bagimsiz odalardan farklilasan bir

sosyal merkez olmustur. Hiçbir Avrupa evi bu denli farklilasmis bir mekan kalitesi sunmamistir. Bir teras üstünde yer alan sofa ayni zamanda açik ve kapali, umumi ve özel, içerde ve disarida, geçise ya da oturmaya uygun olusuyla sürekli bir ara bölge olusturur. Ancak, nasil ki belirli bir islevi yerine getirmek üzere her zaman degistirilen bir oda için çok amaçlilik uygun bir terim degilse, sofa da tüm amaçlara ayni anda hizmet edemez. Buradaki ortam ve anlam, kadin ya da erkek, evin insani ya da yabancisi, genç ya da yasli olsun kullanicinin bakis açisina baglidir (Anton Bammer, habitat).

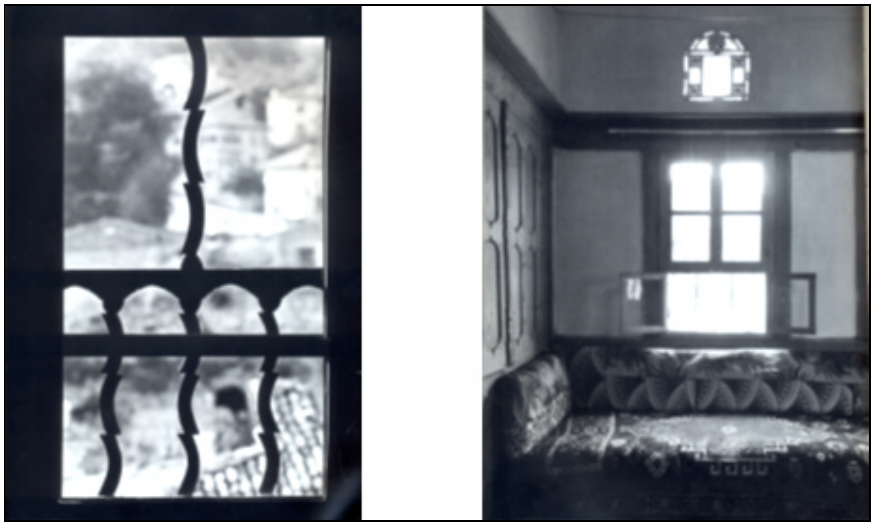
Oda tasariminin bir diger özelligi dogrudan hayata açilmasidir. Yari-açik, hava etkilerine karsi fazla korunmamis bir mekan olan hayata dogrudan çikmak bir göçer davranisi olarak yorumlanmaktadir. Hayatli Ev plani Anadolu ve Balkanlarin birçok bölgesinde iklim kosullarina uygun olmadigi savunulsa bile, 20. yüzyila kadar kullanilmistir.

Çizim 3.7 Ocaklikli ev kesiti, Safranbolu, (Kuban 1995).

Odalarin asimetrik düzeni isik etkisi ile güçlenir. Sedirlerin üzerinde büyük pencereler ve süslemeli alçi çerçeveleri ve renkli camlan ile küçük tepe pencereleri, degisik türde isik kaynaklaridir. Alttaki pencereler dogrudan sedirleri aydinlatmakta, üsttekilerden ise odaya renkli, degisik bir isik süzülmektedir. Alttaki pencerelerde

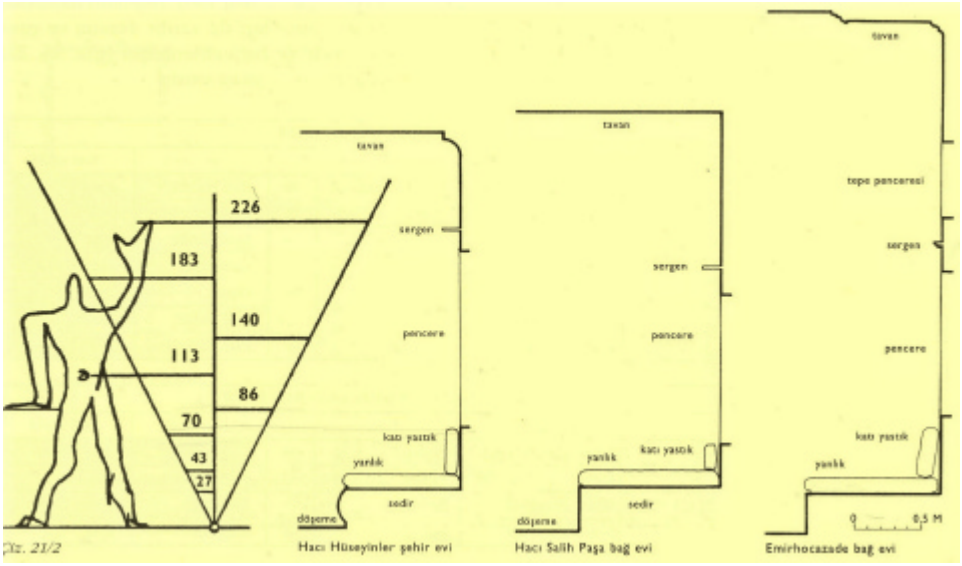
kafes bulunmasi durumunda isik farkliliklari daha da büyümekte, degisik tonda ve dokuda bir aydinlanma gerçeklesmektedir. Oda asimetrik yapisi ve kademeli isiklandirmasi ile içsel bir dinamizme sahiptir. Fakat iç mekanin asil etkisi, pencerelerin parçasiymis gibi duran büyük ve alçak sedirlerde, mobilya engeli olmaksizin, rahatça oturmaktan kaynaklanan bir huzur duygusudur (Kuban 1995).

Resim 3.5 Tepe Pencereleri (Günay 1998).

Yatay boyutun egemen oldugu oda tasariminda alt pencerelerin hemen üzerinde meyve, küçük kap koymak için kullanilan ve odayi çepeçevre dolasan sergen, yemislik veya terek adi verilen raflar yataylik özelligini daha da pekistirirler.

Odanin her ögesi mekana oransal ve dokusal özellikler katar. Oda mekani düseyde ahsap yatay ögelerle üçe böler. Birincisi sedirlerin üzerinde, ikincisi pencerelerin ve dolaplarin üzerinde, sergen, üçüncüsü ise tavan kornisidir. Birinci yatay düzey sedirlerle oturma düzeyine, ikincisi olan pencereler, dolaplar ve ocak ayakta durma düzeyine tekabül eder. Üçüncü düzey sergen ile tavan arasindaki süslemelerle daha çok simgesel bir alan niteligindedir. Tavan süslemeler ve vitray pencereler de bunlarla birlikte algilanirlar (Kuban 1995, Küçükerman 1973).

Çizim 3.8 Oda ve insan boyutu, (Günay 1998).

Giris sekisi ve genellikle bunun devami olan yüklük duvari, gusülhane, ocak duvari, bir veya bazi durumlarda iki adet olabilen pencere duvari, önünde sediri ile odanin belirleyicileridir.

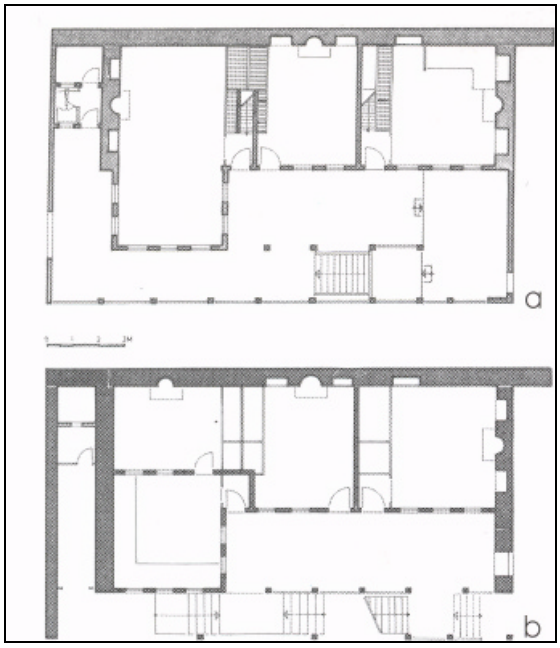
Türk ev yapisinin ana niteligini anlamak için öncelikle mekan örgütlenmesi ile islevler arasindaki iliskiyi dogru anlamak gerekir. Ocak, dolap, sedir, raf, yapinin tüm mimarisinin ayrilmayan parçalaridir. Türk odasi oturulur duruma getirmek için kullanilan esyalar, bu mimari ögeleri görsel olarak tamamlayan ve yeterli bir konforun kosullarini saglayan silte, yastik, hali, kilim ve örtülerden ibarettir. Yani, Türk insaninin geçmis yasantisindan bu yana asina oldugu dokumacilik ürünleri odanin dösemesini, sedirlerini ve pencerelerini bir renk cümbüsüyle donatirlar.

3.2.2.2 Hayat

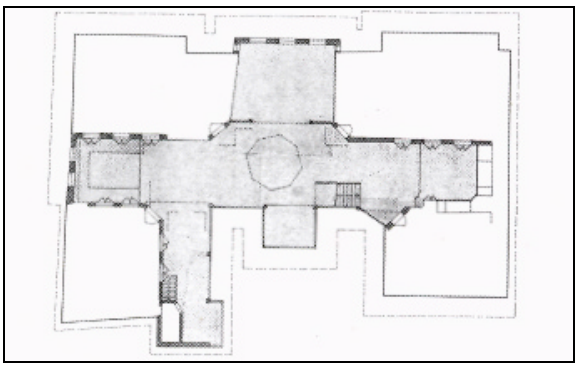
Türk Evinin en karakteristik ögelerinden birisi, sofa veya Hayat denilen, odalarla eyvan önünde uzanan gölgeli, çok kullanisli bir açik galeridir. Bu açik hacim degisik bölgelerde, Hayat, Sergah, Yazlik, Ev Ortasi gibi adlarin yaninda sofa adini

tasimaktadir. Islevsel olarak, genellikle odalarin duvarlarinin uzantisi arasinda kalan ve bir taraftan avlu yada bahçeye açilan hacimlere “Hayat” denilir. Evin mekansal biçimlenisi içinde merkezi bir konuma sahip olan Hayat yalniz birinci kat galerisi olarak düsünülmemelidir. Sokakla veya bahçe ile oda arasinda kalan bu yer, yasantinin büyük bölümünün geçtigi yerdir. Burasi bir ara yerdir, yani ne içerisi ne de disarisidir. Onu diger ara yerlerden ayiran özelligi, tesadüfi olmayip önceden düsünülmüs olmasidir. Hayat giris ve birinci katlarla olan mekansal sürekliligi disinda düsey ulasimi saglamaktadir, odalara da bu mekandan girilir. Aslinda hayat evin bütününün bahçe cephesini olusturur. Hayatli evin gelismesinin ilk asamalarinda hayat cephesi evin tek yasayan cephesidir. Türk Evinde açik hayat ve kapali sofa örnekleri bulunmaktadir.

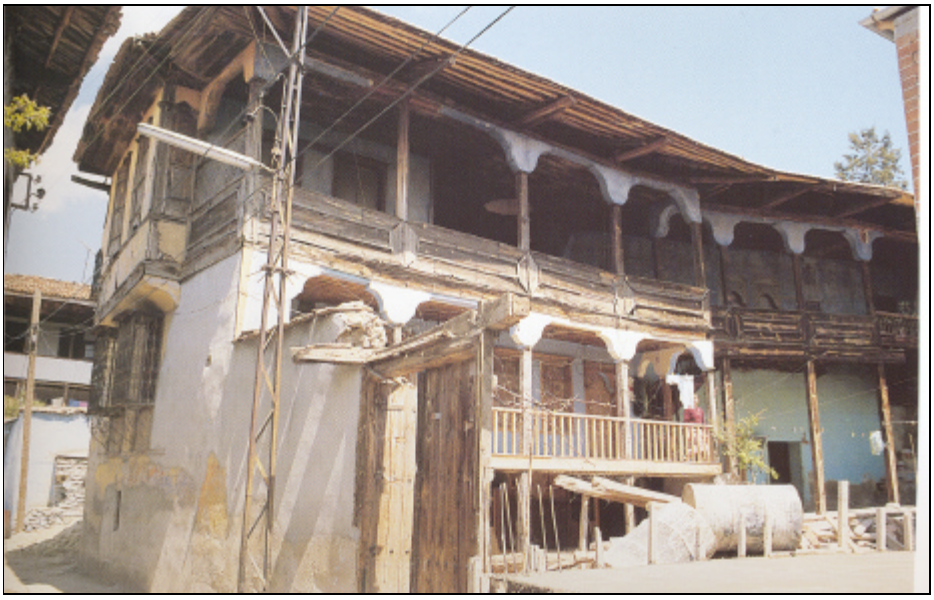
Kislari siddetli geçen Anadolu ikliminde, odalarin köselere yerlestigi eyvanli yari-açik galerili bir ev plani bugünün standartlariyla açikça islevsel bir çözüm degildir. Bu yüzden daha iliman iklimlerde ortaya çikmis olmalidir. Sonunda hayatin bir iç hole dönüsmesi hem iklim hem kent yasaminin zorunluluklarina uygunsa da, yakin zamana kadar yasamis olmasi da önemli bir olgudur. Kullanimi, beraberinde getirdigi zorluklara karsin, geleneksel Türk toplumu tarafindan benimsenmistir. Odanin içerisinden bahçenin temiz havasini yalnizca tek bir kapi ayirmaktadir. Bu durum rahatlik kavrami açisindan, bugünkü ile geleneksel Türk kültürü arasindaki farki göstermektedir. Bozkirda zor hava kosullarinda açik havada çalisan göçer kadini gibi, Anadolu kadini da Hayatta, mutfakta, bahçede yani açik havada çalismakta, tek bir isitilmis odaya siginmaktadir. Sogugu günlük yasamin bir parçasi olarak algilanmaktadir. Sultan da içinde olmak üzere atalarimiz için soguk kavraminin epeyce farkli oldugu anlasilmaktadir. Evin çadir gibi, hala bir barinak olarak düsünüldügü söylenebilir (Kuban 1995).

Çizim 3.9 Tekirdag - Gençaga Evi a- Birinci kat, b- Zemin kat (Kuban 1995).

Çizim 3.10 Hayatin mekansal biçimlenisi, Birgi- Çakiraga Konagi (Kuban 1995).

Resim 3.6 Birgi, Çakiraga Konagi, Hayat (Kuban 1995).

Resim 3.7 Kula,Hayat (Kuban 1995).

Merdiven kapaklari, saksiliklar, dösemeye açilmis delikleri olan yikama yerleri, merdiven parmakliklari üzerinde esya koymak için küçük platformlar, lamba asmak için çengeller, küçük ayrintilar için spontane eklenmis islevsel ayrintilar Hayatin varolusçu niteligini ortaya koyarlar. Genelde odalarin içinde gördügümüz süslemeler hayatta görülmez. Tavanlari fazla süslü degildir. Bazi erken tarihli evlerde (Mudanya-Halil Aga Evi) çati yapisi açik birakilmistir. En süslü ögeler kapilardir. Hayat duvarlarinda zaman zaman görülen resimler çogunlukla 19. yüzyil kökenlidir. Bunlarin prototipleri 18. yüzyilda saraylarda görülen resimlerdir.

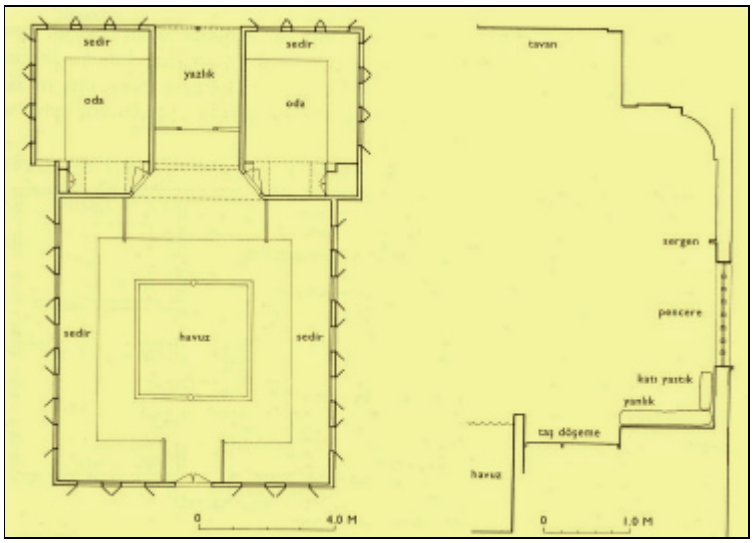

Resim 3.8 Kula, Hayat (C. Binan).

Türk ev planlarinda gördügümüz biçim degisiklikleri, genellikle Hayatin açik bir galeriden kapali bir merkez holüne dönüsmesinden kaynaklanmaktadir.

Dolasim merkezi olma islevi yaninda Hayat, odalardakine benzer islevler de üstlenmistir. Eyvanlar, tahtlar, köskler oturma alanlaridir. Taht ve kösk iyi havalarda avlu ya da bahçeye açik localardir. Burada baba misafiri agirlar, kadinlar is arasinda, yün örerken, gözleri bahçedeki çocuklarin üzerinde, sohbet ederler. Hayatlarin

çogunda küçük bir lavabo ile çevresindeki parmaklik gusülhane olarak ta kullanilmaktadir. Meyvelerin dösemeye serilerek kurutulmasi ve degisik tarimsal yasam etkinlikleri hayatta yer almistir. Böylece her tür günlük etkinlik için hayat biçimsel olarak degilse de, varolussal olarak odanin devami niteligindedir (Kuban 1995).

Çizim 3.11 Rauf Beylerin havuzlu köskü, Baglar, Plan ve kesit (Günay 1998).

3.2.2.3 Eyvan

Hayatin ideal biçimi eyvandan ayrilamaz. Aslinda hayat bu dikdörtgen seklindeki boslugun uzantisi ya da tersine söylenirse eyvan, yari-açik galerinin evin içine dogru olan mekansal uzantisidir.

Islevsel olmayan (bazi örneklerde düsey sirkülasyon elemani burada yer alabilir), buna karsilik evin plan semasini netlestiren ve odanin volumetrik etkisini güçlendiren bir elemandir. Plan semasindaki yerinin ve varliginin “eyvan” adi ile daha eskilere dayanmasi, bu ev tipinin geçmisle baglantisini kuran en önemli sebeptir. Eyvanin en önemli görevi, hayatin ara yer olabilmesini güçlendirmesidir.

Özellikle dört odali tiplerde hayatin bahçe ve sokaga baglantisi eyvanla gerçeklesebilmektedir. Burada arada olma görevi tamamen eyvana kalmaktadir (Yürekli 2005).

Türk Evi'nin çok net bir plan semasi olmasi, rasyonel bir yapilanmanin varligina isaret eder. Bu yapilanmada modül kavrami yapinin insasinda, kullaniminda, algilanmasinda önemli katkilar saglar.

Resim 3.9 Safranbolu, Asmazlar Evi, Eyvan (Kuban 1995).

Islam mimari tarihinde dogrudan avluya açilan ya da revak ile avluya baglanan eyvan, her zaman belirgin bir motiftir. Hayat Evlerinin klasik biçiminde hayat ve eyvan arasindaki islevsel ayrim belli belirsizdir. Hayatin arkasindaki hacim olarak eyvan dogal bir oturma yeridir. Dösemesi genelde bir basamak yüksektir. Hayatta oturmak için kullanilan taht ve kösk gibi baska alanlar içinde eyvan disariya en uzak olanidir. Bazen bir kemer islevsel statüsünün altini çizmektedir. Bir oturma yeri olarak islevini kabul ettirmesi, bir bölme araciligiyla Hayattan tümüyle ayrildiginda gerçeklesmistir.

Klasik örneklerinde eyvanlarin sayisi ve yerleri, evin büyüklügü, oda sayisi ve Hayatin sekline bagli olarak degismekteydi. Hayatli Evin merkez planli bir eve

dönüsmesi sirasinda eyvanlar merdivenler tarafindan isgal edilmislerdir. 19. yüzyilda eyvanlarin biçimlerinde gerçeklesen biçimsel bir gelisme girisler üzerinde sokaga bakan egrisel planli çikmalar olusturmalaridir (Kuban 1995).

3.2.2.4 Avlu, bahçe

Islam kültüründe bahçe düsüncesi her zaman cennetle birlikte animsanmistir. Bakimli bir bahçe ev sahibinin sosyal statüsü ile orantilidir. Ilk evlerin herhangi planli bir bahçe gelenegine sahip olmadiklari söylenebilir. Hayatli evlerin bahçelerinin bugün yasayan Anadolu evlerinin bahçelerinden daha gelismis olmadiklari kesin oldugu gibi açik mekanlarin düzenlemesi konusunda zengin bir gelenegin ifadesi olduklari da söylenemez. Iyi düzenlenmis bir Türk bahçesinde ilgi odagi, ortasinda havuzu ya da sadirvani ile bir bahçe kösküydü. Bu yari-açik kösk, büyük saçaklari, çevresinde kokulu çiçekleri, su sesleri ile Türk toplumunun alçakgönüllü gereksinimlerine uygundur.

Evler genellikle arazinin yol tarafina yerlestirilmistir. 19. yüzyilda yapilanlar disinda ev hiçbir zaman bahçesinin ortasinda simetrik bir konumda bulunmaz. Sokak ile görsel olarak dogrudan bir iliskisi bulunur ve hayat araciligi ile bahçe ya da avlu ile kucaklasir. Daha büyük alanlara yapilan evlerde avlu evin hemen bitisiginde, meyve ya da sebze bahçesi evden alçak tas bir duvar ya da çitle ayrilmis olmaktadir.

Siradan evlerde giris avlusu ya da küçük bahçe, mutfak, depo, ahir ve samanlik ile çevriliydi. Bu da daha büyük bir sebze bahçesi ve meyve agaçlarinin oldugu bir alana açilirdi. Avlularin zemini çogunlukla toprakti. Giris ile evi tas dösenmis dar bir patika baglardi. Daha zengin evlerde tüm zemin taslik olabilirdi. Avluya bazen taslik adi verilmesinin nedeni budur.

Kuyu, havuz, kösk, çesme ve isler ise avlunun temel ögeleridir. Sicak yaz günlerinde aile bireylerinin toplanma ve üretim merkezi olan ve mekanlar arasi iliskiyi saglayarak planin merkezini olusturan avlu, ayni zamanda evin sokak ile iliskisini kuran ana mekandir.

Yapildigi devirlerdeki kültürel olgular ve iklimsel kosullar çerçevesinde ev sahibinin istek, gereksinim ve tercihleri dogrultusunda ustalar tarafindan

yapilandirilan bu evlerin genel plan özelliklerini, önemli bir dagitici ve düzenleyici mekan olarak “avlu” belirler. Geleneksel Türk evlerinde sikça rastlanan avlulu ev formu, tasarimindaki sonsuz çesitliligi ve degisik yasam biçimlerine uyum potansiyeli ile Kayseri evlerinde de en çok uygulanan plan tipi olmus ve Kayseri evlerini plan özellikleri açisindan klasik Türk evleri ile benzer bir konuma getirmistir.

Islevsel ve biçimsel açidan planin odak noktasini olusturarak plan semasi içinde en etkili birim olarak belirginlesen avlu, parsel durumuna göre kare, dikdörtgen veya yamuk planli olup büyüklügü evin büyüklügü ile dogru orantili olarak degismektedir.

Islam dini inançlarina bagli olarak tamamen disariya kapali olarak merkezi bir avlu etrafinda planlanan evlerin sokakla iliskisini saglayan avlu kapisi, genellikle dogrudan avluya açilirken, bazen kare veya dikdörtgen planli, üzeri düz atkili ya da tonoz örtülü, bir mekan araciligi ile avluya açilmistir. Genellikle sal tasi ile kapli ve birçogu havuzlu iç bahçeler seklinde tasarlanmis olan avlularda bos duvarlarin yüzeyi, bazen dekoratif derin nislerle bazen de sade etkili bir çesme elemani ile süslenmistir. Islevsel ve biçimsel açidan önemli bir eleman olan kösk ile zenginlestirilen avlularda bugün kapatilmis da olsa mutlaka bir kuyu bulunur. Avlunun büyüklügüne ve formuna bagli olarak uygun bir kösede zemin kotundan birkaç basamak yükseltilerek ön yüzü daima kemerli olarak yapilandirilan kösk, Türk Evlerindeki avlularin degismeyen karakteristik elemanlarindan biridir. Yazin bütün ailenin oturma, yemek yeme ve yatma ihtiyaçlarini karsilamak amaciyla düzenlenen kösklerin iki yaninda tas sedirler, arka duvarinda ise yüklük seklinde dolaplar bulunur. Bu dolaplar arasinda yer alan nis oldukça dekoratif ve etkilidir (Büyükmihçi 2005).

Bazi evlerin bahçelerinde selamlik köskleri vardir. Bu köskler bir ya da birkaç odalidir. Ana oturma alaninda çogunlukla bir havuz yer alir. Bazi evlerin alt katlarindaki selamlik odalarinda da havuzlara rastlanmaktadir. Asmazlarin her iki Sehir evinde böyle havuzlar vardir. Havuz yerden 50-60 cm kadar yüksektedir. Çevresinde duvar dibinde sedirler yer alir. Baglarda Rauf Beyler'in Evinde de görkemli bir selamlik köskü vardir. Simetrik plani az bulunur niteliktedir. Iki odasi ve arasindaki eyvani, ortada büyük havuzu ve çevresindeki sedirleriyle 8 metre

açiklikli havuz odasi kalem isi süslemeleriyle olaganüstü bir mimarligi yansitir. Selamlik kösklerine ayri bir sokak kapisi ile bahçeden girilir. Bir tek odadan olusan havuzlu bahçe kösklerine ‘havuz odasi’ denir. Havuzu, fiskiyesi, çevresinde sedirleri ve bazen kahve ocagi olan bu havuzlu odalar genellikle çokgen planlidir (Günay 1998).

Rifat Osman büyük Edirne konaklarinin avlularini anlatmaktadir. Selamlik ve Haremlerin avlulari ayriydi. Bunlar bahçeden alçak duvarlarla ayrilmis dikdörtgen seklinde mekanlardi. Çogunlukla Arnavut kaldirimi dösenmislerdi. Rifat Osman'in devir sofrasi dedigi hayatlar avludan üç ya da dört metre yukaridaydi. Avlularin çevresinde hizmet ve personel odalari bulunmaktaydi. Sözünü ettigi ve bugün yok olmus bu evlerden bazilari 17. yüzyildan kalmistir.

Resim 3.10 Safranbolu, Asmazlar Konagi, geç 19. yüzyil (Kuban 1995).

Hayat Evinde avlu ile iliskili olan diger önemli bir öge giris kapisidir. Islam kültüründe ev kapisinin aileyi toplumdan ayiran bir yapi olarak simgesel bir statüsü vardir. Kapilarin her zaman belli bir titizlikle tasarlandiklarini görmekteyiz. Gelismis bir kapi tasariminda dikdörtgen ahsap bir kasa içinde ahsap genis bir kapi ve genis saçaklar görmekteyiz. Genellikle kapilar büyük çift kanatlidir. Giris kapilarinda

ayrica, süslü dövme demir kilitler bulunmaktadir. Genis saçaklar giris kapilarinda yaygin olarak kullanilan tasarim ögeleridir.

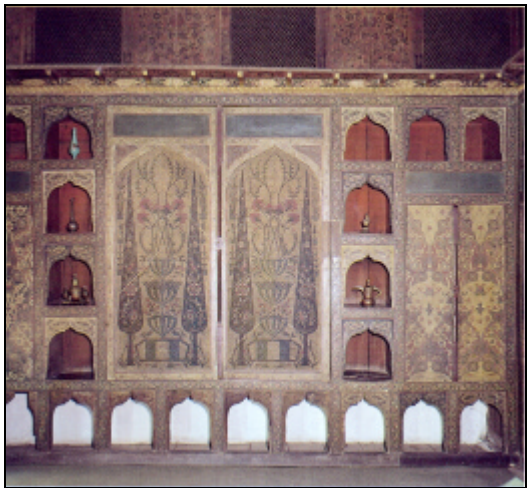
3.2.3 Mimari ve Dekoratif ögeler

Türk Evinde yapi, sadece tasiyici sistem, yerel malzeme ve yasama biçimine bagli olarak gelisen plan semalari ve cephe düzeninden ibaret degildir. Ayrintilara yansiyan kültürel zenginlik ve mimari tecrübelerle olusan mimari ve dekoratif ögeler, yapiya islevlerinin ötesinde zenginlik kazandirirken mekanlarda da sicak ve huzurlu bir olusturmus ve Türk Evine kendine özgü, baska hiçbir geleneksel evde olmayan bir kimlik kazandirmistir.

Türk Evlerinin karakteristik özelliklerini olusturan ve bir anlamda evlerin kimligini ortaya koyan ögeleri, kapilar, pencereler, tepe pencereleri, pencere demirleri, kat ve saçak silmeleri, çikmalar, konsollar, çörtenler gibi mimari dis mekan ögeler; ve zarlar, serbetlikler, yüklük kapaklari, tavanlar, nisler ve çesitli duvar resimlerini dekoratif iç mekan ögeler olarak tanimlayabiliriz.

Dekoratif iç mekan ögeleri: Belli bir kültürel birikimin ve toplumlarin ortak begenilerinin temsilcisi olan dekoratif ögeler, Türk Evlerinde ayri bir anlam ve özellik tasimaktadir. Islam dini inançlarina bagli olarak gelistirilen Türk Evlerinin dis yapisindaki sadelik ile iç yapisindaki görkem arasinda açik bir tezat vardir. Islam dininin insanlar için öngördügü sade bir beden içinde zengin bir iç dünya yaratilmasi temel prensibi evlere de yansimis ve dis mekanlarda son derece sade bir özellik sergileyen evlerin iç mekanlari, bezemelerle zenginlestirilerek sicak yasama mekanlarina dönüstürülmüstür.

Türk Evi dekorasyonunun ana malzemesini dokuma teskil etmistir. Onun disinda süs, ocagin alçi dekorasyonunda, çevresindeki alçi veya ahsap hücrelerin oymalarinda ve özellikle dolaplarin kapaklarinin ahsap isçiliginde toplanir. Kullanilan bezeme motifler, bitkisel yada geometriktir.

Sekil 3.2.1 Dolap kapaklari ve hücreler (Günay 1998).

Anadolu'daki Türk Evinde özellikle odalar göçebe yasantinin önemli izlerini tasirlar. Göçebe için üstte gök altta toprak vardir, iste bu ilke, odanin alt örtüsü olan dösemenin biçimlenmesini yüzyillardir etkilemistir. Hem evin dösemesi, hem de odaninki böylesine kurulur**.** Alt örtü olan döseme, gerek kurulus, gerekse malzeme açisindan incelendiginde bazi temel ilkelerin hiç degismedigi görülmektedir. Küçükerman'a göre, yillardir süregelen tasinabilen üst örtü, tasinabilen alt örtü ve tasinabilen iç düzen ögeleri olarak olusturulmus kavramlarin bu düzen içerisinde yasanabilen bir mekana dönüstürülebilmesi için gerekli olan tek sey, uygun bir toprak parçasi üzerine üst örtünün kurulup, alt örtünün serilmesidir.

Odada, üzerinde yürünen kaplamalar çogunlukla, hali, kilim, hasir ve keçe gibi dokumalardir. Bunlar, alttaki döseme strüktürü ne olursa olsun, odanin iç görüntüsünü tek düzen tutarlar. Bu örtünün alti, yapi malzemesi ve türü ne olursa olsun, son derece basitlestirilmistir. Göçebe çadiri topragin üzerine kurulduktan sonra yere, hali, kilim gibi örtüler serilerek alt örtü kurulur. Yapida da aynen böyledir.

Odanin alt örtüsünün bu türde olusmasindaki diger önemli etken, Türklerin bagdas kurarak, diz çökerek oturmalari, yerde namaz kilmalaridir. Bu davranislarin tümünde dogayla kisi arasinda az engel vardir. Dogruca yere oturuldugu, namaz kilindigi, çogunlukla yere serilen yataga yatildigi göz önüne alinirsa, insanla döseme

arasinda yalniz çok ince, ya da sembolik bir ayirici bulunmaktadir.

Üst örtü olusurken, çesitli ögelerle birlikte ele alinir. Bunlar içinde en etkilisi alt örtüdür. Çünkü alt örtü, odanin kullanilisiyla en yakin ilgili olanidir. Dolayisiyla, üst örtü, alt örtüyle bir bütündür denilebilir. Ama alt kesimin fonksiyonel dogruluguna karsilik, üst bu fonksiyonu, soyut olarak desteklemeye yönelmistir. Tavanlar ve dolaplar, Türk Evinde tezyinati toplayan kisimlardir. Anadolu evlerinin tavan dekorasyonu, form ve figürleri ile eski Türk hali sanatini yansitir. Aksoy bunu yeni malzemede eskinin benzeri biçimler yaratmak endisesine baglamaktadir. Bu benzer biçim ahsapta tekstil dekorasyonu aranmasi ve geçiste göçebelikten yerlesmis hayata intikal etmesidir. Dösemenin sadeligine karsin tavanin süslemeli ve simgesel bir niteligi vardir. Tavan esas olarak odanin sekialti ve sekiüstü seklindeki bölünmesini yansitir. Böyle bir bölünme olmadiginda ise tavan bütünüyle süslenmektedir (Kuban 1995).

Tavan, zar, yüklük kapaklari, serbetlik, gilve gibi sabit elemanlarin yastik, minder, hali, yaygi, perde gibi hareketli elemanlar ile uyumlandirildigi oda ve sofalarda süslemeler çogunlukla stilize bitki motifleri ile geometrik sekillerle sinirli kalmaktadir.

Dekoratif ögelerin olumlu kullanimi ile güçlü ve etkileyici bir görünüm kazanan odalara genellikle odanin bir kösesinde yer alan ahsap kapidan girilir. Kapinin açildigi kösenin sag tarafinda, giris duvarina dik bir yüklük duvari yer alir. Yüklük duvari bütünüyle degerlendirilmistir. Yatak, yorgan gibi günlük esyalarin konuldugu yüklük dolaplarinin ortasinda derinligi az olan, son derece dekoratif etkili yüksek bir nis bulunur. Kayseri yöresinde "serbetlik" olarak adlandirilan bu nis bazi hallerde yüklügün yan tarafina kaydirilir. Nisin iki yaninda yer alan küçük hücreler vardir. Hanimlarin el islerinin veya degerli esyalarin sergilendigi bu gözler genellikle üçlü gruplar halinde düzenlenmistir. Bazi odalarda yüklüklerin bir bölümü gusülhane olarak degerlendirilmistir. Bütünüyle degerlendirilen yüklük duvari disindaki diger duvarlar, 1,5-2 m. yükseklige kadar "zar" olarak adlandirilan çesitli motiflerle bezeli lambri veya panolarla kaplanmistir. Kapi, pencere, dolap kapaklari, nis, tavan motifleri ve zar gibi bütün yüzey elemanlarinin uyumlu bir sekilde yorumlanmasiyla odada bir bütünlük olusturulmaktadir. Odayi çepeçevre saran zarlar, ahsap sedirler, yüklük duvari, serbetlik ve tavanlari ile ahsap isçiliginin güzel örneklerini yansitan

odalar, sedirlerin üzerine örtülen sedir halilari, yastiklar, örtüler ve yer halisi ile renklenerek sicak bir yasama birimine dönüsmüstür. Odalarda resimlere rastlanmaz fakat 19.yüzyilda belki de 18. yüzyilda Istanbul'un etkisi altinda naif bir resim sanatinin, daha çok hayali peyzajlar halinde, özellikle bas odalarda Istanbul'u tasvir eden bezemelerin yapildigi görülmektedir. Fakat bunun yaygin bir kullanisa ulasip ulasmadigi belli degildir.

Resim 3.11 Istanbul'u tasvir eden bezemeler (Günay 1998).

Odanin duvarlarinda çepeçevre dolasan tek bir raf Türk odasi kavramina özgü olup islevsel bir düsünceden kaynaklanmistir. Eski örneklerde bu öge oldukça etkili durumdadir. Bir raf olarak ele alinmasi, dösemeden yüksekligini belirlemistir. Tasarim açisindan sergen bilesime yeni bir yatay yüzey ekleyerek alçak oda kavramini pekistirmektedir. Oda boyutu ne olursa olsun, raf-kisi iliskileri, bu yatay

ögenin dösemeden yüksekliginin en çok 2.20 m. çevresinde kalmasini zorunlu kilmistir. Oda yüksekligini bölerek ölçegini oturma düzlemine yakinlastirir (Küçükerman 1973, Kuban 1995).

Tasarimlarda insan ölçüleri göz önüne alinmis, dolap, sedir, nis, raf gibi islevsel ögeler insanin kolaylikla ulasabilecegi boyutlar içinde düzenlenmistir. Türk Evinde ve odasinda görülen kullanma alanlarinin insan boyutlarinin disina çikmamasi temel ögesi böylece gözle görülebilen üst sinir ortaya çikarmistir. Kapi, pencereler, kapali kullanma alanlari ve diger bütün iç düzen ögeleri, bu sinirin çevresinde düzenlenmislerdir. Yalniz tepe pencereleri ve dolaplarin az kullanilan üst bölümleri bu soyut çizginin üzerindedir. Yani, bu yatay sinirin alt kesimi günlük isler için kullanilmakta, üstü ise ya bos birakilmakta ya da tepe pencereleri ile degerlendirilmektedir (Küçükerman 1973, Bektas 1996).

Resim 3.12 Tepe Pencereleri (Günay 1998).

Duvara, dösemeye, tavana ait olmayan hiçbir esyanin görüsü rahatsiz etmedigi, yasantinin bütün dekorunun üç boyutlu esyalarla degil, renkli yüzeyler ve mimarinin yarattigi bosluklarla meydana getirildigi bu yapilarda, çagdas duyarliga ünleyen, incelmis ve sagduyulu yüksek bir zevk düzeyinin varligini görmemek imkansizdir.

Mimari dis mekan ögeleri: Islam dini inançlarina bagli olarak son derece sade bir düzen içinde yapilandirilan Türk Evlerinin mimari ögeleri de yine ayni prensip içinde biçimlendirilmis olup, sadelik ve netlik ilkeleri çerçevesinde yapi bütünü ile bütünlestirilmistir. Mimari ögeler içinde önemli yere sahip olan kapilar, sagir ve masif etkili zemin kat cephe yüzeyinde girisi vurgulayarak, genellikle dikdörtgen seklinde düz tas söveler veya basik kemerlerle profillendirilmis tas söveler içine oturtulan çift kanatli ahsap kapilardan olusmaktadirlar. Etkili bir cephe elemani olan kapilarda süsleme elemani olarak kapi tokmaklari, kapi kilitleri ve kemerlerde renkli tas kullanimi ile giris belirginlestirilmektedir. Islam dini inançlarina bagli olarak esas cephe özelligi kazanan avlu cephesinde yer alan sofa kapisi ise mimari ve dekoratif ögeler kapsami içinde söz edilecek en önemli elemanlardan biridir. Türk Evlerinde kapali mekan organizasyonunun çekirdegini olusturan sofanin fonksiyonu, ebatlari ve dekorasyonu ile plan semasi içindeki basat konumu cephe düzeni içinde de hissedilmektedir.

Selçuklu kenti olan Konya'da yasayan ve Anadolu Selçuklu kültürünü yakindan izleme olanagina sahip olan ustalar, Selçuklu mimarisinin karakteristik özelligini yansitan, taç kapilar ve portallerden etkilenmis, geleneksel evleri yaparken, evin en önemli yasam birimi olan sofalarin girisini çesitli silme ve bezemelerle taçlastirarak portal niteligi kazandirmislardir.

Resim 3.13 Kapilar (Büyükmihçi 2005)

Bu etkili tas söveler içine oturtularak dis mekan ile iç mekan arasinda geçisi saglayan ahsap kapilar, ayni zamanda ahsap isçiliginin özgün örneklerini yansitan mimari ögeler olarak bezenmislerdir.

Türk Evinde odaya girme sorunu, çok önemli bir yer alir. Kapi genellikle odaya ait bir öge gibidir. En ilkel olani da en süslü ve özenli olani da oda içine açilir. Kanatlarin iç yüzleri çok özenle düzenlenmistir. Dis yüzler daha yalindir. Ama odanin iç düzeni açisindan en önemli özelligi, kapi ve çevresinin odanin bütün ögeleriyle birlikte çözümlenmis ve biçimlendirilmis olmasidir.

Sürekli tasiyici olan duvar yüzeylerinde iç mekanin aydinlatilmasi ve dis mekanlarla görsel iliskinin saglanmasi amaciyla olusturulan pencereler, farkli biçimleri ve demirlerinin dekoratif etkisi ile mimari ve dekoratif ögeler kapsami içinde degerlendirilecek olan yine önemli bir yapi elemanidir.

Emniyet ve dekoratif amaçlarla daima demir parmakliklarla korunakli olan pencerelerin dis yüzünde yer alan, "S" motifinin egemen oldugu demir parmakliklar, içerdigi biçim zenginligi ile cephe yüzeyinde olumlu etki yaratan karakteristik cephe elemanidir.

Pencerelerle birlikte degerlendirilmesi gereken bir baska eleman da, genellikle ahsap malzeme ile yapilandirilan pencere kepenkleridir. Pencere kepenkleri evleri günesten ve soguktan korumak, gerekli zamanlarda da mahremiyeti saglamak amaciyla yapilmis olup fonksiyonel ve dekoratif amaçlarla kullanilmistir.

Türk Evlerin en önemli karakteristik özelliklerinden birini yansitan diger bir pencere tipi ise, tepe pencereleridir. Duvar boyutlarinin sinirli olmasi, pencerelerin iki dizi olmasini gerektirir ve tepe penceresi olusur. Türk evinde çok önemli yeri olan tepe penceresi bu nedenle özellik kazanmis ve daha çok, özenli evlerde uygulanmistir. Ilkel uygulamalarda, hem isiklandirma, hem havalandirma saglamak amaciyla pencere üstlerinde küçük camsiz bosluklar düzenlenmistir. Alt pencerelerin kapaklari, çesitli nedenlerle örtüldügü zaman, tepe pencereleri oda içine gerekli isigi saglamistir. Fazla yüksek olan odalarin, daha iyi aydinlatilmasi ve renklendirilmesi için kullanilmistir (Küçükerman 1973).

Kayseri'de yer alan bütün evlerde çati düz toprak dam seklinde kapatilmis olup çati suyu tas çörtenlerle alinmistir. Dam bünyesinde olusturulan egimlerle çörtenlere yönlendirilen yagmur ve kar sulari çörtenlerle toplanarak sokaga iletilmis, böylece

cephe yüzeyi suyun yipratici etkisinden korunmustur. Özgün bir eleman olarak yapi bütünü içinde yer alan çörtenler, parapet duvari içine yerlestirilmis, dama ve sokaga dogru 40-60 cm kadar çikartilarak konsol olarak tasitilmistir. Tek bir parça tasin çatidan aldigi suyu sokaga iletecek sekilde yontulmasi ile yapilandirilan çörtenler, Türk evlerinde genellikle açik bir kanal seklinde son derece sade olarak biçimlendirilmekle birlikte kapali kanalli olarak düzenlenerek stilize bitki motifleri ile bezenmis örneklere de rastlanmaktadir.

Resim 3.14 Çörten (Büyükmihçi 2005)

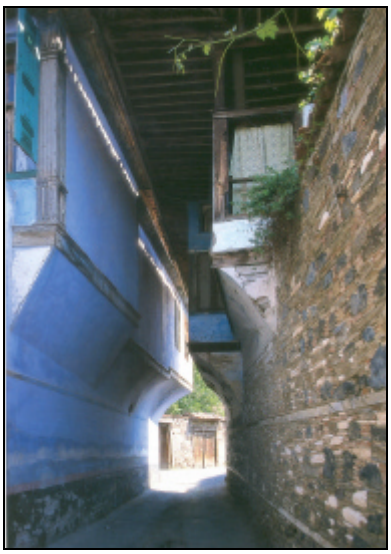
Türk Evlerinin cephe düzeni, yakaladigi mimari oranlar, özenli ve düzgün tas isçiligi, saglamligi, estetik ve sanat degerleri ile son derece yalin, kararli, saglam ve masif etkili özgün bir görünüme sahiptir. Genel kurulus prensipleri açisindan son derece yalin çizgilere sahip olan cepheler; çikmalar, pencere demirleri, tepe pencereleri, konsollar, çörtenler, giris kapilari gibi mimari ögelerin olumlu kullanilislari ile hareketlendirilmis, çikmalarin olusturdugu isik ve gölge oyunlari ile kübik etki kuvvetlendirilmis, pencere demirleri ile yapi süslenmis, giris kapilarinin sade fakat etkili görünümleri yapilarin alçak gönüllügünü vurgulanmis, pencereler ve tepe pencereleri ile devamli olan düzen bozularak dolu-bos oranlari dengelenmistir (Büyükmihçi 2005).

Resim 3.15 Bir Çörten örnegi(Büyükmihçi 2005)

Türk Evlerinde oda hacmini büyütmek, daha genis bir görüs alani olusturmak ve girisleri günes, kar ve yagmur gibi dis etkenlerden korumak amaciyla yapilan çikmalar, bina cephesine ve sokak dokusuna hareket kazandiran en önemli yapi elemanlaridir. Konsollar, silmeler, duvarlar, pencereler ise çikmayi olusturan ögelerdir. Çesitli boyut ve sekillerde tasarlanan çikmalar, bazi yerlerde birbirlerine degecek kadar yaklasmis, bazi yerlerde sokagin üstünü tamamen kapatmis, bazen de sirali üçgenlerle ev boyunca devam ederek yayalari yagmur, kar ve günes gibi dogal etkenlerden korumus ve sokaga hareket ve canlilik kazandirmistir. Farkli tip ve biçimlerde olusturulan çikmalarin ikinci ve üçüncü boyutta devamli degiskenlik gösteren sokak perspektifine katkisi üst düzeyde bir mimari anlayisin varligini kanitlar niteliktedir.

Dogaüstü inançlar ve onlarin göstergeleri olan kutsal sözlerin yazildigi levhalar ve duvarlara asilan nazarliklara Türk Evlerinde rastlanmaktadir. Aileyi ve evleri kötü düsünce ve davranislardan koruyacagi düsünülen nazarliklar yapilmaktadir. Rengarenk bez parçalari ve üzerlik otu tohumlari geometrik bir düzende iplere dizilip, evlerde en çok görülen yere asilmaktadir. Kapilarin üzerlerine igde dallari ile yapilan küçük nazarliklarin da asildigi görülmektedir (Imamoglu 2001).

Resim 3.16 Kula, sokak(Bektas 1996)

Evlerin sokaga bakan kösesinde saçaktan sarkan geyik boynuzlari ugur getirmesi için asilmistir. Çesitli büyüklükte, bazen kafatasi ile beraber çift ama çokluk çok çatalli tek boynuzlar seyredene bambaska bir heyecan verirler. Bazi evlerde sofa çikmasinin alinligina yada giris kapisi üzerine boynuzlu geyik kafataslari çivilenmistir (Günay 1998).

Resim 3.17 Saçakta geyik boynuzu (Günay 2005).

Resim 3.18 Duvarlarda kutsal sözler(Günay 1998).

BÖLÜM 4. GELENEKSEL ÇIN EVI

Eski ev özel bir seydir, temeli köklü geleneklere uzanir; Deneme yanilma dönemi kusagi, formu belirlemistir; O insan yasaminin ortak paydasini barindirmaktadir; Onun duvarlarina insanlarin basarilari ve kanaatleri, sevinçleri ve kederleri sinmistir. Onun dizayni, esiginden geçen insanin bireysel olarak yasaminin dokusunu, yapisini yansitir ve onun bütünlügü nadiren belirsiz, hipotetik plandir fakat bu büyüyen bir kisiliktir. Belirli uygun duruma getirilen sartlardan dolayi, bu ihtiyaçlara cevap verecek yeni alanlarin gelistigi sehirlerdeki bütünlük gibidir ve bütün degisikliklerin içinde özelligini ve kisiligini korur. *Edgar C. Schenck*

Anit mimarligindan farkli olarak, tarihte belli bir zamanin ruhunu yansitmasi için bilinçli bir sekilde tasarlanan geleneksel ev devamli bir sekilde büyüyen organik bir varliktir. Bütün ev tiplerinin içinde en önemli ve popular olanidir. Yerel mimari politik etkileri içeren mimari degisikliklerden oldukça uzaktir. Bunun için hem çesitlilik, hem de süreklilik açisindan mimarinin essiz bir tipidir.

Çinin uçsuz bucaksiz topraklari, çesitli topografya tiplerine ve farkli iklimlere sahipken, onun farkli çesitlilikte millet ve kültür çesitlilikleri geleneksel vernaküler evlerin yapi ve yerlesimlerinde zengin bir çesitlilik saglamaktadir.

Toprak alani yaklasik olarak ABD ile ayni ve Avrupa'nin 2 kati ve ayni zamanda genis bir çesitlilikte iklim sartlariyla, Çin 56 farkli millet ve dominant Han etnik çogunlugu içinde bile kayda deger bir çesitlilik vardir. Çin evlerinin Amerika'ninkinden daha çesitli ve hemen hemen çok uluslu Avrupa'da bulundugu kadar çesitli olmasi hiç sasirtici degildir. Çinin her yerinde oldukça açik ve basit I sekilli evler, alisilmamis yerel karakterlerle her yerde bulunmaktadirlar. Daha az bilinen, çok fazla kompleks olanlari çok büyük, oldukça ayirici ev tipleridir ki, nispeten daha basit olan ve Çin ev geleneginin zenginliginin altini çizerek tamamlayici olmaktadir (Knapp 2005).

Çin evi olarak adlandirilan tek bir stil yokken, birçok ev tarafindan paylasilan çok önemli ögeleri olusturmak mümkündür, basit veya harikulade olsa da. Bütün ülkedeki Çin insaatçilari, tarih boyunca bir grup geleneksel yapi plani ve yapisal prensipler tercih etmislerdir. Ve yagmur suyunu toplayarak ve soguk rüzgarlari engelleyerek hakim rüzgar ve günes isigina ulasmak gibi bazi dogal sartlarin

kontrollerini elde etmek için özel yapi bölgelerinin çevresel sartlari ve yapinin bölümlerini yapmislardir. Köklü Çin yapi geleneklerindeki bu temel yapi ilkeleri, Japonya, Kore ve biraz da Vietnam'da bulunan yapi geleneklerinden de etkilenmislerdir (www.washington.edu).

Sadece barinma eylemi ve günlük yasam için bir araç olmayan Çin evleri, Çin'in iyi bilinen büyük saraylarini, sahane mezarlarini ve duvarla çevrelenmis sehirlerini üreten büyük anitsal mimarisinde, sanat ve sembolizm gelenegini yansitir. Çin'in hem halk hem de literatür kültürleri, dinamik bir gelenegi haber vermektedir. Çin yapi formlarinin çarpici bir sürekliligi vardir.

Arkeolojik ve dokusal kanitlar, geç imparatorluga ait evlerin, neolitik arketipleri geri yansittigini açiga çikarmislardir. Binlerce yil önce sekil alan simetri, aksiyellik, yönlenme, yerlesme ve konstrüksiyon gibi ilkeler yüzyillar sonra bugün de tekrarlanmistir. Daha sonraki mimari modellerin iki farkli atasi, Huangle'nin ortadaki bölgesindeki neolitik çevreden ve Changjiang'nin daha asagidaki agaçlik alanlarindan ortaya çikmistir. Çin arkeologlar, kuzey Çin'de yerel mimarinin, gelismemis magaralarla basladigini, yarisinin yeraltina çukura yerlestirilmis evlerle gelistirildigini ve son olarak da cephesinde kiris ve kolon olan yapilarla gelistirildigini iddia etmislerdir (Knapp 1990).

Çin yapilarini karakterize eden ortak ayirici ögeler, bize yapinin mütevazi evler, saraylar yada erken dönemlerden günümüze kadar gelen tapinaklar olup olmadigini gösterir. Bölgesel ve hatta yerel, çevresel, tarihi veya etnik sartlar çarpici çesitlilikteki dokulari birakmistir.

4.1. Geleneksel Çin Evi Olusumunu Etkileyen Etmenler

Geleneksel Çin Evi tasarimini etkileyen faktörleri Dogal ve Sosyo- Kültürel Faktörler olarak iki ana baslik altinda toplayarak su sekilde irdeleyebiliriz;

4.1.1 Dogal- Fiziksel faktörler

Farkli iklim sartlari ve farkli topografik yapilarda bulunmalari Çin Evlerini farkli yönlerden etkilemis ve çesitlilik olusturmustur. Ancak evlerin birim üniteleri ve mekansal kurgulari hep ayni kalmistir. Bu da Çin Evlerinin sürdürülebilirliginin bir kaniti olmustur.

Bu sartlara göre Çin Evlerini irdelersek;

Iklim; Çin Evlerinin yapisi için önemli bir form belirleyici faktördür. Çin'de binlerce yildir, muson iklimi hakim olmustur. Kuzey Çin'in, Huangle nehri boyunca, daglik ve kuru bir iklimi varken, Güney Çin'de iliman iklim hakim olmaktadir. Kuzey Çin'in sert hava sartlarina karsi, Güney Çin'in nemli, rutubetli ve sicak havasi tabii ki burada kurulan evlerin biçimlerini etkilemistir. Çin'in güneybatisindaki Yunnan ilindeki evler, bütün yil boyunca hakim olan bahar havasina göre insa edilmistir.

Çin Evleri bölgesel bir çesitlilik ve yerel çevre sartlarina çarpici bir duyarlilik göstermelerine ragmen formlarinin ve yerlesimlerinin kayda deger bir sekilde sürekliligi vardir. Çin Evleri tekdüze ve basmakalip degildirler. Dogal çevrenin çesitliligi, Çin topraklari kapsaminda, bu farkliliklar için kismi çözümlemeler önermektedir. Çin tarihinin süpürülmesi esnasinda çesitli çevrelere devam eden göç, göçmenleri zorlamistir. Doga bilinci olan insaatçilar, duyarli bir sekilde degisen sosyal sartlar, bölgenin yerel gereksinimleri ve uygun malzemeyle kalitsal yapi formlarina adapte olmuslardir. Atalarina ait öncü formlarindan siyrilmalarina ragmen, yeni formlar olusturmayan böylesi adaptasyonlarla, ortak miraslarini korumaya devam etmislerdir (Knapp 2005).

Topografya; Çin'in bazi yerlerinin daglik ve kayalik bölgelerden, bazi bölgelerinin plato ve ovalardan olusmasi, evlerin biçimlenisini etkilemistir. Dogal faktörler yapiya farkli biçimlenmeler ve olusumlar getirse bile evlerdeki mekan organizasyonlarinin degismeyip ayni kalmasi oldukça çarpicidir.

Çin'in günesle en fazla iliskide olan belli bir bölgedeki evlerinin, neolitik zamanlara dayanan, uzun ve sürekli bir tarihleri vardir. Evler için temel aksiyel hizalama güneye bakarak dogudan batiyadir. Mahya kirisi için Çin karakteri olan "dogu" ve "ahsap"in birlesimiyle, çatinin temel ahsap birlesiminin doguyu

göstermesi vurgulanmistir. Çünkü günes gökyüzü yolunda düzenlidir ve bir evin uygun dizilisi, mevsimsel olarak günesin hangi isi derecesinde yakalanacagi veya sakinilacagi kontrol edilebilmektedir. Ülkenin çogu yerinde güneydogudan çok düzenli bir sekilde esen yaz rüzgarlari vardir. Bu da evin yönlenmesinde önemlidir. Bu bütün çevresel bilinç, Feng Shui'nin mistik ekolojisinden kozmolojik dengenin onayini vermektedir. Iklim, Çin evlerinin yapisinda form belirleyen önemli bir faktördür (Knapp 1990).

Kuzey Çin'de bulunan bu benzer yerlesim dokulari ayni zamanda Güney Çin'de de hakim olmustur. Bununla beraber, Güney ve güneydogu yönlenmesinin seçimi iklimle ilgili farkliliklardan ortaya çikmistir. Yaz mevsiminin daha uzun oldugu ve kisin nispeten daha sicak oldugu güneyde, kalin beyaz duvarlarla beraber birkaç pencere kullanarak günesin nüfuzunu engellemek gerekir. Kuzeyde, ev cepheleri, güneye ait pencerelerden dolayi pasif günes sartlari saglar. Halbuki günesin direk isinlarini bloke etmek ve ayni zamanda zemin isinimini düsürmek için güneyin geleneksel evlerinde tipik olarak sadece birkaç küçük tepe (yüksek) pencereleri bulunmustur (Deqi 2004).

Güney Çin'de, yüksek astropikal sicakliga bagli olarak, mevsimsel yagis miktari dokusu, her yil nisan ve eylül aylari arasinda yagisin % 65 inden fazlasini getirmektedir. Yillik toplam 1500 mm. yi geçer. Kuzey Çin'de ise bu oran üç kat daha fazladir.

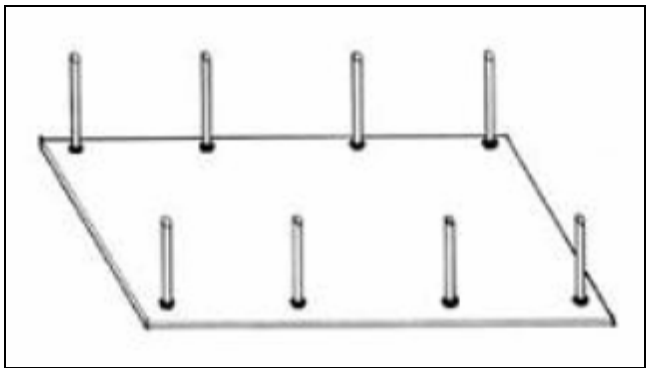
Malzeme olanaklari ve yapi teknolojileri; Geleneksel evler çogunlukla köylülerin tecrübeleriyle insa edilmistir, gerektiginde dülgerler ve duvarcilarla da desteklenmistir. Ahsap, toprak ve tastan olusan ortak yapi bilesenlerinden faydalanarak köylü insaatçilar ve zanaatkarlar ekonomiye ve hiza dayanan tecrüberiyle ticaret yapmislardir (www.washington.edu).

"Jian" yapi modülü; Yasanilan mekanin seklini, boyutunu ve evlerin strüktürleri yönlendirir. Çin'de 4 sütun (direk) arasindaki mekan *jian* veya *ünite, modül* olarak adlandirilir. Aradaki alan, bütün Çin yapilarina sekil vermek için, bir modül olarak düzenlenmis, bir mekan birimi ve ortak paydadir. Bu alan, hem iki boyutlu yer mekaniyla hem de yer, sütunlar ve sütunlarin karsilarina yerlestirilen kirislerle tanimlanilan boslugun volumetrik bir ölçümüdür (Knapp 2005).

Bir *jian* diger *jian*la baglandiginda, yapinin ölçegini ve temel yerlesimini

gösteren geometrik bir grid olusmaktadir. Özel yapi oranlarinin iç iliskilerinden dolayi, evin üç boyutlu oranlari, *jian*in boyutlarindan faydalanarak ortaya çikmistir. *Jian*, Çin'in büyük saraylari ve tapinaklarinin yapilariyla birlikte geleneksel evlerin bütün boyutlarini düzenler ve onlarin görsel oranlarina sekil verir.

En küçük Çin evi, tek bir *jian*dan olusmaktadir. Pisirme, uyuma, yasama ve diger aktiviteler için ortak bir mekanin esnek kullanimini saglayan meskenin temel çekirdegidir. Mekan, bir çift paralel sütun eklenmesiyle ve çatinin asiklarinin uzatilmasiyla genisletilebilmektedir. Çin evlerinin çogunun, evin aksi düsünülerek düzenlenmis, yan yana bir hat olusturarak baglanan 3 veya 5 *jiani* vardir. Çin'de tek sayilarin sansli numaralar oldugu düsünülür ve bu, eve kati bir simetri ve dengeyi getirir. 4 veya 6 *jian*li evler nadiren görülür çünkü ugursuz ve asimetrik sekilleri ifade ederler.

Çizim 4.1 Bir *Jian* (ünite) örnegi[6]

*Jian*in derinligi ve genisligi sadece ülkedeki bölgeden bölgeye degismez ayni zamanda evin sadeligine ve planlanmis ihtisamina göre de degisir. Bu sebepten sütunlar arasi alan tasiyici sütunlarda ve çatiyi direkt olarak destekleyen açiklik geçen kirislerde kullanilan ahsabin kalitesini ve çesidini belirler. Dar bir mekanin tasiyicilara gelen yükleri ile daha büyük mekanlarin yükleri arasindaki fark, büyük

[6] *Jian*, 4 sütun arasindaki ara, bir Çin evinin temel yapi modülüdür. Burada resmedilen 3 bölümlü bir yapi için olan plandir.

mekanlarda kullanilan kerestelerin kesitlerinin, dar mekanlarda kullanilanlara göre daha büyük olmasidir. Böylece *jian* dar mekanlarin daha az ve ince kesitli kerestelerle yapilabilmesine imkan saglar. Çin'in her yerinde genislik 3 ve 5 metre arasinda çesitlenir. Kuzey Çin'de genellikle *jian*in genisligi ayniyken, Güney Çin'de derinligin 2 kati ve hatta kuzey taraflarinda 3 kati oldugu yerler de vardir (Knapp 1990). *Jian* böylece, dülgerler tarafindan, zemin kattaki ve üst katlardaki bütün mekanlari olusturmak için yapisal bir birim olarak, seri halinde kopyalanan bir tasarim modülü olarak kullanilmistir.

Çin yapilarinin ilkeleri; Çin insaatçilar, düsey yükleri toplayarak zemine aktarmak için çesitli çözümler kullanmislardir. Bu strüktürel çözümler, genellikle duvarlarin yüke dayanip dayanmadigi konusunda ayrilmislardir. Kirsal nüfusun asiri yoksullugundan dolayi, üst katlarin agirligini direkt olarak tasiyan, dayanikli, yüke dayanan duvarlar, Çinin kirsal yerlerinde bugün de her zaman oldugu gibi yaygindir. Fakat daha iyi bilinen ahsap iskelete dayali strüktürel sistemlerdir ki, duvarlardan ayri olarak çatilara ve üst katlarin yüklerine destek verirler. Bu ahsap iskeletler, Çin saray ve tapinak mimarisinde hakimdirler, kirsal alanlarin çogu yerlerinde bu ahsap iskeletli duvarlara ancak daha yüksek kalitedeki evlerde rastlanir (www.washington.edu).

Duvarlar, tasiyici ve bölücü olarak ayrilmaktadir. Direkt olarak çati yapisini destekleyen yük tasiyan duvarlar kapilar veya pencerelerle bölünürler ve çogunlukla kalindirlar. Ahsap iskelet kullanildigi yerlerde, bölücü duvarlar kolonlar arasinda yer almaktadir. Her iki durumda da ayni malzeme kullanilmistir: sikistirilmis toprak veya kompozit malzeme, kerpiç veya tugla, ahsap, çimler ve tas (Knapp 2005).

Resim 4.1 Ahsap iskeletli bir ev örnegi, Guangxi Zhuang özerk bölge (Knapp 1990).[7]

Çin tarihi boyunca neredeyse her ilde, *hangtu* yapim metodu, kati duvarlara topragin vurularak sikistirilmasi seklinde bir yapim metodu olarak kullanilmistir. Yaygin olan toprak tipinin genis çesitliligini kullanarak, metot sadece evlerin ve diger yapilarin duvarlari için degil, ayrica yapilarin kuvvetlendirilmesi ve sehir surlari gibi savunmayla ilgili islerde de kullanilmistir (Knapp 1990). Teknik, balçigin kuvvet ve yapistirici kapasitesini arttirmak saman ve kagit yapistirici ve gibi toprakla karisan ek malzemeler içermesiyle degismektedir.

Sikistirilmis toprak duvarlara ilave olarak, kerpiç ve tugla da Çin'in her yerinde kullanilmistir. Ates tuglalari gelirleri uygun olanlar tarafindan tercih edilirken, kerpiç tuglalar, daha fakir köylüler tarafindan kullanilan malzemeler olmuslardir. Çünkü *hangtu* ile elde edilebilir topraga bagli olan tuglalar ülkenin her yerinde her mahalden elde edilebilmektedir. Kerpiç tuglalar, sikistirilmis topragin ekonomik ve teknik avantajlarini saglarken, yapi formunda da daha büyük çesitlenmelere izin vermektedir (www.washington.edu).

[7] Sikistirilmis toprak, kerpiç tugla, tas veya burada gösterildigi gibi ates tugladan olusan yük tasiyan duvarlar çogunlukla çatiyi direkt olarak desteklemek için kullanilmistir. Bu evin genisliginden dolayi, ayrica içeriden ahsap iskelet de kullanilmistir.

Resim 4.2 Bir toprak duvar yapimi, Xian Bölgesi, Shaanxi (washington.edu).

Kullanilabilirligi çok fazla olmadigi için tas, Çin'de bir yapi materyali olarak kullanilmaz. Gömülü mekanlara rutubetin girmesini engellemesi ve imhasi mümkün olmayan mezar yapitlarinda tas, tercih edilen bir malzeme olmustur. Ülkenin kiyi bölgelerinde ve genis daglar boyunca evlerin duvarlarinda kullanilan ve kolayca elde edilebilen tas, incedir. Böyle tas duvarlar tugla gibi kesilmis sekilleriyle, toprak tugla ve sikistirilmis toprakla mümkün olmayan, agir bir çati için olaganüstü kuvvetli bir destek saglar, pencere ve kapilarin yerlesimlerini kolaylastirir. Tas, ayni zamanda yol dösemelerinde, sütunlar için destek ve dekoratif öge olarak süslemelerde kullanilir (Knapp1990).

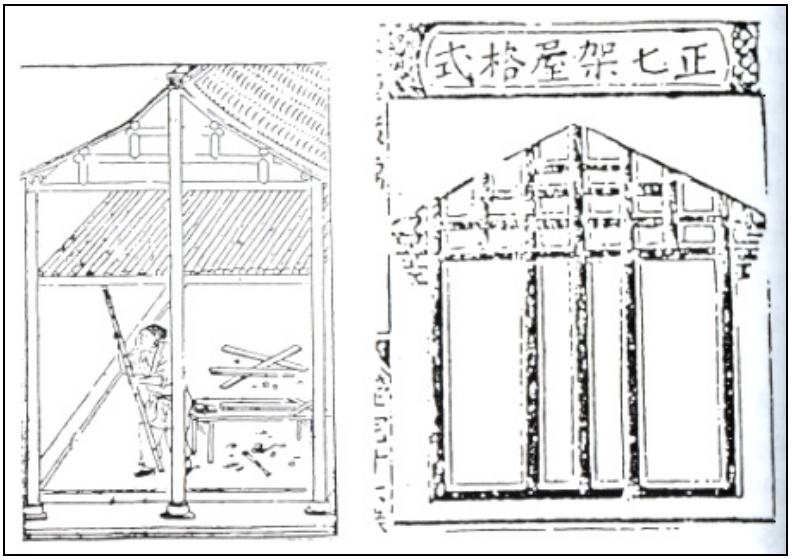
Sikistirilmis toprak ve kerpiç tugla duvarlar 1930larin baslarinda Çin'de bütün çiftlik yapilarinin % 50 sinde , ates tuglasi diger %20 sinde, kalan %30 u, yukardan gelen yükü tasimayan baslica bambu, kaoliang, veya misir sapi olan bitkisel kaynakli perde duvarlardi (Knapp 1990).

Ahsap yapi iskeletleri; Çin Evlerinde de bulunan, Çin anitsal mimarisinin aksiyomatik bir ögesi olan ahsaptan iskelet, duvarlarin yardimi olmadan çatinin yükünü tasimak için zeminden yükselir. Bu ahsap iskelet duvarin içine gömülmüs olabilir ve duvarin bir parçasi olarak gözükebilir veya duvardan ayri olarak içeriye yerlestirilmis olabilir. Çin'in her yerinde her iki tip de bulunmaktadir. Kolonlari kirisleri saklamak için hiçbir çaba harcanmamistir. Dogal çizgilerin hem içeriyi hem de disariyi güzellestirecegi düsünülmüstür. Yük tasiyan ahsap iskeletin kullanimiyla, etrafi çevreleyen duvarlarda olacak pencere ve kapi yerlesimlerine olaganüstü bir esneklik saglamaktadir (Knapp 2005).

Ahsap iskelet strüktürler, çatilara sekil vermek için içeriden yükselen çesitli ögelerin birbirine baglanmasiyla temelde ayrilmislardir. Iki tane farkli ve geleneksel iskelet sistemi tanimlanmaktadir: kolonlar ve kirisler (*tailiang* or *liangzhu*, yarisi disarida yarisi içeride bulunan tas veya tuglanin duvar içindeki kismi) ve kolonlar ve çapraz bagli kirisler (*chuandou*). Tailing sisteminde, üzerinde bir çit kisa gögüsleme olan kütlesel yatay kirisleri destekleyen kolonlar diger kirisi yükseltmek için yukari çikar. Her kiris, çati kirislerini ve çati kiremitlerini oldugu gibi, direkt olarak çati asiklarini destekler. Duvarlar bu yüzden yükü desteklemek yerine sadece çevreleyen perde görevini üstlenir.

Ev yapisindaki iskelet sisteminin elemanlarinin bu çesitligi, saray ve tapinaklarin detaylarindan taklit edilmistir (Knapp 2005). Çin binalarinin konstrüksiyonunda, uygun parçalarin birlesimiyle meydana gelen ahsap iskelet sisteminin kullaniminin anlami sudur ki bir modül digerine uymaktadir.

Japon vernaküler mimarisinde kullanildigi gibi, tabanda kolonlari birbirine baglayan esikler ve düzenli strüktür Çin ahsap iskeletlerinde kullanilmaz. Çünkü kolonlar zemine demirlenmez, tabanlari bagli degildir, deprem sarsintilarina karsi kolayca oynayabilirler. Bu tip uygulamalara, yaygin olarak Çin'in dogu kiyilarinda rastlanmaktadir. Bu düzenleme, bütün yapinin yankilanmasina izin vererek, esnekligi saglamak için yatay hareketler saglar. Zayif bir deprem sarsintisinin sonucunda bile duvarlar kendi kendilerine düsebilmelerine ragmen, pahali ahsap iskeletin tamami muhtemelen saglamdir, sadece daha ucuz olan duvarlarin yeniden düzenlenmeye ihtiyaci olabilir (Knapp 1990). Çatiyi direkt olarak destekleyen ahsap iskelet sistemi;

Çizim 4.2 Solda tailing, sagda chuandou sistemi (Knapp 1990).

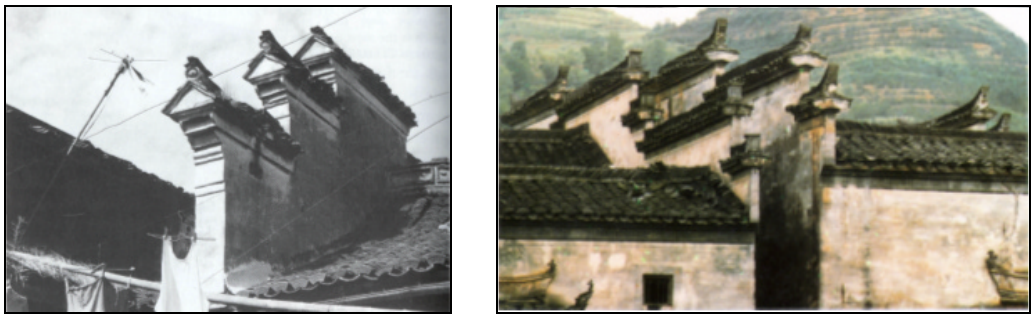

Resim 4.3 Tailing sistemi, Pekin Bölgesi (washington.edu).

Derinlik kolonlarin sayisina ve çatinin yüksekligine baglidir. Güney Çin'deki evler, kuzey Çin'de yaygin olarak bulunanlardan daha derindir. Yarim metre de bir yerlestirilen asiklarla, iç mekanin ön ve arka odalara bölünmesine izin vererek, derinlik bazen 10m. ye ulasmaktadir. Dahasi, saçaklarin ötesinde uzamayla, saçaklarla ve disaridaki kolonlarla desteklenerek bir veranda olusarak eklenmesi,

Güney Evlerinin ortak bir özelligidir (Knapp 1990).

Çati profilleri; Çarpici bir süs ve fonksiyonel bir öge olusturan çati hattinin üzerinde yükselen kalkan duvarlar, özellikle Anhui ve Zhejiang'da ve Güney Çin'in merkezine komsu bölgelerde yaygindir. "at basi duvarlari" olarak isimlendirilen bu duvar tipi, komsu evlerde, tapinaklarda, kasabada diger yapilardaki ve çekirdek köylerdeki büyük çaptaki çati yanginlarinin yayilmasini geciktirmek için, yangin duvarlari olarak çikmistir. Yapinin ayni hizada olan kalkan duvari, ön veya arka avluya sekil vermek için ileriye dogru uzanarak eklenmistir. Siklikla kiremit tepeliklerle vurgulanirlar. Sivayla kaplanan tuglalar genellikle bu pahali duvarlarda kullanilmaktadirlar (Deqi 2004).

Resim 4.4 Yükselen at basi duvarlari, Zhejiang ili (Knapp 1990).

Çati malzemeleri; Çatinin fonksiyonu, yapiyi korumak ve dogal çevreden korumaktir. Yagis miktarinin fazla oldugu yerlerde, bu saçaklar suyun süzülmesini geciktirirler ve zemine daha yumusak bir sekilde düsmesine yardimci olurlar. Su geçirmez malzemelerin kullanimi ve çati egimi bunu mümkün kilmaktadir. Soguk ve sicak yalitimi insaatçilarin diger bir endisesi olmustur. Zemine düserken suyun siçramasini azaltmak için çati hatti, genellikle genis saçaklar kullanarak uzatilmaktadir (www.washington.edu).

Son 10 yillara kadar, sazla kaplanmis evler güneyde oldugu gibi kuzeyde de, Çin'in her yerinde yogun bir sekilde bulunmaktadir. Bu fakirlerin evlerinde de yaygin olarak kullanilmistir. Kuzey Çin'in her yerinde, sazla kaplama temelde bugday samani, sorgum sapi, dari sapi ve sazlari(kamis) içerir. Pirinç samani ve

rüzgar çimleri güney Çin'de, digerlerine nispeten su çekmez olan sazla kaplanmis çatilari temin etmek için, yaygin bir sekilde kullanilmistir (Knapp 1990).

Yangzi nehrinin güney bölgelerinde, mimarinin yüksek noktalarina ulasan çati sadece süs için bir yüzey olarak hizmet eden üstteki kalkan duvar degil, ayni zamanda kendi kendine mahya çizgisidir. Stilize edilmis kalkan duvar profilleri, sembolik anlamlar uyandiran, dekoratif eklemelerle gelistirilmistir. Yan görünüste, yukarida belirtildigi gibi, Jiiagnan bölgesinin adim adim yükselen at basi duvarlari, sadeliklerinde oldukça çarpicidir, dikkat çekicidir (Deqi 2004).

Güney Çin'deki çogu evin simetrik mahyalari, genis "kirlangiç kuyrugu" çati profillerini olusturmak için, bitislerde uçan saçaklarla egrisellik vurgulanarak, genellikle zarif bir kavis alir. Fujian, Tayvan ve Guangdong'un bazi kisimlarinda yaygin olan, kirlangiç kuyrugundaki yukari dogru dönen egrisellik, Çin'in büyük mimari geleneginin "baykus kuyrugu"ndan degistirilmistir. Sadece saraylarin, tapinaklarin, resmi yapilarin, yüksek derecedekilerin evlerinde kullanilmasi için masraflari sinirlayan kanunlarla resmen kisitlanmistir. Bu evlerin bazilari çati hatlari boyunca, sekillendirilmis kireçli harç, cesur hayvanlar, ugurlu meyveler ve diger sembolik ögeleri vurgulamak için porselen parçalarla süslenmektedirler (Knapp 2005).

4.1.2 Sosyo- Kültürel faktörler

Rapoport'a (1977) göre, *"evin sekli basit olarak sadece fiziksel etkenlerin veya tek basina bir faktörün sonucu degildir. En genis anlamda görülen sosyo-kültürel faktörler dizisinin tümünün bileskesinden çikar. Form ayni zamanda iklimsel kosullariyla, konstrüksiyon metotlariyla, mevcut materyallerle ve teknolojiyle de degisiklige ugrar. Rapoport sosyo-kültürel etkileri birinci, digerlerini ise ikinci derecede etkenler olarak görmektedir. Birçok sosyo-kültürel faktörler ki buna din, inanislar, aile ve kabile yapisi dahildir-sosyal organizasyon, geçimini saglama yolu, kisiler arasi sosyal iliskiler büyük ölçüde çevreye yansir. Ilkel ve yerel evlerin formlari sembolik degerlere sahiptir. Çünkü semboller o kültürün fikirlerini ve hisselerini anlatir."*

Gür'e (2000) göre, bir kültürel gruba ait olmak, belli degerleri paylasmak, ortak inanç örf ve adetleri olmak, mutlaka çevresel degerlerin ve tercihlerin bir

kültürde tartisilmaz ayniligi anlamina gelmemektedir. Konut organizasyonunun sosyal belirleyicileri, ailenin büyüklügü, ailenin sosyo-ekonomik statüsü, ailenin yapisi, aile bireylerinin sosyal yasamda ve dolayisiyla aile içinde oynadigi roller, ailenin yasam sürecinin hangi asamasinda bulundugu, ailenin toplum ve toplulukla kurdugu iliskiler, ailenin deger ve tutumlari, ailenin dogrudan konut kullanimina yönelik normlari, ailenin beklenti ve umutlaridir.

4.1.2.1 Aile yapisi, yasama biçimi

Çin halk gelenekleri ve ailenin merkeziyeti (merkezde olmasi), Çin evlerinde kendini açikça gösterir. Mekanin düzenlenmesi ve bölünmesi, konut içindeki aile iliskilerine göre biçimlenir. Ev formunun ve yönlenmesinin simgeselligi, Çin kültürünün, diger birçok görüsle iliskisini ortaya koyar. Evler felaketlere karsi korumalarda oldugu gibi mutluluk ve huzur için göçmenlerin endiselerini gideren uygulamalarla da desteklemektedir.

Toplumun temel birimi olan aile, küçük bir evrendir. Ailenin isleyis tarzi, ahlak ve düzen içerisinde Taonun temsil edildigi dünyanin ayni düzenlemesini takip eder. Uzun bir feodalizm döneminde, Çinliler rijit bir aile yapisi kurmuslardir.

Aile üyeleri arasinda belirli kurallar vardir. Baba, gerçek bir baba, ogul gerçek bir ogul oldugunda, agabey gerçek bir agabey, kardes gerçek bir kardes oldugunda, koca gerçek bir koca, kadin gerçek bir es oldugunda o zaman ev dogru yoldadir. Ev düzene girdiginde dünya da dogru bir gidisat içerisinde bulunmaktadir. *Konfüçyus*

En büyük erdemlerden biri olan baglilik, Konfüçyüs etnik geleneginde bütün aile üyelerinin belirli roller üstlenmesini ve yapinin sarsilamaz olmasini saglayan, kuvvetli aile hiyerarsine sekil veren en büyük kuvvettir. Aile konsepti ve onun hiyerarsisi kültürel ve ulusal seviyeye genisletilip yükseltilmistir. Bu baglamda, mabetler, kuruluslar ve saraylar gibi diger yapilarda yerli mimarinin içe dönük çevrelenen modelleri, Çin kültürü tabanli ailenin yansimasidir.

Bir Çin evi yapisi için, dogramacilar ve tasçilar, mekana ve malzemelere sekil verirken sanatlarini uygulamadan çok gelenekleri kullanmislardir. Bütün ülke boyunca, ev yapisi ve ev formu aile iliskilerini göstermistir. Uygulama olarak, Çin kozmolojisi ve halk inanislarini ifade eden halk uygulamalarindan ilham alinarak yapilmistir. Huzur, refah ve aile düzeni, iyi Feng Shui'nin temel ögeleridir. Bütün her sey, baris, huzur, ailenin temel ve en önemli birim olmasi, toplumun iyi olmasina baglidir. Sosyal düzen, Çin psikoloji ve inancinin esas bir ögesidir (Ren 2000). Dogaüstü güçlerde, Çin'in vazgeçilmez inanislari arasinda, yasamin evreleri ve degisiklikleri için olan bir aile gayreti olarak, iyi talihi çagirmak ve talihsizlige karsi önlem almak vardir (Knapp 1990).

Geleneksel bir Çin evi, sadece bir aile için yasama mekani degil, ayni zamanda ev halki için yararli aktivitelerin yapildigi bir mekandir. Siradan ve basit evler, Çin ailelerin çesitlenmesinden veya yasamin çesitlenmesinden dolayi birçok degisik form alirlar. Her evin içerisinde bu yasamin düzenini, talihini, statüsünü ve özlemlerini ifade eden canli bir mevcudiyet vardir.

"*Jia*" hem konut olarak "ev", hem de oturan ev halkinin üyeleriyle iliskili olarak "aile" için kullanilan, bir Çin kelimesidir. *Jia*, degisen hava sartlarindan dolayi bir siginak olmayi saglarken, ayni zamanda ev halkini da barindirmaktadir. Ev sembolik(simgesel) bir aile dayanismasidir ve siginaktir. Gelisen hiyerarsik dokuya uyum saglayarak ve bu dokuyu sembolize ederek, aile içinde degisen iliskilerin farklilasmalarini yansitan canli bir varliktir. Bireyler ve hatta çiftler için mahremiyete önem verilmistir. Çin evlerinin yerlesim organizasyonunda bireyler temelde dikkate alinmamislardir. Mekanlar kisisel ihtiyaç ve kullanimlardan ziyade aile açisindan tanimlanmistir (Knapp 2005).

Geleneksel modeller, sadece fonksiyonelligi degil ayni zamanda bir Çin malikanesinin sembolik niteligini de ifade eder. Gelecege dönük insa edilen evler, yasamdan daha fazla oturmayi öne sürerler ve bir aileyi bir yere, yöreye baglarlar. Ailedeki çatismalar ve gelecekte ailede olacak degisiklikler çogunlukla yasanilan mekanin yeniden düzenlenmesine neden olur. Dikdörtgen formda bulunan evler, bir çati altinda 5 jenerasyon yasayabilmeyi amaçlarlar (Xu 1998).

Ailenin olusum ve gelecegin baslangiç asamalarinda, tek bir odali küçük evlerde yasama mekani çogunlukla çalisma mekaniyla paylasilirdi. Mobilya, araçlar,

tarimin islenmemis malzemeleri ayni mekan için yarisiyorlardi. Gelecek izin verdigi sürece, bu küçük mekan, ülkenin her yerinde görülen en yaygin form olan dikdörtgen bir ev formu olusturmak için her iki yana bir oda eklenerek genisleyebilmistir. Mali durum el verdiginde, ev 3 *jian* olarak tanimlanan üç odali baslangici içermektedir. Her iki durumda da orta oda kenarlarinda yatak odalariyla ortak bir odaya dönüsür (Knapp 1990).

Resim 4.5 Ataerkil bir Çin ailesi (Knapp 2005).

Yasam biçimi, bir ailenin sosyo-ekonomik statüsü, ailenin yasi ve buna bagli olarak toplumsal yasamda oynadigi roller, ailenin dünya görüsü, deger yargilari, tutumlari, hane halki büyüklügü, aile bireylerinin zaman ve mekan kullanimlari ile açiklanabilir. Yasam biçimi, sosyal belirleyicilerin tümünün olgusal bir sonucudur.

Çin inanisinda dünya, tanrilarin ve hortlaklarin güçlerini denedikleri bir yer olarak nitelendirilmektedir. Insanlar tanrilari “iç mekana” (yasam çevrelerine yani evlerine) davet etmek, hortlaklari ise “dis mekana” kovmak isterler. Çinliler bu yolla insanlar, tanrilar ve hortlaklar arasinda sinirlar çizmektedirler (Chen 2003). Çinlilerin bu dünya görüsünün yapi sürecine birtakim etkileri söz konusu olmaktadir. Mesela

yapi sürecindeki tabular ve ritüeller;

Çünkü bir eve tasinmak ya da yeni bir ev insa etmek, içinde insanlarin, tanrilarin ve hortlaklarin yasadigi evrenin düzeni yikmak demektedir. Dünya ile evin uyum saglamasi için en uygun zamani, yeri seçmek gerekir ve buna da ancak saman karar verebilir. Bu yüzden Samanizm'e inanan Çinlilerde, bir yere tasinmadan ya da bir ev insa etmeden önce mutlaka bir saman davet edilir.

Ev insaatinda önce evin iskeleti kurulur. Bu sirada ev sahibinin arkadas ve akrabalari evin iskeletinin üzerine koymak üzere kirmizi bezlerle gelirler. En üst kiris koyulurken ev sahibi ilahiler söyleyerek, kirise içki serperek tanrilara sükür eder ve böylece ev dini törenlerle dünyada kutsallastirilmis olur (Wang ve Fu, 1992).

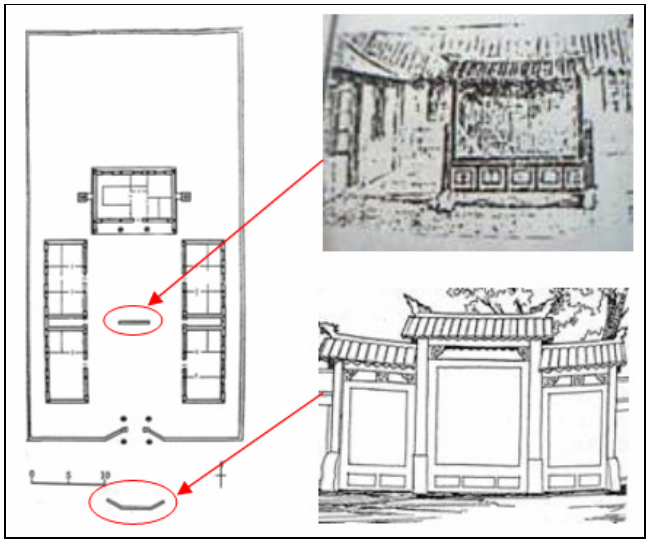
Resim 4.6 Mahya asigina asilan kirmizi bez (Knapp 2005).

Samanlar ayinler sirasinda sesi rüzgar ve gök gürültüsünü sembolize eden kenarlarinda inek ya da geyik derisinden yapilmis püsküllerin bulundugu kutsal bir davul çalar. Insa edilen evin ana binasinin bati duvarina bu davulun püskülünden bir parça baglanir, böylece evin rüzgar, gök gürültüsü ve simseklere dayanacagina inanilirdi (Wang ve Fu, 1992).

Dis kapidan giriste evin iç avlusunu dis avludan ayiran tas ya da ahsap bir paravan yer alir. Baska bir Mançu efsanesine göre insanlarin ruhunu alan maske takmis "Mahuzi" adi verilen bir canavar yasarmis ve insanlar ancak maske takarak Mahuzi'den kaçabilirmis. Bu paravanin da bir maske gibi evi ve aileyi Mahuzi'den gizledigine inanilmaktadir. Bu nedenle ister zengin ister fakir olsun her evin girisinde

mutlaka bir paravan bulunmaktadir. Zenginler bu paravani resimlerle süslerdi. Daha sonra Çinliler paravan yerine dis kapinin üzerine küçük bir ayna koydular. Bazi kaynaklara göre paravan kullanmayi Han'lardan ögrenmislerdi (Wang ve Fu, 1992).

Konutun iç avlusunda bulunan Mahuzi gibi dis mekanda girisin karsisinda da bir paravan bulunurdu. Bu paravanin amaci disari çikildiginda dis mekandaki kötü manzaralarin (mezarlik, tuvalet vb) gizlenmesidir. Hatta bu paravanin üzerine ugur getirmesi için çesitli resimler de yapilir (Wang ve Fu, 1992).

Resim 4.7 Mahuzinin görünümü ve konut içindeki yeri (Yu 2005).

4.1.2.2 Mahremiyet

Çin evlerinin genel yerlesimi içe dönüktür ve aile yasamini toplum hayatinin üzerinde tutar. Gizlilik, mahremiyet, güvenlik, emniyet esastir. Her konut kendi içinde form, fonksiyon veya metafiziksel olarak bütünün bir parçasidir. Geleneksel bir yerlesim biçimi, iç avluya bakan kismin odalarla veya duvarlarla çevrelenmesiyle dörtgen bir formu destekler.

Çevrelenme ve iç ve disin ayrilmasi, Çin mimarisinin temel ögeleridir. Baskenti veya tek bir evi çevreleyen duvarlarda görüldügü gibi. Duvar, disarida

bulunanlardan iç dünyayi ayirir ve sinirlandirir. Aile arazisini duvarlari, davetsiz misafirlere karsi korunmak içindir. Mekan yükseklikleri farkli olan Güney Çin Evleri, geleneksel olarak etrafindaki çevreden ve komsulardan yapiyi izole etmek için insa edilmislerdir. Komsu evler genellikle ayni yüksekliktedir, bu yüzden hiçbir komsu yakinindakine dikkatle bakamaz. Sazla kaplanmis, sikistirilmis toprakla veya tugladan yapilmis evler, güneydeki evlerin özellikle zemin seviyelerinde nadiren, daha fazla disariya bakan sembolik pencereler vardir. Bazen bir kenar veya cephe boyunca tek bir giristen baska hiçbir sey duvari bölmemektedir (Knapp 1990).

Ailede kadinlar için ayricalikli mekanlar, kuzey evlerin daha iç bölümlerinde, güney evlerde ise en üst katta, aileden olmayan ziyaretçilerin göremeyecekleri uzaklikta, yer almaktadirlar. Bazen ayri geçitler ve kapilar bölümlemeyi kuvvetlendirmeye yardim etmektedirler.

Çizim 4.3 Avluda paravan kullanimi, Ming Hanedanligi dönemi (washinton.edu)[8]

[8] Paravanlar erkek ve kadin için mekanlari ayirma etkisini kuvvetlendirmek için de kullanilmaktadir.

Resim 4.8 Günlük aktiviteler, (Knapp 2005). [9]

Özellikle tipik Pekin avlulu evleri çok iyi korunmus yerlerdir. Dis dünya ile tek baglantisi, basit bir kapi arciligiyla veya küçük bir besik çatiyla karakterize edilmis bir sundurmadir. Özellikle kadin dis dünyadaki aktivitelerden korunmustur. Eski Çin toplumunda, kadinlar avlunun içinde korunmus ve nadiren evin disina çikarilmislardir (Hsu 2002).

Bazi ev komplekslerinde, her yapinin avludan birkaç adim yüksekte olmasiyla, disaridan içeri bakildiginda belli bir yükseklikte görünmesi disaridan içerinin derinlerine kadar statü farkliliklarini vurgulamaktadir (Knapp 2005).

4.1.2.3 Ekonomi

Tecrübe, uygulama ve ekonomi, Çin ev formlarini, yerel sartlarin yapi

[9] Bu geç 19. yy fotografinda, kadinlar sicak tugla kangin üzerine otururlarken, birbirlerinin arkadasliginda vakit geçiriyorlar. Kisin yatagi ve odayi isitmak için ocak beslenir ve odun kömür atilarak canlandirilir.

materyallerini yönlendirdigi gibi yönlendirmistir. Daha büyük ve zengin aileler, evlerini enine veya boyuna avlular ekleyerek büyütürlerdi. Avlularin sayisinin yaninda, odalarin genisligi ve dekorasyonlar, insanlarin özellikle avlulu evlerin ne için insa ettiklerini görebilmek bugün bile oldukça mümkündür. Bazen bölge dar ve küçük oldugunda, çevreleyen ana odalar, iki kenar kanat, karsi kenarda bir duvardan meydana gelebilir (Ren 2000, Xu 1998).

Güney ve kuzey Çin'deki küçük evler, köylü yasaminin asiri yoksullugundan dolayi basit dikdörtgenler olmalarina ragmen, zengin evleri çarpici bir sekilde farklidir. Bu evlerin bazi özellikleri çevresel ve sosyal sartlari gösterirler ve açiga çikarirlar. Bu evler, sadece topografya ve ekonomideki farkliliklari degil, ayni zamanda öncüleri Çinli olmayan yerel ev formlarini benimseyerek ve etkilenerek, bölgeden bölgeye birçok çesitlenmeler göstermektedirler. Hanlar, güneyin her yerinde kuzeydekinden daha fazla ve uygun yapi materyaliyle karsilasmislardir. Sadece keresteye degil ayni zamanda çim bambu da oldukça yaygin olarak kolay ulasilip dagitilmistir ve bunlarla yeni olasiliklar öneren çesitlilikler de bulunmustur (www.washington.edu).

4.1.2.4 Feng Shui

Doga ve bölgeye olan fikirlerimiz, ev formunun olusmasinda veya bölge yakinlarindaki degisikliklerde oldukça önemlidir ve insanin peyzajla, çevreyle iliskisi düsünülmesi gereken en önemli seydir. *Amos Rapoport*

Mimarligin gelisim süreci içerisinde tasarim, kurgulama, insa ve dekorasyon konularinda degisik kültürler arasinda farkli anlayislar bulunmaktadir. Ancak mimarligin temel prensipleri bu süreç içerisinde gelismis ve tasarima veri teskil eden doneler haline gelmistir. Feng Shui ise bu doneleri sistematize ederek dogaya uyumlu yasanabilir mekanlar olusturma sanati olmustur.

Feng Shui teorisinin ilkeleri, topragi, gögü ve insani bir bütün olarak gören eski Çin felsefesine dayanir. Evrendeki bütün her sey belli özelliklere dayanir ve evrenin seklini olusturan belli bir düzen izler. Tao'yu olusturan özellikler ve düzenler, yin yang yapisi, 5 element modeli ve 8 triagram modeliyle gösterilmistir.

Çin mistisizminden dogdugundan, ögretilerinde veya kurallarinda inanç ögeleri açikça görülür. Feng Shui, çevrenizdeki pozitif enerjinin, davranislari yönlendirdigini savunan eski Çin ögretisidir.

Feng Shui, yasadigimiz ve çalistigimiz ortamda psikolojimizi, hareketlerimizi ve ruhumuzu olumlu bir sekilde etkiler. Farkli mekanlarda farkli hislere kapiliriz. Pencereden süzülen dogal isik, duvarlarin rengi, sandalyelerin sekli, resimlerin, çerçevelerin, süslemelerin stili, bitkilerin varligi veya yoklugu o mekan hakkindaki fikrimizi etkiler.

Feng Shui yasamimizdaki her türlü bakis açisini etkileyerek, enerjinin hareketi ve dokularda nasil dolastigi konularinda çalisir. Kuantum fizigi her seyin enerjiden yapildigini iddia eder. Çevremizde, içerisinde hiçbir sey göremedigimiz bos mekanlarda, aslinda bir enerji vardir. Feng Shui bu görünmez enerji ile ilgilenir. Bu ise gözlerimizle görebildigimiz dünyada rahat, huzurlu ve iyi yasayabilmemiz için önemlidir. Enerjinin en küçük hareketini ölçmek için bugün hala bilimsel donanimlar gelistirilmektedir. Yalan makinelerinin, insan vücudundaki enerji titresimlerinin en küçük degisimini kaydedebildigi gibi.

Feng *"rüzgar"* ve Shui de *"su"* anlamina gelmektedir. Bazilari Feng Shui'nin de rüzgar ve su kadar ölçülemez oldugu için, digerleri ise rüzgar (yasam enerjisi ya da ruh) ve suyun yaratilan her seyin temeli olusturduklari için bu adi aldigini düsünüyorlar (Summers 2004).

Feng Shui, geleneksel Çin Evinin biçimlenmesinde son derece önemli bir rol oynamakta; sadece ana aks, konutun yönü ve yerini belirlemekte kalmayip ayni zamanda simetri, ön ve arka, çok sayidaki yan binalar gibi biçim ilkelerinin belirlenmesinde de etkili olmaktadir (Qiu 1996).

Feng Shui'nin çikisi ilgili, bilim adamlari farkli tarihler vermektedirler; ancak son yapilan arkeolojik çalismalar gösteriyor ki, Feng Shui M.Ö. 2. ve 4. yüzyillar arasinda Çin'de baslamistir. Ilk olarak Çin'de icat edilen pusula, aslinda yön bulma amaçla degil, Feng Shui' de kullanilmistir.

Çinliler, arazi biçimlerine saygi gösteriyorlardi. Çin'in dinleri, felsefeleri, siiri ve manzara resimleri çogu kez doganin gücünü ve güzelligini, dengesini ve ölümsüzlügünü yakalama ve onunla özdeslesme arzusunu yansitiyordu. Çinliler doganin akisina karsi gelmenin sonunda insana zarar verecegine inaniyorlardi. Onun için, bir kent kurarken, yol ya da çiftlik yaparken yeryüzünün etigini rahatsiz etmemek için büyük zorluklara katlaniyorlardi (Rossbach 2001).

Çok eski zamanlardan beri, Feng Shui uzmanlari hep özel kisiler olmuslardir. Feng Shui'nin kesfedildigi ilk zamanlarinda, imparatorlar Feng Shui Üstatlarindan tavsiyeler alirlar ve bu kisiler gidecekleri yerlere tahtirevan ile tasinirlardi. Onlarin bilgileri özenle korunur ve Feng Shui çogunlukla ayricalikli azinligin gömülecegi hayirli ve sansli bir yer bulmak için kullanilirdi (Summers 2004). Bu uzmanlar, doganin son derece farkinda olan, dogayi dikkatle gözlemleyen ve bilimin temelleri üzerine bilgi sahibi olan bilgelerdir. Bu bilgeler bir sütunun altina bakarak orada biriken fazla nemi görmeyi, ayin çevresindeki halkaya bakarak hava durumunu tahmin etmeyi, hatta bir bitkinin yesilligine ve sagligina bakarak bir alanin verimli olup olmadigini bulmayi biliyorlardi (Roosbach 2001).

Çizim 4.4 Eski Feng Shui bölge arastirmalari(Ren 2000).

Çinlilerde, Feng Shui görüsünün mimariye yansimasini en iyi ifade eden cümle "Bati kutsaldir, insa edilecek ev suya yakin ve bir daga dayali olmalidir" biçimindedir (Wang ve Fu 1992). Bir evin ne zaman ve nereye kurulmasi gerektigine Samanlar tarafindan Feng Shui felsefesine göre karar vermekteydiler. Onlar bu kararlarini verirken, gözlemlerini psikolojiyle ve mistik olana duyduklari ilgiyle birlestirdiler. Bu bilgeler yasamak için en verimli ve kutsanmis yer arayislarinda, bir tepenin eteklerine kurulmus, ön cephesi güneye ve denize bakan evlerin en iyi oldugunu buldular. Sert kuzey rüzgarlarindan ve sellerden korunan, suya ve günese kolayca ulasilabilen böyle yerlerde, ekinler ve çiftlik hayvanlari büyüyüp gelisiyor, evde oturanlarsa rahat ediyor ve görece bolluk içinde yasiyorlardi. Onlarin zorlu ugraslar veren komsularina göre daha basarili olmalari, evlerinin bulundugu ugurlu yerden ve evin kuruldugu yönden kaynaklaniyormus gibi görünüyordu. Bilgeler bunu, rüzgar ve su akimlarinin rastlanti eseri burada toplanmasinin oldugu kadar, pozitif chinin uygun biçimde yönlendirilmesinin de bir sonucu olarak görmüslerdir (Roosbach 2001).

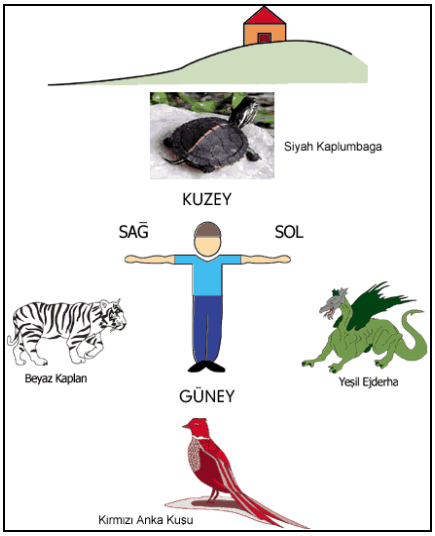
Feng Shui'ye göre konutun insasina baslanacak en uygun zaman iki farkli yöntemle belirlenmektedir. Birincisi konut sahibinin dogum tarihi, ikincisi ise konutla ilgili belirli zamanlarin uygun durumlari tanimlamasidir. Iki yöntemin de amaci konutun dogayla bir armoni yakalayabilmesi için en uygun zamanin belirlenebilmesidir (Qiu 1996, Yu 2005).

Uygun zaman belirlendikten sonra ideal konut için dogayla uyumlu en uygun yer yine Feng Shui'ye göre belirlenmektedir. Feng Shui, ideal konut yapim zamani ve yapim yerinin seçilmesinde etkin oldugu gibi evin seçilen yerde nasil yönlendirilecegini de belirlemektedir. Örnegin: Ana binanin bati tarafindaki odasi binanin en büyük odasidir ve kutsal sayilmaktadir. Oda, *Kang* adi verilen iç kismindan duman geçirilerek isitilan bir yükseltiyle çevrelenmistir. *Kang'in* Bati kismi evin en kutsal bölümüdür. Tanrilara ve atalara bu yöne dönerek ibadet edilmekteydi. Aslinda, Liao ve Jin hanedanligi (12. yüzyil) döneminden önce, Çinliler için Dogu daha kutsaldi. Dogu Günesin dogdugu yer oldugu için; aydinlik ve sicakligin kaynagiydi. Ama Çinliler genellikle daglarin Güney'e bakan eteklerinde ev kurmaktaydilar (Wang ve Fu 1992). Çünkü güney ve güneydogu yönü, günese dönük oldugu için ve rüzgar avantajindan dolayi, iyi mikro klimaya sahip avlulari

olusturmak için hem pratik hem de ruhsal olarak en iyi yönlenme olarak kendini gösteriyordu (Qiu 1996). Böyle yerlesince Kuzeybati rüzgari kapaniyor, ama Kuzeydogu rüzgari eve ulasiyordu. Sonuçta Doguya bakan oda digerlerine oranla soguk oluyor ve Çinliler daha sicak olan Bati taraftaki odayi saygidan dolayi yaslilara veriyorlardi. Ibadet de Bati taraftaki odada yapilmaktaydi. Zamanla bati kutsal ve daha önlemli konuma gelmistir (Wang ve Fu 1992, Yu 2005).

Klasik Feng Shui düzenlemesi geleneksel olarak çevresinde yabani hayvanlarin toplandigi bir çesit dag evi olarak tanimlanir; ev kuzey rüzgarindan arkadaki siyah kaplumbaga dagiyla korunur; sagindaki beyaz kaplan batidan gelen günesin zararli pariltisini engeller; soldaki yesil ejderha evin oldugu yeri korkunç beyaz kaplanin kontrolden çikmasina karsi korur; öndeki kirmizi anka kusu manzarayi engellemeyecek kadar alçak ama evi ve orada yasayanlari koruyacak kadar yüksektir (Roosbach 2001).

Evin bir havuza, irmaga yada denize bakmasi istenir. Suyun kalitesi de önemlidir. Su canli, temiz ve aktif olmalidir; bu ölü degil, yasamsal, saf chi'nin belirtisidir (Roosbach 2001). Evle irmak arasindaki mesafe, evin yüksekliginin iki kati olmalidir. Eger ev büyük ve yüksekse, irmakla iyi dengelenmis demektir.

Resim 4.9 Yönler ve Simgeler

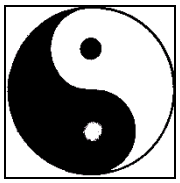
Tao, Çince'de "yol" anlamina gelmektedir. Taoculuk ise, durmaksizin her yerde ve her seyde uyum ve dengenin aranmasi, yin ve yangi esit bir biçimde birlestirilip kullanilabilir eylem enerjisine dönüstürme yolunda kalmaya çalisilmasi, felsefesidir (Güven 2000).

Tao kavrami eski zaman Çinlilerinin dogayi gözlemlemesinden ve onunla özdeslesmesinden dogmustur. Tao, dengeden ve birbiriyle iliski içine giren karsitlarin uyumlu birlesmesinden ortaya çikan bir bütünlüktür.

Feng Shui, avluda ve evin geri kalan yerlerinde,chi sirkülasyonunu optimize etmek için, çalisir ve çaba harcar. Çin'de dogal ve sosyal kültürlerin çesitliliginde, farkli tipteki avlulu yerlesimler, degisikliklere uyum saglar ve çesitli ev formlari olusturur. Bütün degisen dünyada degismeyen sey, denge ve harmoninin kurali olan büyük Tao'dur (Ren 2000).

Yin ve Yang, Tao'dan yin ve yang yani evreni yöneten iki ilksel güç ortaya çikmistir. Bunlar birbirini tamamlayan zitliklardir, birlikte yasamin ve maddenin tüm durumlarini olustururlar. Yin-yang simgesi evrenin Taoist simgesidir (Webster 2002). Yin ve yang çatisan degil, birbirini tamamlayan ögelerdir. Yin karanlik, edilgen ve disidir. Yang aydinlik, etken ve erildir. Ama ikisi birlestiginde uyum "Tao" haline gelir.

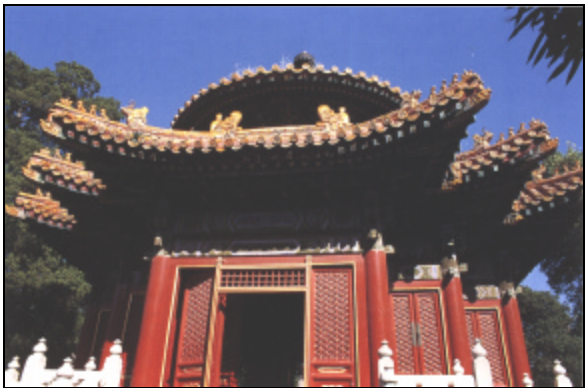
Pozitif ve negatif güçler enerji olusturma düzeninde birlikte hareket ederler. Örnegin, elektrik: Yin ve yang biri digerine baskin olma egilimiyle kararli hareket eden iki zit gücü temsil eder. Biri dominant oldugunda denge bozulur ve digerinin gücü etkisini kaybeder. Örnegin durgun su yin, sel ise yangdir. Yavas akan bir nehir(yin) kayalara çarptiginda türbülans olusturur ama tekrar suya döndügünde hizi tekrar kesilir. Bu örnekteki gibi yin ve yang dogada devamli birbirlerini dengeleme egilimindedir (Moran 1999).

Resim 4.10 Yin ve Yang simgesi

Arazi fazla tepelikse, yangdir, çok düzse yindir. Feng Shui' de her seyin denge içinde olmasi istenir. Öyleyse, çok düz bir arazi, kayalar, heykeller, kat kat çatili bir padogayla dengelenmelidir. Padogalar çok yin araziler için gelistirilmis Feng Shui çözümlemeleridir (Lip 1996).

Çin geleneklerine göre, yukariya dogru bükülen çatilarin da koruyucu etkisi olduguna inanilir. Egimli çatilarin yapilmasi, kisin en fazla günes isiginin içeri girmesini ve sicak yaz günesinin içeriye girmemesini saglar. Çin'in güneyinde çatilar günesi engellemek için daha fazla egimlidir, kuzeyindeyse rüzgarin evin üstünden kolayca geçmesini saglamak için daha az egimli yapilir. Çogu Çin yapisinin saçaklarini süsleyen korkunç figürlerin, yapiyi yangina, hayaletlere ve hirsizlara karsi korudugu söylenir.

Resim 4.11 Kat Kat Çatili Padoga (Lip 1996)

Resim 4.12 Süslemeli bir çati saçagi, Forbidden City, Pekin (washington.edu).

Chi, Feng Shui'ye göre, yasamimiz ve kaderimiz evrenle, doganin düzeniyle yakin iliski içindedir. Kozmik olanlardan atomik olanlara kadar, tüm olasiliklar, madde ile iliskiye girmektedir. Insanla çevresini birbirine baglayan güce *chi* adi verilir. Ama chi'nin özellikleri ve bizi hareket ettirme sekli hepimizde ayri ayridir. Chi fiziksel, çevresel ve duygusal dengeyi korumak için gerekli olan soluktur. Feng Shui'nin amaci, bedenlerimizin içindeki chi akisini artirmak için çevresel chi'yi denetim altina almak ve artirmaktir; Feng Shui böylelikle yasam standartlarini daha iyiye götürmektir (Roosbach 2001).

Chi'nin etkisiyle doganin enerjisiyle, insanin davranissal etkileri bütünlesmistir. Genelde, Feng Shui'nin temel amaci, doganin güçleriyle insanlarin yasadigi mekanlar arasinda denge ve harmoni olusturmak ve en fazla huzuru, refahi ve kari elde etmektir (Ren 2000).

Evin chi'si bizim kisisel chi'mizi de etkileyebilir. Çevresel chi'nin kisisel chi üzerindeki etkisinin incelenmesi Feng Shui'nin önemli bir bölümünü olusturur. Örnegin yatak, yatip dinlenebilecek en rahat yer olmalidir. Eger yatak, gicirdayan bir kapinin yanindaysa, uyurken, televizyon izlerken ya da okurken kisiye sanki birisi odaya giriyormus gibi gelir. Kisi, dogal olarak bir duyarlilik gösterecek ve bu yasanan olay zihinsel sagligi etkileyecektir; kalp daha hizli atacak ve daha çabuk he-yecanlanir hale gelinecektir. Bu da, sinir sisteminin dengesi üzerinde benzeri sonuçlar doguran büyük bir etki gösterecektir (Roosbach 2001).

I Ching, Feng Shui'nin daha mistik uygulamalarinda kullanilan temel araçtir. I Ching Feng Shui'nin felsefi temelini olusturur. I Ching'in triagram ve heksagramlari, herhangi bir edimin uygun olup olmadigi konusunda yol gösterirken, ayni zamanda yin-yang ve sürekli döngüsel degisimler üzerine de ögretiler içerir (Roosbach 2001).

Triagramlar yin-yang ve bes elementi bir araya getirir. Triagramlar ayni zamanda TAO'nun ilksel isleyisini ve onun sürekli degisim içinde olmasini da simgeler. Triagramlardaki üç çizgi üç durumu simgeler. Asagidan yukariya, yeryüzü, insan, gökyüzüdür. Kisi bu dogal güçlerin etkilesimini saglayarak triagramlari yasamdaki her spesifik konu için uygulayabilir (www. westfengshui.com).

Bes element, Yin-yang devresi, karsit güçlerin arasindaki gidis gelisleri sembolize ederken, bes element teorisi, olaylarin baslama, ilerleme, gelisme,yorulma ve sona erme sürecini temsil etmektedir. Yin- yang aydinlik ve karanligi anlatirken,

bes element, varliklarda bu iki devre arasinda olusa gelen sekil, karakter ve renk ayrimlarini etkilemektedir.

Feng Shui, Çin astrolojisinin geleneksel bes elementini kullanir. Feng Shui'ye göre dünyadaki her sey bes elementin bir parçasidir: Ates, toprak, ahsap, su ve metal. Chi enerjisinin kendisini gösterdigi bes farkli yol vardir. Burçlarimizda bes element de bulunur, çünkü dogdugunuz gün, tarih ya da saat elementlerde ilintilidir. Her elementin miktari bizim kisiligimizi ve yasamdaki basarimizi belirler. Dogum yilina göre, hangi elemente ilintili olundugu bulunabilir (Webster 2002).

Kisinin elementi saptandiginda, iç mekan düzenlenirken, özellikle giris holünde onun elementinin gerektirdigi özellikler ön planda tutulmalidir. Eger ev birkaç kisi tarafindan ortak kullaniliyorsa, herkesin elementi bulunmali ve yasam mekaninda herkesin elementine de yer verilmelidir. Bir mekanda bes element dengesi olusturuldugunda zaten bu sart yerine getirilmis olmaktadir (Spear 1999).

Bes elementin renklerle, zamanlarla, mevsimlerle, yönlerle ve sekillerle iliskisi bulunur. Feng Shui insan chi'sini düzenlemek için renk döngüsünü kullanir. Örnegin, su siyah renkle -su ne kadar derinlesirse o kadar kararir- kisla ve kuzeyle; ates kirmizisiyla, yazla ve güneyle baglantilidir. Bu unsurlar birbirlerini belirli bir düzene göre olusturur ve yok eder.

Bagua, Feng Shui'nin haritasidir. I-Ching'deki her biri yin veya yang özellikler tasiyan temel sekiz triagram, dogadaki bes elementin yönleri, rengi gibi özellikleri dikkate alinarak sekizgen bir semada birlestirilmistir. Bu haritanin merkezinde ise yin-yang sembolü bulunmaktadir. Bunun anlami merkezde tüm zit güçlerin bir arada dengede bulunmasidir. Bu nedenle merkez en güçlü alandir. Bu sekizgen sekil aslinda doganin küçük bir sembolü gibidir ve Feng Shui'de mekan düzenlemesinde kullanilan bir sablon görevi görür.

Bagua'nin sekizgen sekli, pusuladaki sekiz ayri yönü temsil eder. Bu yönler, meslek, bilgi, saglik,zenginlik, ün, evlilik, çocuklar ve yardimci insanlar gibi temel yasam alanlarini ifade eder. Her bir pusula yönü bes elementin yön ve özellikleriyle bagdastirilmistir.Bu haritanin merkezinde toprak elementi bulunur. Agaç,ates, metal ve su elementleri ise dört ana yön olan kuzey, güney, dogu ve bati ile iliskilendirilir. Tüm madde bu ana unsurlarin birlesiminden olusur ve birlikte chi'yi olusturur (Sahin 2001).

Balik kaseleri ve akvaryumlar, bitkiler gibi bunlar da doganin, özellikle de yasam veren okyanusun birer mikro kozmosudur. Onun için görünürde su olmadiginda, Çinliler ortami zenginlestiren ve para getiren chi'yi uyandirmak için akvaryumlari, balik kaselerini kullanirlar. Denizin meyvesi olan balik ev ya da islerini daha da zenginlestirir. Kabarciklar çikaran pompalari olan akvaryumlar, fiskiyeler gibi chi'yi arttirir, bunlarin en etkili akvaryum oldugu kabul edilir.

Kirmizi baliklar, Tüm dünyada, Feng Shui uzmanlari kisinin yasadigi ya da çalistigi yere uyum getirmek için bu güçlü tedaviyi kullanirlar. Çin restoranlarinda bir akvaryum dolusu kirmizi balik olmasinin sebebi budur.

Hareket eden nesneler, Fiskiyeler, rüzgar pervaneleri, yel degirmenleri, firildaklar, ayakli duvar saatleri, süs flamalari ve hareket eden isiklar ve elektrikle hareket eden araçlar da chi dolasimini harekete geçirir ve yollarla uzun koridorlarin fazla gelen gücünü dagitir.

Taslar ya da heykeller, büyük ahsap paravanlar, heykeller, taslar ve büstler, istenmeyen ya da fazla hizli ilerleyen enerjinin önünü kesmek ya da yönünü degistirmek için kullanilir. Heykeller, L seklindeki evde bahçe isiginin kullanilmasi gibi, düz olmayan sekillerin dengelenmesini saglamak için kullanilir.

Havuzlar, da Feng Shui'yi etkiler. Havuzlar ev sahiplerinin yeni basarilara ulasmalarina yardimci olur. Bir evde ya da evin yakininda bir havuz ya da herhangi bir su haznesinin olmasi iyi Feng Shui'dir. Burada yasayanlar -parayi simgeleyen- suyu temiz ve taze tutmaya dikkat etmelidir, daha da iyisi suda baliklarin olmasidir. Çamurlu, durgun su kara paraya, kötü yoldan elde edilen kazanca isaret eder; baliklarsa iyi sans getirirler.

Resim 4.13 Bir bahçe örnegi

Feng Shui imparatorluklara ait mekanlari, türbeleri, mabetleri, manastirlari ve evleri içeren geleneksel mimarinin bütün çesitlerinde islenmistir.

4.2. Çin Evi Karakteristik Özellikleri

Çin'in birçok sehrinde çogunlukla korumada olan geleneksel evler görülmektedir. Çesitli mimari formlar bulunmasina ragmen, dikdörtgeni çevreleyen mekansal iskelet yaygindir. Bölgesel farkliliklara ragmen, bütün bu evlerde kesin, tutarli ortak prensipler vardir.

Çin ev formlarinin benzer yönleri vardir fakat her biri yerel sartlar altinda olusturulmustur. Küçük veya büyük olsun her hangi bir Çin evi, devam eden yasam döngüsündeki degisikliklere ve bir ailenin düzensiz gerekliliklerine cevap verebilmek için, devam eden bir degisim içerisindedir: bir oglun evlenmesi eve yeni bir kadin getirmesidir ve evlilik biriminin olusumudur, bir kizin evlenmesi evdeki odasini terk etmesine neden olur, yeni aile üyeleri dogar ve digerleri ölür, akrabalar uzun süre kalmak için gelirler, odalar ailenin gerekli ihtiyaçlarini karsilamak için baskalarina kiraya verilebilir. Yeni yemek ocaklari, bu degisikliklere uyum saglamak için eklenebilir, kapilar kapanir veya açilir ve ritüel mekanlari tekrar tanimlanir. Evler, yas, cinsiyet ve jenerasyonlarin statülerinin komplike dokularina ek olarak

kozmolojik inanislar, dini ögeleri de ifade eder (Hsu 2002).

Evler genellikle, güneyden ulasilan kuzey-güney yönünde insa edilmektedir. Zengin mimari kültür, çok irkli memleketlerin farkli insanlariyla ortaya çikmasina ragmen, avlulu evler Çin'in büyük bir kisminda, tipik yerel mimari tip olmustur. Avlunun çevresinde bati kanadindaki ve içinde bütün mekanlar özel düsünülmüstür. Avlu, çevreledigi bütün odalarin havalandirmasini, dogal aydinlatmasini saglar ve yerlesimin bütün kisimlarina ulasmak için fonksiyonel bir mentese gibi davranir. Evin içine tasinan doganin bir parçasi olarak, hem fiziksel bir kontak hem de görsel bir hosnutluk, memnuniyet saglar. Kisaca, avlu aile alaninin kalbidir (Ren 2000).

Resim 4.14 Bir odadan avlunun görünüsü, Suzhou rezidance (Ren 2000).[10]

Biçimsel kompozisyon açisindan, avlunun genellikle planin merkezi odagi oldugu oldukça asikardir. Çok avlulu evlerde, avlular bütün mekansal uyumu sekillendirerek birlikte kesin seri mekanlari olustururlar. Fonksiyonel önem açisindan, açik avlular genellikle oda yerlesimlerinde etkin rol oynamasalar da amaçlarin korunmasina izin verirler, çok amaçli avlularin, evin en önemli mekanlari

[10] 17.yy'da bir yasama mekanini canlandirmaktadir.

oldugu asikardir. Onlar, ulasilabilirlik, iletisim ve çevresindeki odalarin mümkün oldugunca fonksiyonlarini yapmalari için bir toplanma yeri görevlerini üstlenir. Çin avlulu evlerinin çogunda ve hatta mabet, saray gibi diger yapi tiplerinde de, büyük (ana) oda, büyük hollerde oldugu gibi genellikle ahsap iskelet yapi, yük tasimayan duvarlarla saglanan esneklikten dolayi çogunlukla avluya açilirlar. Bu baglamda, avlu ayni zamanda, görsel alan oldugu kadar aktivite alanin genislemesiyle ana odanin uzantisi olmuslardir.

Feng Shui kriteri açisindan da, avlu evin kalbidir. Evin disindan çekilip gelen chinin toplanma yeridir. Toprakta üretilip yukari yükselen chiyi toplar. Evin çevresindeki aktiviteler ve yasayan varliklardan kaynaklanan yavaslayan chiyi toplar ve bütün bina çevresindeki chi'nin sirkülasyonunu için dinamik motivasyonu saglar. Kisacasi avlusuz ev ölü durumdadir (Xu 1998, Ren 2000).

Dogudaki ikincil odalar veya evlerle birlikte, ana holler ve ana odalar güneye bakarak kuzeyde konumlanirlardi.. En az önemli mekanlar, sokaga karsi güneyde düzenlenirdi. En fazla ve en iyi sekilde gün isigina maruz kalan kuzey tarafinda olan ana yapi, görünüse göre ailenin basina (en eski jenerasyonun babasi) ev sahipligi yapmak için hem oranlarda hem de dekorasyonda en muhtesem yerdir (Ren 2000).

Düzen, avlunun degismeyen temel yapisinda yansitildigi gibi evin mekansal organizasyonunun da temel yönergesidir. Aile ve sosyal düzene göre kurulan mekansal hiyerarsi ve siralamaya uyum saglarlar.

Açik bir mekan olarak avlu, Çin yerel mimarisinde kaçinilmaz bir unsurdur. Evler kendi içlerinde kuzeyden güneye, cografi, iklimsel ve kültürel etkilerden dolayi oldukça farklilasmalarina ragmen, Han insanlarinin evlerinde ve Çin'de halk, evlerinde en çok iç avlulu tipi kullaniyorlardi.

4.2.1 Çin Evi plan tipolojisi

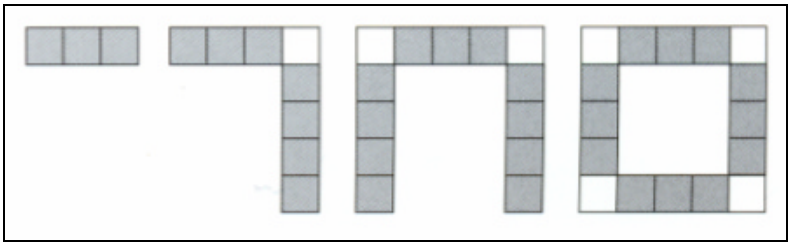
Her yapi gibi ev, sicak, soguk, yagmur, kar, nem ve rüzgar gibi beklenmeyen hava sartlarina karsi korur, fakat "koruma" ev formuna katkida bulunan faktörlerden sadece birisidir. Her ev, iklim, çevrenin kayalik, toprak uygun bitkiler içinde olmasi gibi genis bir çevresel baglam içinde yapilmistir. Bunlar yerel oturanlar tarafindan

anlasilmis, fiziksel konfor seviyesi saglayabilmek ve içerde oturmaya elverisli bir mikro klima olusturmak için evlerini insa etmislerdir.

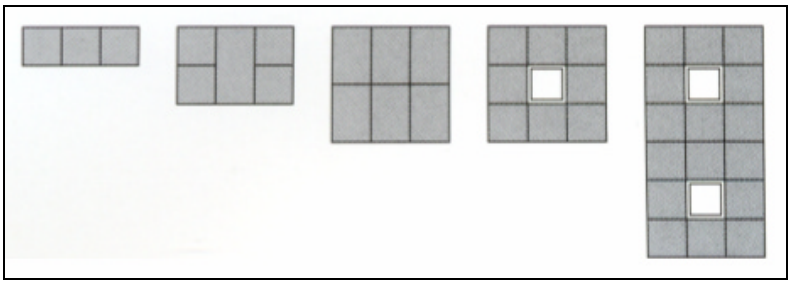
Çinin her yerinde yaygin olan ev tipi basit ve kolay I sekilli evlerdir. Ev halkinin sartlari ve olanaklari, dikdörtgen eve ek bölümler eklenmesiyle genisleyebilmesini mümkün kilmistir. Bazi durumlarda, yeni yapilar U veya L seklinde ev üretmek için ana gövdenin karsisina, enine eklenebilmistir. Bu eklerle net, açik bir avlu sekillenmistir.

En azindan bir açik mekan bulunmasi Çin evlerinin önemli bir ögesidir. Üç tarafi çevrilmis U seklindeki içe dönük yapilar Çin'in her yerinde yaygindir. Bazen de dördüncü kenar da disaridan bir duvarla tanimlanir. Aslinda böyle olmamasina ragmen, evin dört yani da yapilarla çevrilmis gibi görünür.

Iklim ve topografya farkliliklarindan da olusan Çin evleri genel olarak Güney ve kuzey evleri olarak sekil almislar ve bunlara göre bir tipoloji olusturmuslardir.

Çizim 4.5 Kuzey Çin (Knapp 2005).

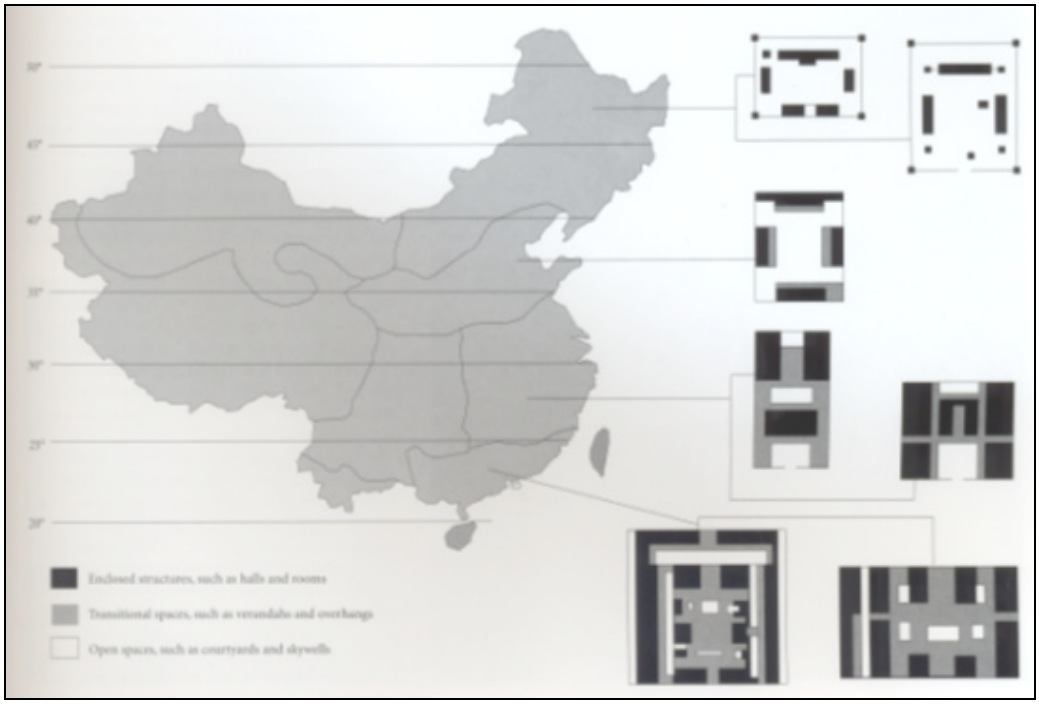

Çizim 4.6 Güney Çin (Knapp 2005).

Kuzey ve kuzeydogunun açik mekanlarinin kapali mekanlara orani, güneydogu ve güneybatininki ile kiyaslandiginda gittikçe azaldigi görülmektedir. Kuzey ve kuzeydogu Çin'de avlular oldukça genistir. Güney Çin'de ise avlu, açik mekan saftina dönüsür ve genellikle kütlede yogunlasir. "*Skywell*"ler iki veya üç katli, yatayligi hafifleterek düseyligi vurgulayan Güney Çin evlerinde, avlularin sinirlandirilmis halidir. Güney Çin'in çogu yerinde bu küçük açikliklar avlu olarak isaret edilir.

Iklimin çesitliligi, kapali mekanlarin geçis ve açik mekanlarin oraninda fazlaca farlilasmasinda önemli rol oynar. Kuru ve soguk olan kuzey ve kuzeydogu Çin'in evlerinin büyük bölümünü açik mekanlar olusturur. Güneye dogru gittikçe avlu oransal olarak düser.

Soguk kis rüzgarlarini engellenmesi ve kis günesinin artmasi istendiginden, arka ve yan duvarlardaki pencere ve kapilar çikarilarak kislari ilik ve yazlari sicak olan merkez Çin'in her yerinde geçis mekanlari (verandalar ve kafes kapi panelleri olarak açilan odalar gibi) artmistir. Açik mekanlar oransal olarak kapali mekanlara göre azalmistir. Güneydogu Çin'in sicak ve nemli bölgelerinde açik mekanlar (burada sadece *skywell*) oransal olarak azalir, gri geçis mekanlari önemli bir sekilde artarken iç mekanlarin havalandirilmasini ve yapiya günes isiginin süzülmesini engellemek için özellikle dikkat edilmistir (Knapp 2005).

Resim 4.15 Açik, kapali ve geçis mekanlarinin kuzeyden güneye gidildikçe degisimi (Knapp 2005).

4.2.2 Çin Evi mekan kurgusu

Çinin her yerinde, merkezdeki ana hol veya ortak oda dünyevi amaçlar gibi ritüellere hizmet eder. Bu basit bir oda olabilir veya oldukça muhtesem ve cömertçe dekore edilmis de olabilir. Sürekliligin sembolikligi (simgeselligi) olan, bu merkezi oda, yüksek ve uzun bir masa içermektedir ki, kisisel esyalari düzenlendigi törenlerde oldugu gibi yaygin bir sekilde üzerinde atalara ait tablolar, tanri ve tanriçalarin tasvirlerini içermektedir. Masanin üzerinde, genellikle büyük dekoratif bir resim ve bir çift düsey beyit asilmaktadir. Açiktaki kirislerin yanan tütsülerle karartilmana maruz kalan, çogunlukla yüksek olan odanin, mekana isik getirmesini saglayan sadece bir kapisi vardir. Genis bir aile veya eve dönüsülse bile, bu odanin asla bölünmemesi gereken bir eklem özelligi vardir.

Ülkenin birçok bölgesinde, ana holün solundaki uyuma odasi, geleneksel

olarak ebeveynler için ayrilmis ve “bas oda” olarak adlandirilmistir. Çocuklar karsi kenardaki odada uyumaktadirlar. Ek odalar eklendikçe, böyle bir düzenle kabul edilen hiyerarsi, önem, yasça büyük olana gösterilen saygi daha fazla vurgulanmistir. Ortak odadan aks boyunca hareket ederek uzaklastikça genel mekandan özel alana geçilmektedir. Zengin avlulu evlerdeki, uzunlamasina aks boyunca derinlik benzer bir hiyerarsik modeli ifade etmektedir (Xu 1998).

Resim 4.16 Bir evin ahsap “ata kösesi”, Fujian (washinton.edu).

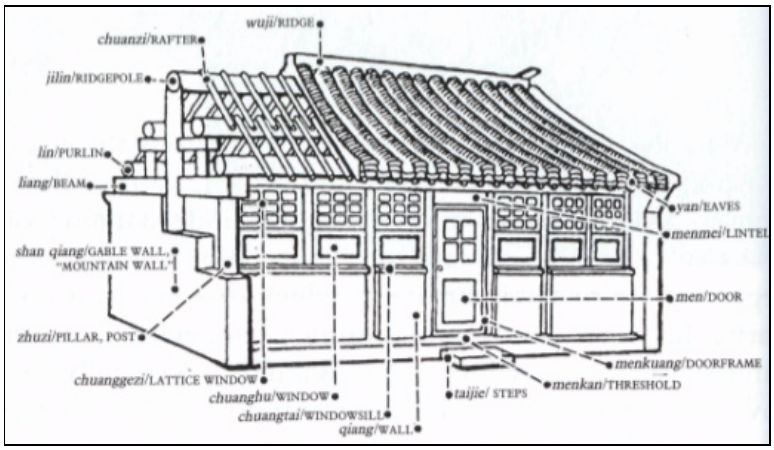
Kuzey evler: Kuzey konutlarin yapilari, klasik yapi dokularini izleyen sert bir biçimde sekillendirilmistir. Kral soyundan gelenlerle sivil insanlar arasindaki farkli statülere izin veren belirli renkler ve formlarla ev mimarisinin dekorasyonu için yerlesik kurallar vardir. Ev, gücü, metaneti ve katiligi temsil etmektedir (Ren 2000).

Bu bölgelerde, evler ahsap iskelet üzerine insa edilmislerdir. Kalin çamur ve tugla duvarlar çevredeki kum firtinasi gibi soguk kis rüzgarlarina karsi yükselirler. Büyük kapilar ve pencereler kisin direkt günes isigini alabilmek için büyük avluya karsi açilirlar. Bunun yaninda, evler, çogunlukla tek kat yüksekligindedir bu yüzden

bütün odalar yeterli günes isigini alabilirler.

Dikdörtgen sekilli kirsal evler, kuzey Çinin her yerinde mevcuttur. Bu evlerin sekli ve biçimlenisi, iklimsel problemlerin üstesinden gelmek için erken ve devam eden bir anlayisi açiga çikarir. Kuzey Çin, yaz ve kis arasindaki sicaklik farki 30 C yi geçen kitasal iklim bölgesinde bulunmaktadir. Yagis miktari, genellikle 500 mm.nin altindadir ve bu yagislar daha çok yazin 3 ayinda yogunlasir. Kuru kis rüzgarlari bahardaki toz firtinalariyla birlikte, yilda 6 aydan daha fazlasinda kuzey ve kuzeybatidan bölgenin çogunu vurur. Kerestenin sinirli oldugu çevrelerde, köylüler temel yapi malzemeleri olarak geleneksel olarak topragi kullanmislardir (Knapp 1990).

En basit ve tipik kuzey kirsal Çin evi, fiziksel konforu arttiracak kaynaklari minimum kullanarak, oldukça düzgün, iklim sartlarina iyi cevap veren, dikdörtgen, derin, sadece bir odasiyla, bir katli küçük bir evdir. Yagmurun duvarlari yikamasini geciktirmek ve yavaslatmak için saçak yeteri kadar uzatilmistir, çünkü evlerin duvarlari toprak ve kerpiçtendir. Çatinin egimi, yagmurun çati üzerinden daha çabuk akip gitmesi için, dik bir yükseklige ayarlanmistir. Çogu evin mahya kirisi, dogu bati yönünde düzenlenmistir. Bundan dolayi, ön cephe ve bunun sonucunda kapi ve pencereler güneye bakmaktadir (Knapp 2005).

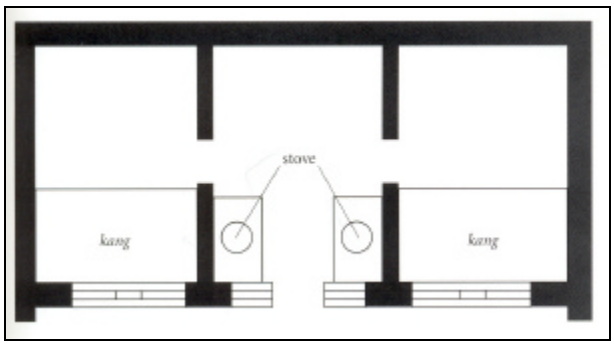

Çizim 4.7 Bir kuzey Çin evinin bölümleri (Knapp 1990).[11]

[11] Dikdörtgen 3 bölümlü (*jian*) tek katli evler sadece cephedeki pencereleriyle kuzey Çin'in her yerinde bulunur. Resimde gösterildigi gibi orta bölüm simetrik pencereler ve bir kapiyla öne çikmistir, ve her iki yandaki bölümün 2 pencere paneli vardir

Kuzey Çin'in erken dönem evlerinde dogal isik, yil boyunca maksimize edilmis, yazin ise bu dogal isik sinirlandirilmistir. Bu ise, cephe tarafina büyük pencereler açarak ve genis saçaklarin derinligini yerlesimin enlemiyle iliskilendirilerek, güneye bakan tek katli dikdörtgen yapilarla basarilmistir.

Kuzey evlerinin genellikle bati, kuzey ve dogu taraflarinda hiç pencereleri yoktur ve genellikle tepelerin yamaçlarinda yer alirlar veya sürekli bahar ve kis rüzgarlarina engel olan diger evlerle birlikte planlanmislardir.

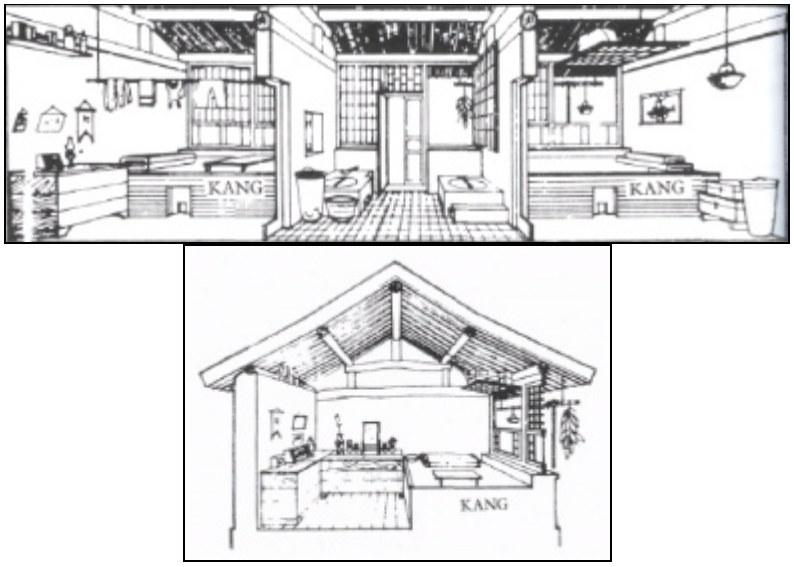

Çizim 4.8 Tipik bir Kuzey Çin Evi (Knapp 2005).

Konusma diliyle 'bir aydinlik, iki karanlik' olarak bilinen, böyle evler tipik olarak bir merkezi oda ile buna bagli iki odadan olusan üç bölümü içerirler. Merkezi oda bir orta kapiyla disariya açilan "aydinlik" odadir. Geleneksel olarak, en büyük ve en yüksek odadir. Burada, ana kapiya bakan mekana atalara ait levhalari ve törensel kisisel esyalari tutmak için bir masa yerlestirilmistir. Bu oda, ayni zamanda disarida birakilamayan çiftlik esyalarini depolamak için hizmet eder. Buna karsi, bitisikteki "karanlik" veya içerdeki odalar, her zaman uyuma odalari olarak ve günlük aktivitelerin yapildigi odalar olarak kullanilirlar. Kuzey Çin'in her yerinde, ana holde sadece pisirme gereksinimi için degil ayni zamanda evlerde kisin isinmayi saglamak için mütevazi bir ocak bulunur. Merkezi ocagin, ailenin bütünlügünü ve birligini simgeledigi için, ev halkinda sembolik bir önemi vardir (Knapp 1990).

Komsu yatak odalarinin her birine hakim kang, topraktan yapilmis tuglalardan yapilarak yükseltilmis bir platformdur ve kisin isi dagitici bir yüzeye dönüsür.

Yakinindaki pisen ocaktan geçen sicak hava her kangin içinde gömülü düzenekten geçer. Bu sebepten ve kangin güneye bakan pencerelerden gelen günes isinlarini absorbe etmesinden dolayi, yilin en soguk zamanlarinda evin en sicak noktasi burasidir (www.washington.edu).

Çizim 4.9 Kang Örnegi (Knapp 1990)

Geleneklerle gelen hiyerarsik düzenden dolayi, daha dogudaki yatak odasi, yasça büyük olan jenerasyona verilir ve burasi çogu yil aile yasaminin merkezi olarak hizmet eder. Yükseltilmis kang, yazin dahi, yiyecek hazirlama ve dikis gibi geleneksel günlük islerin yapildigi ve sasirtici bir sekilde aydinlik ve soguk olan bir yerdir. Oda çogunlukla ev halkinin degerli esyalarini depolamak için kullanilirdi çünkü nadiren bostu. Karsi yatak odasi, genellikle evli olan ogul, karisi ve çocuklarini içeren ailenin diger üyeleri tarafindan kullanilirdi. Tahil genellikle burada depolanirdi. Her odada tipik olarak ahsaptan yapilmis, çömlek isi veya emaye kova vardi, bu yüzden aile gece disaridaki tuvaleti kullanmak zorunda degildi (Xu 1998).

Geleneksel kuzey evlerinin kapi ve pencerelerinde kullanilan renkli dekorasyonlarinin disinda sade bir görünümde insa edilmislerdir. Avluya açilan veya

avluyla çevrelenen evin önündeki bölge, siklikla düzensizdi ve tuvalet bölgesi, bir kuyu, ahsap veya saman için iyi bir depolama yeri, birkaç tavuk ve ördek beslemek için dogaçlama yapilmis agillar bölgesiydi.

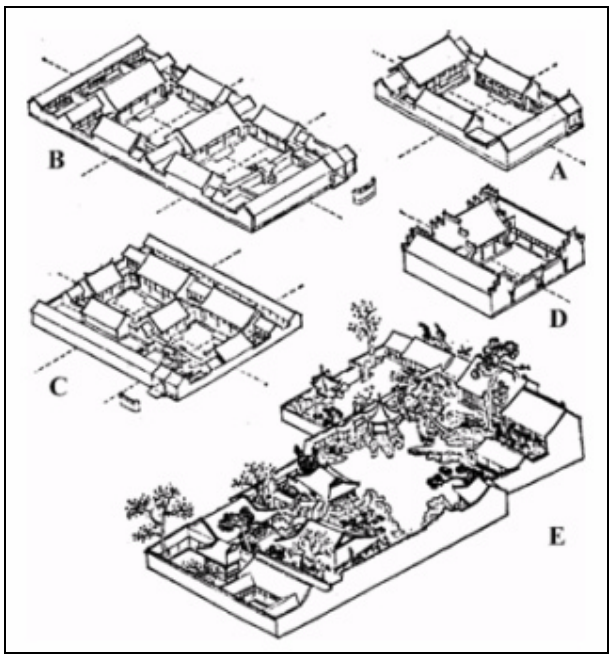
Avlulu evler: Avlulu evlerin mekansal organizasyonu, yapi formuyla ailenin sosyal, kültürel, ekonomik ihtiyaçlari arasindaki uzun süreli etkilesimin sonucunda ortaya çikmistir.

"Kil Topragindan Kap Yapariz,
Kabin Içindeki Bosluktur Onu Yararli Kilan,
Odaya Kapilar, Pencereler Oyariz,
Içindeki Bosluktur Odayi Yasanir Kilan.
Bunun Için, Anlasilan Seylerin
Iyi Yanlari Olsa Da, Anlasilmayandir Onu
Degerli Kilan...." *Lao TZU*

Lao-Tzu'nin söylediklerine uygun olarak, evin içinde "varolmayan" olarak açiklanabilen avlu, evde en yararli mekani saglamaktadir.

Çin'in yerel mimarisinin tipik bir formu olarak Çin avlulu evlerinde, Feng Shui oldukça aktif bir rol oynamistir. Üzerinde durulan 4 ana konu, ilkelerin yerlesmesi, mekansal organizasyon, tasarima ulasma ve çevre estetigidir.

Ilk önce bir evin konumunun ve yöneliminin seçimini içeren yerlesme, yapi asamasinin ilk ve hazirlayici asamasidir. Iklim çalismalari, cografyasi ve astronomi vb. içeren kararlar, bütün yapidaki pozitif enerjiyi ve iyi talihi saglamak içindir. Ikinci olarak, farkli bölgelerdeki Çin vernaküler evlerinin çesitliligine ragmen, ortak bir merkezi avlulu yerlesim paylasirlar. Avlu, hem formel hem de fonksiyonel önemiyle büyük bir enerji alani olarak davranir. Üçüncü olarak, eve ulasan giris kapisinin yerlesimi yasama mekanindaki chi enerjisinin akisina hakim olan kurgudur. Iyi chi'nin yapiya girmesi çok önemlidir fakat dagitilmamalidir. Enerjinin kontrolü hem fonksiyonel hem de ruhsal açidan önemlidir. Dördüncü olarak, insan dogasindaki dengenin sanati olan Feng Shui'nin çevreye yaklasimi, Çin peyzaj estetigiyle yakindan iliskilidir. Resim, edebiyat ve bahçivanlik içeren peyzaj sanati Çin bilginlerinin dogasi için özel degerlendirmeyi, takdiri anlatir. Avlulu evlerin özel bir tipi olan bahçeli evler, zengin Feng Shui estetiklerini sekillendirirler (Ren 2000).

Çizim 4.10 Avlulu evlerin farkli formlari (Ren 2000).
A. Düzgün dörtgen bir avlulu birlesim
B. Uzunlamasina genisletilmis iki avlulu birlesim
C. Enine olarak genisletilmis iki avlulu birlesim
D. Sadece üç kenarindaki odalarla bir avlulu birlesim
E. Serbest stil bahçeli ev

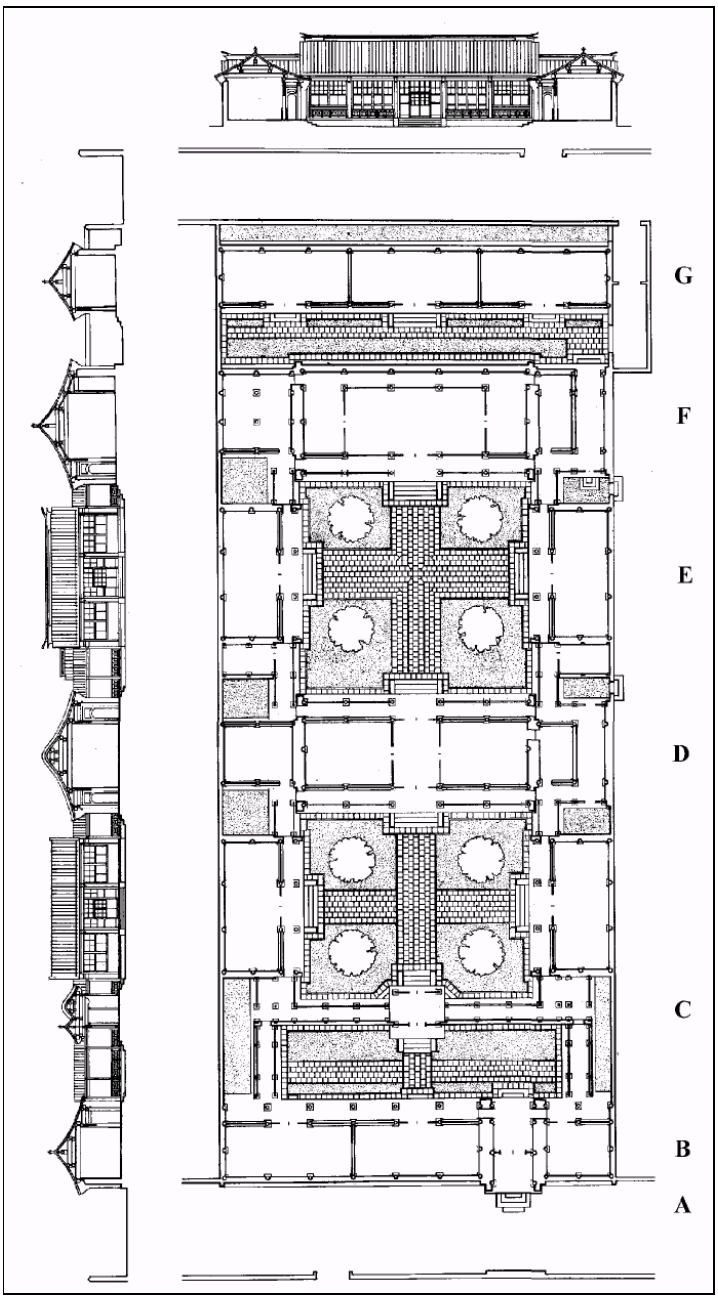
Çin mimarisinin tam çiçeklenmesi, aksiyellik, denge ve simetri ilkelerinin iyi gelistigi ve açikça gösterildigi kuzey avlu sitiliyle olmustur. Resim 4.12'de gösterilen klasik bir avludur, "siheyuan". Her birinde, oturmaya ayrilmis avlunun bütün kompozisyonu güneye dogru yönlenmeyi gösterir, açik bir eksensellik ve simetriyle dengelenmeyi gösterir. Bütün yapinin %40ini kaplayan, merkezi avlu ve beraberindeki açik mekanlar bütün evlerin çarpici ve cömert kisimlaridir. Bu avluyu çevreleyen içe dönük yapilar, kompleks etrafinda hareket için çevrelenmis bir sirkülasyon saglayan dar verandalarla, tek katlidir. Agaçlarin simetrik yerlesimi, yürüyüs yollari, giris siheyuanin kendi kendine dengelenmis oranlarini tamamlanmistir. Çevrelenen duvarlar ve bahçe kapisiyla gizlilik, mahremiyet saglanmistir (Knapp 1990).

Pekin'deki avlulu evler, kuzeyde bulunan tipik geleneksel ev tipidir. Pekin avlulu evleri bin yil kadar bir gelisim süreci geçirmis, doruk noktalarina Pekin'in,

ülkenin politik ve kültürel merkezi olarak Çin'in baskenti oldugu dönemlerde Ming Hanedanligi (1368-1644) ve Qing hanedanligi (1644-1911) dönemlerinde ulasmistir.

Avlulu evler, sehrin temel birimleriydiler. Resmi sehir planlari, bir grid sisteminde avlulu evlerin düzenlenmesiyle olusturulmustur. Evlerin arasinda çarpici sinif farkliliklari olmasina ragmen, imparatordan halka Pekin'deki hemen hemen herkes avlulu bir evde yasamistir. 3 veya 4 jenerasyon içeren büyük ailelere ev sahipligi yapan Pekin avlulu evleri, bir katli yapilarin çevreledigi avlulardan olusmaktadirlar. Hatta bazi evler büyük bahçeler içermektedirler (Xu 1998).

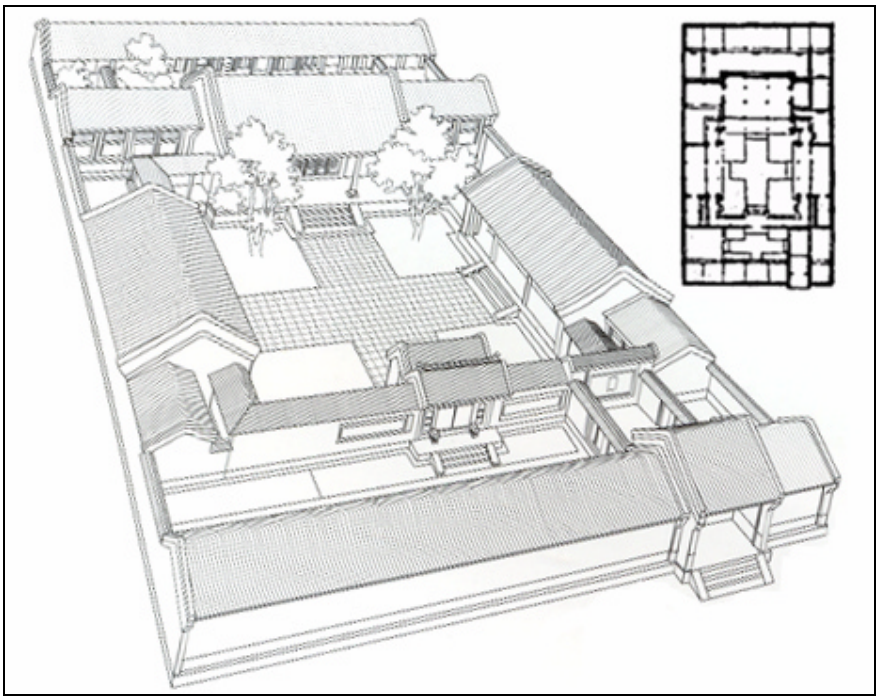
Bu evlerin yerlesimi, oransal ve mekansal kompozisyon olarak ataerkil aile sisteminin kuvvetli etkisini gösterir. Tipik Pekin evinde, iç avluya girmeden önce, önce davetsiz misafirler için en uzak ulasilabilen nokta olan ön avlu geçilmelidir. Ön avlu, kapici odasi ve misafir odasi olarak fonksiyonu olan güneyde yerlesen birçok küçük odalariyla çok dardir. Ön giris, rüzgar, esen kum ve komsularin etkisi ve misafirler gibi insan faktörleri gibi dogal elementler içeren bütün bu çesit dis güçlerin girisidir. Ön avlu dis güçleri süzer ve evin içine istenen chi'yle yumusak akisina rehberlik eder (Ren 2000).

Çizim 4.11 Tipik bir orta sinif avlulu ev örnegi *(Ming-Qing* dönemi, 1368-1911) (Ren 2000).

A. giris kapisi,
B. dissal misafir odalari,
C. ikinci giris,
D. içeri misafir evi,
E. kanat,
F. ana bina,
G. yan(ikincil) bina

Özellikle, kuzey Çin'in Pekin bölgesinde, Çin'in yerel mimarisini özetleyen avlulu evler, ev kompleksleriyle tamamen sekillenmislerdir.

Çizim 4.12 Tipik bir Pekin avlulu ev örnegi (Ren 2000).

Giristeki yapilar ve avlular, mutfaklari, depo odalarini ve hizmetçi odalarini içeren, en umumi ve en aktif mekanlardir. Evin merkezindeki ikincil giris içerisinden düzenli bitkiler ve ilerideki ana hole giden çatiyla örtülmüs koridorlar dekore edilmis iç avluya ulasilir. Siradan evler, ana hol, onun sundurmalari ve dogu-bati kanadindaki odalariyla çevrilen sadece bir iç avluya sahiptirler. Büyük ölçekli evler ise daha çok avluya sahiptirler.

Avlu sadece Çin evleri için degil, ayni zamanda saray ve tapinaklar gibi daha kompleks yapilarin dizayninda da kullanilmistir.

Resim 4.17 Fujian Tapinagi, Pekin (washington.edu).

Yasça büyük olan aile üyeleri en iç avlunun ana odasinda yasarlar. Çati katlari ve kanatlardaki odalar yasça küçük olanlara verilirdi. Bazen ana odalarin kuzeyinde mutfak, banyolar, depo ve hizmetlilerin odasi olarak düzenlenmis bir arka bahçe vardir. Daha büyük evlerde kayalarla, bitkilerle bütünlesmis, denge ve simetriyi vurgulayan manzara bahçeleri için ekstra bir alan bulunmaktadir (Deqi 2004).

Resim 4.18 Bir Pekin avlulu evi (washington.edu).

Avlunun dogu ve bati yanlari, evli ogullarin aileleri için düzenlenmislerdir. Çinin çogu bölgelerinde, aileler için özel mekan olan yatak odalari, ana holün dogu kenarindaki “sol bölüme” yerlestirilmistir. Bekar ogullar genellikle avluya bakarak ana holün düseyindeki yan hollerde yasadilar. Evlilik üzerine agabey karisiyla birlikte ana holün karsi kenarindaki uygun olan yatak odalarina geçerler. Konut mekanlari özellikle büyük ve birçok ailelerle paylasilmissa, atalara ait levhalar için ayri bir yapi yapmak gerekebilir. Çevrelenmis evler sadece içeriye dogru bakmaz ayni zamanda simetrik olarak dengelenmis, ritüellerle ortalanmis ve hiyerarsik olarak yapilandirilmistir (Knapp 2005).

Resim 4.19 Bir avlunun *screen wall* u (Deqi 2004).

Avlulari ve odalari simetrik yerlestirilmesine ragmen, Pekin avlulu evleri, bas odalara ulasimda güvenligi saglamaktadirlar. Kapilari açik oldugunda giris, içerideki görüntüyü engelleyecek bir duvara bakmaktadir. Ziyaretçiler ikinci girisi geçip ön avluya ulastiklarinda bir kenarin ayni paralellikte tekrarlandigi görülmektedir. Içerideki bu giris ana avlunun görüntüsünü engelleyecek bir *screen wall* olabilmektedir. Ana avluya girmek isteyen bir misafir bir duvar etrafinda yürümek zorundadir. Bu indirekt mekan emniyeti, chi'yi hareketlendiren " dolambaçli bir nehri" ifade eder. Çinliler sharlarin düz yollari tercih ederken, istenen chinin dolambaçli yollardan geçtigine inanmaktadirlar (Deqi 2004).

Koruyucu hareketli bir paravan ve kapidaki bir çift Tanrisal simge, resim 4.32'de büyük bir evin avlusuna olan bu girisle tam bir koruma saglanmaktadir

Resim 4.20. Avlu girisindeki paravan, Fu Yu Lou, Fujian (Knapp 2005)

Eski Çinliler avlulu evleri, minyatür evreni temsil etmesi için gelistirmislerdir. Onlar topragin bir kare seklini alirken gökyüzünü topragi kaplayan bir kubbe seklini aldigina inanmislardir. Asagidaki topragin yukaridaki gögü yansittigina inanmislardir. Daglar yildizlarin yansimasiyla, nehirler Samanyolu'nun bir yansimasiydilar. Evlerinin üzerini kapatirken gök küresini temsil eden kati bir kubbe kullanan diger eski insanlardan farkli olarak eski Çinliler, avlularin üzerini gögü temsil etmesi için açik birakmislardir. Kare avlulu evler topragi simgelemisler ve avlunun merkezi açikligi, gögü temsil ederek, aileye gökyüzünden bireysel bir parça saglamislar ve onlara günesin degisen yollarini ayi ve yildizlari izlemeleri için bir yer vermislerdir (Xu 1998).

Feng Shui'ye göre, giris, bas odalar, chinin yasadigi mekanlarda yer alirken, mutfak ve tuvalet kötü chi'nin çikarak yerlestigi yerlerde konumlandirilmalidir. Feng Shui'ye göre mutfak düzenlemesi bütün ailenin hayatini etkileyebilmektedir. Pekin avlulu evinde mutfak, Feng Shui modelinin chi düzenlemesinde, kötü yön olan kuzeydogu ve güneybati yönünde olabilir fakat mutfagin ocagi istenen yönlerden birine bakmalidir. Bazi geleneksel ailelerde mutfak ön avlunun güneyine, ailenin yemeklerinin gönderildigi yere yerlestirilmistir. Büyük bir su fiçisina sahip olan

mutfak, yakinlardaki avluda veya sokaktaki bir kuyudan veya su vagonundan satin alinan suyun getirilip depolandigi yerdir (Xu 1998).

Resim 4.21 Geleneksel bir Çin Evi Mutfagi, Zhejiang (washington.edu).

Yemek yeme, avlulu evin çesitli mekanlarinda yer almaktadir. Her küçük bireysel aile yemegini kendi yasam odasinda yemektedir. Bazi geleneksel evlerde insanlar büyük yataklarin üzerine yerlestirilmis küçük yemek sehpalarinin üzerinde yemektedirler. Yeni yil günleri ay festivali veya büyükbabalarin dogum günleri gibi özel günlerde bütün aile, yemekleri bas odada veya aile ana holünde yemekteydiler (www.washingtun.edu).

Geleneksel Çin'de, yatak ve yatak odalari nadiren sadece uyumak için kullanilir. Bazi bölgelerde kadinlar gündüzleri yiyecek hazirlama, dikis, nakis ve arkadaslariyla vakit geçirme gibi günlük islerini yatak odalarinda yer almakla kalmayip yataklarinda yapmislardir. Kanepe tipi yataga benzer Çin yataklari büyük ve heybetlidir. Yükseltilmis bir platform üzerine yapilmistir ve genellikle "kapisiz küçük oda" olarak da adlandirilir. Adeta oda içinde odadir. Geceleyin ipek tüller veya koton perdelerle sicak ve özel bir mekanken, sabah olup da perdeleri açildiginda, dinlenme, çalisma ve arkadaslariyla vakit geçirme için uygun bir yer haline dönüsür.

Ailenin neslini tasiyan anne veya es olarak statüsünü ortaya koyan yatak, kadin için çok önemli bir ögedir (Knapp 2005).

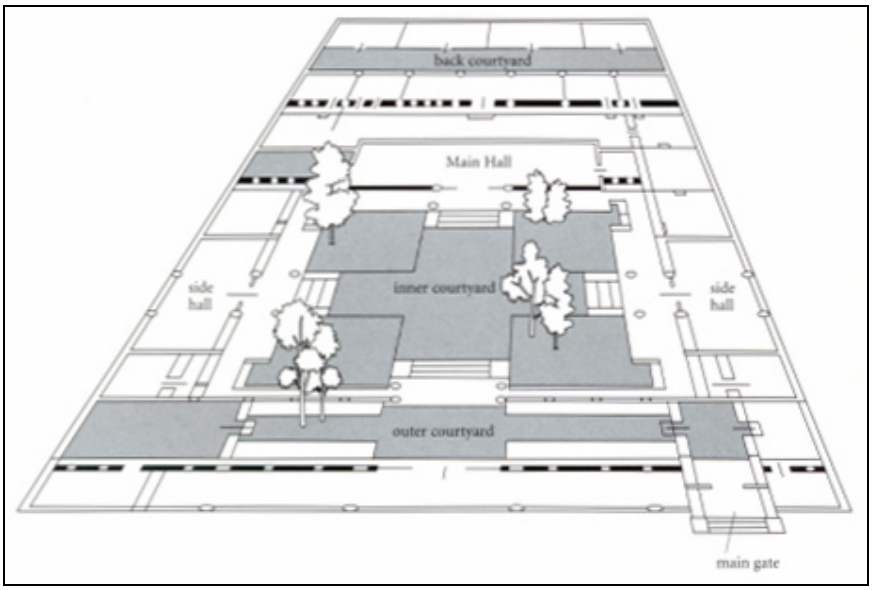
Resim 4.22'de, bir Kang ailesinin kadin aile reisinin yatak odasi görülmektedir. Görüntü, onun oturma odasindan ana holünün içinden, büyük ve gösterisli sayvanli yatagi olan yatak odasina bakmaktadir.

Resim 4.22 Bir yatak odasi (Knapp 2005).

Feng Shui modelinin chi düzenlemesinde kötü yönle ilgili olarak bir Pekin avlulu evinin tuvaleti, genellikle ön avlunun güneybati kösesinde bulunmaktadir. Bu yerlesim, aile yasaminda çok fazla karmasikliga neden olmadan atiklarin

uzaklastirilabilecegi bir yer olarak uygundur. Tuvaletin yerlesimi, bas odalari mümkün olabilecek koku ve böceklerden uzaklastirmayi saglamistir. Fakat tuvaletin yakinindaki hizmetçi odalari için bir dezavantajdir. Bas odalarla tuvalet arasindaki mesafe, yaslilari ve büyükleri çok zorlamamaktadir. Çünkü yatak odalarinda ve yan kanatlardaki odalarda oturak bulunmaktadir (Xu1998).

Çizim 4.13 Avlulu bir ev plani (Knapp 2005).

Feng Shui'nin sembolik sistemi, aile içindeki merkezi kontrolle, huzuru, refahi yakalamak için çabalayan Çin'in kati sosyal sinif sistemine uygundur. Rapoport, "*bir sosyal kontrol mekanizmasi olarak ev fikri geleneksel kültürlerde oldukça kuvvetlidir*" diyerek bu durumu özetlemistir.

Çin feodal toplumu oldukça kati bir piramidal sinif sistemi olusturmustur. Bu piramidin zirvesinde, en yüksek lider olarak imparator, altinda çesitli subaylar ve memurlar, en altta ise halk vardir. Ayni bunun gibi feodal toplumun bir mikro-kozmosu olan geleneksel Çin ailesinde de asiri derecede kati bir piramidal yapi vardir. Büyükbaba veya yasiyorsa büyük büyükbaba piramidin zirvesinde oturmakta iken en altta kadinlar ve hizmetçiler yer almaktadirlar. Ev içerisinde yasayanlar

babayla kan bagi olan akrabalardir ve kazançlarini evdeki diger fertlerle paylasmaktadirlar. Kazancin tümü en yüksek otorite olan büyükbaba tarafindan kontrol edilmektedir. Büyük ailenin çogu üyesinin bireysel özgürlügü ve gizliligi yoktur, özelliklede kayinvalide olmadan önce kötü bir sekilde davranilan kadinlarin (Xu 1998).

Geleneksel Çin toplumunda ve ailesinde Pekin avlulu evlerinin dizayninda, kati bir sinif sistemi ve merkezi kontrol, hem asikar hem de dominanttir. Büyükbabalar daima bir veya birkaç ön avluyla korunmus ve merkezi aks üzerinde en büyük ana avluda yerlesirlerdi. Merkezi otoritenin ulasilamazliginin nedeni, sadece korunma degil ayni zamanda O'nun öneminin bir sembolüydü ve ailenin diger üyeleriyle O'nun arasinda uzakligin. Ana avlunun içinde büyükbabalarin yasadiklari bas modalar güneye bakar ve en fazla basamakla çikilan en yüksek odalardir. Yönlenme ve drenaj açisindan da dikkat edilen bas odalar, bütün evdeki diger mekanlara göre, en iyi Feng Shui özelliklerine sahip olarak düsünülmüslerdir.

Kanatlardaki odalar ise otoritenin duasini sembolize etmekle beraber babalarin yada amcalarin ailelerinin oturdugu, dogu yada batiya bakan, daha alçak ve daha az adimla girilen mekanlaridir. Çogu durumda gelinlerin de yer aldigi hizmetçi odalari en alçak olanlariydi ve sokak boyunca kuzeye bakarak dar olan ön avluda yer alirlardi. Bu odalar, bütün avlu içinde en kötü Feng Shui özelliklerine sahip olarak düsünülmüslerdir. Bu sosyal sistemlerin rehberleri olarak hizmet eden Feng Shui ustalari, genellikle insanlari "ailedeki herkes hiyerarsik oda düzenlemelerinde, Feng Shui kurallarini takip etmelidir, yoksa bütün ailenin üzerine felaketler gelebilir" diye uyarmaktadirlar (Xu1998).

Bas odalarin üstünlügü, evde en büyük olan ana avluyla zenginlestirilmistir. Avlu, kuzey-güney yönündeki uzun aksiyla dikdörtgen seklini almistir. Bu aks, ana avlunun kati bir sekilde simetrik formunu kontrol etmektedir. Avludaki her sey, bütün ailenin merkezi bir güç altinda birlesmesini sembolize ederek, bas odalara odaklanmis sekilde gözükmektedir.

Pekin avlulu evlerinde büyük kuzey-güney aksi bu kompleksin tasariminda en önemli ögedir. Geleneksel olarak bu aksin derinligi (uzunlugu) sosyal pozisyonun ve zenginligin bir sembolüdür. Sosyal sinif ne kadar yüksekteyse aks o kadar uzun olmakta ve avlularin sayisi da o kadar fazla olmaktadir.

Geleneksel Çin ailesinin bir sembolü olarak Pekin avlulu evleri, içeri ile disari arasindaki kontrast ile kendi kültürünü yansitmistir. Avlu aileyi disaridan tamamen izole etmistir. Fakat aile içindeki sosyal kontrolü yürütebilmek için içeride az bir gizlilik vardir. Geleneksel bir Çin ailesinin çogu bireyleri az bir gizlilige ve birkaç bireysel hakka sahiptir. Büyükbaba baba ve hatta erkek kardesler paradan, evlilige kadar her seyi içeren kisisel yasami kontrol etmektedirler. Ailenin imparatoru olan büyükbaba, her aile bireyinin uymasi gereken kurallari onlara empoze eder. Tam tersine, aile disaridan bakildiginda kendi içinde kapalidir. Aile bir bütün olarak disariya karsi büyük bir mahremiyet saglar. Geleneksel Çin aile kurallarina göre büyük ailenin üyeleri, özellikle de kadinlarin bireysel olarak disariyla iliski kurmalari yasaklanmistir. Onlara göre ailenin sirlari digerleriyle konusulmamalidir (Knapp 2005).

Resim 4.23 Bir cephe örnegi, Anhui (Washington.edu)

Bu kültürel karakteristikleri yansitan Pekin avlulu evleri disariya kapalidir. Küçük yüksek pencereleriyle, gri duvarlariyla sagir cepheleri disaridan soguk ve sikici bir yüz olarak görülmektedir. Disaridaki sokaktan basit bir kapi sadece, evin içerideki ölçegini maskeleyen dar bir mekana açilir. Saran duvarlar, içerideki yasayan çevreyi dis dünyadan ayirirlar. Disaridaki karakteristik özelliklerine zit olarak pekin avlularinin içerideki yüzü, açik sicak zengin ve renklidir. Koridorlar çevrilerek avluya açilmislardir. Ahsap kapilar, manzaralar ve girisler fazlaca dekore edilmis,

süslenmis ve kirmizi, yesil, mavi ve altin sarisina boyanmistir. Çiçek agaçlari mutlulugu ve birlikteligi sembolize eder ve güzel kokulari yayarlar. Çocuklar, kardesleriyle ve kuzenleriyle oynarlarken, anneler ve amcalar sohbet edip çocuklarini izlerler. Festivaller sirasinda avlular, bütün ailenin birlikte yedigi içtigi bir mekana dönüserek büyük aileyi bir araya getirir.

Bu komplekslerin avlusundaki herhangi bir yerinden, yapinin yakinlarindan yada evin herhangi bir kismindan gökyüzü, uzaktaki sonsuz ufka uzanacakmis gibi görünür. Disarilar ve içeriler, bitisik yasayan mekanlarla avluyu baglamak için birlikte uyum saglayarak ve oturanlar için özel bir dünya olusturarak, buraya akarlar (Knapp, 1990).

Pekin avlulu evinde hemen hemen her sey Feng Shui için bir anlam ifade etmekteydi: avlular, odalar, duvarlar, kapilar, basamaklar, drenaj, yönlenme, bitkiler ve oranlar. Kisaca avlulu evin dizayni gelecek için ailenin umutlarini ve beklentilerini ifade etmektedir. Paylasilan sembolik sistem, mekani, oturanlari için anlamli kilmistir ve onlari etkilemistir. Bütün bunlar da, geleneksel inanislarin ve popüler kurallarin büyük önemler tasidigini ve vernaküler evlerin dizaynindaki gücü göstermektedir. Çünkü onlar kültürel karakteri yansitmislardir. Evi sosyal ve tarihi bir arka plana sokmuslar ve sembolizmin oturanlar tarafindan paylasilmasini saglamislardir (Xu1998).

Güney evler: Güney Çin, Yangzi nehri vadisinden güneye dogru uzanan peyzajini ve çesitli iklim sartlarini çevrelemistir. Güneyin çogu yerinin parçalanmis topografyasi, yerel geleneklerin gelisimiyle canlanmis ve yerel çesitlenmeler saglamistir. Güney Çin'deki evlerin, daha iliman ikliminden dolayi farkli bir imaji bulunmaktadir.

Genellikle Güney Çin, Han öncülerinin, temel dikdörtgen ev formunu bölgeye getirerek bakir topraklari isledikleri bölgedeydi. Bazi durumlarda, yerli kabileler ev dokularini, ovalardan daha yüksek topraklara kaldirarak çesitli sartlara adapte etmislerdir. Zhejiang ilindeki ilk neolitik yerlesmeleri, ahsaptan kazik üzerine insa edilen evlerin varligini göstermelerine ragmen, göçün son dönemlerinde Çinliler, zemin seviyesinden yukariya insa edilen evleri tercih ettikleri görülmemistir, bugün Japonya da ve Güneydogu Asya'nin her yerinde yaygin bir sekilde bulunmasina ragmen (Knapp 1990).

Daha asagidaki Yangzi bölgesindeki yillik yagis dokusunun çarpici özellikleri, erik ürününün olgunlastigi zaman geldiginden erik yagmurlari diye adlandirilan, bir ay kadar bulutlu gökyüzü, arada kesilen çiseleme, ve her yil mayis sonu ve haziran aylarinda saganak yagmurlar olusturmasidir. Tipik Güney Çin evleri, yazin agir yagmur yagisina karsilik en azindan 30 derece olan dik kapli çatilarla (steeply pitched roofs) insa edilmistir. Bugün bir kaçi hala görülmesine ragmen, suyu çabukça akitan sazla kaplanmis çatilar, geçmiste güneyin daha fakir bölgelerinde yaygindir. Daha yaygin olan kiremit çatilardir, yagmurun zararlarindan dolayi duvarlarin tahribini engellemek için (overhanging) uçlari kalkik saçaklar vardir. Kalkan duvarin üçgen bölümü genellikle koruyucu önlem olarak, kiremit duvar tepelikleriyle örtülmüstür (Knapp 1990).

Ayirma amaciyla yükselen ve yagmura karsi kalkan olarak davranan duvarlar, çogunlukla kireç ve çamurla sivanmis bambu agindan (mesh) yapilmistir. Bazi yerlerde, insanlar yapim için uygun yerel malzeme olarak tas ve tuglayi kullanirlar (www.washington.edu).

Resim 4.24 Atbasi duvarlari olan bir Güney evi, Jiangsu (Knapp 1990).

Bu sicaklik ve yagis dokusuyla genellikle hem yazin hem de kisin en azindan %80 bagil nem gelir. Yüksek nem ve düsük günes isigi oldugu bu zamanlarda ev

halkinin esyalarini küflendirme egilimi oldugundan dolayi, ayni zamanda “küf yagmurlari” da denilen “erik yagmurlari” esnasinda bagil nem en yüksektedir. Bu sebepten dolayi, bazi esyalar güneydeki evlerde daha soguk olan zemin katlarinda depolanirdi. Ya da, tavandan baglantisiz askilara, çivilere asilir, raflara yigilir veya tavan arasina depolanirdi.

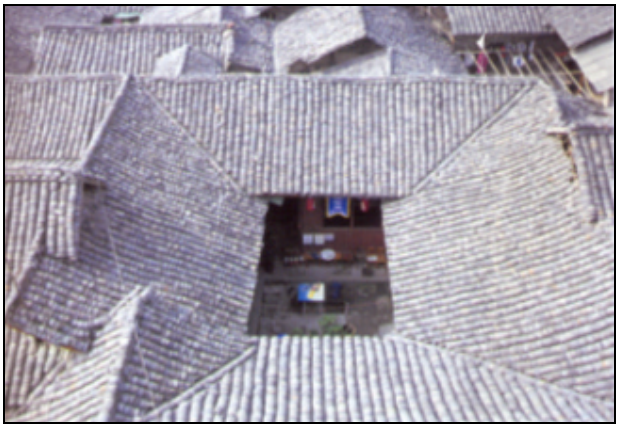
Sikici ve rutubetli hava sartlarini hafifletmenin yaninda, ahsabin çürümesini ve küf olusumunu azaltmak için güney evlerdeki havalandirmaya oldukça dikkat edilmistir. Birkaç pencereli yüksek duvarlar, böyle havalandirma tesebbüslerini engelliyor gözükebilirdi. Güneye ve güneydoguya dogru olan yönlenmesinin sonucunda, devamli rüzgar dokularini hafiflettigi yazin Çin kiyilarinda tecrübe edilmistir (Knapp 1990).

Topragin azligindan, yoklugundan dolayi, avlunun yerine, *skywells* veya *lightwells* olarak bilinen dar açik mekanlar,gölgelendirmeyi saglayarak, evlerin içine isigin süzülmesine izin verir ve geçen havayi yakalamak için açik shaftlar saglayarak evi delerler. *Skywell* ler dolasan hafif rüzgari yakalayarak eve getiren açik bir maden kuyusu gibi olan gömülmüs mekanlardir. Çok sayida *skywells* bulunan büyük evlerde, her biri temelde hareketli havayi saglayarak içerideki daha sicak havayi bosaltmayi saglar ve genellikle oransal olarak çevredeki odalardan daha küçüktürler. Zengin olan bazi evlerde yaklasik gerçek avlu niteliginde 10 m ye ulasabilirler. Bu büyük açik alanlara ek olarak, saçakli çatilar odalara direkt günes isiginin girmesini kisitlar. Zemin kattaki ana merkezi oda, sadece genis bir verandayla gölgelenerek, genellikle tamamen açiktir (Ren 2000).

Dar *skyweller* ve güney evlerinin içerilerine açilan genis saçaklar, isik ve havalandirmanin yaninda yagmur suyunu tutan bir alan saglarlar.

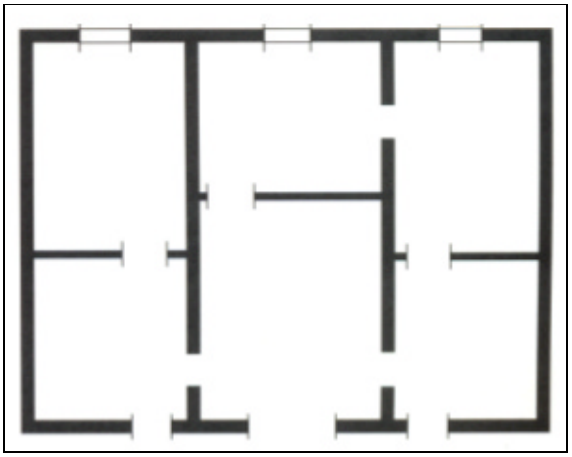
Resim 4.25 *skywell*, Fujian, (Knapp 1990).

Resim 4.26 *Skywell* (Knapp 2005).

Verandalar, avlular ve *skywells* gibi açik mekanlarla çevrilmis odalar arasinda geçis mekanlaridir. Verandalarin derin çikintilari, sert yari tropikal günes isigindan korur ve esen yagmurun yasam mekanlarina girmesini önler. Böylece, evin havalandirmasi en kötü hava sartlari altinda bile saglanmis olur. Verandalar içerideki aktivitelerin disarilara kadar yayilmasina izin verir ve disarisi içeriden kolayca görülebilir. Insanlara kompleksi dolasabilmeleri için kapali koridorlar olarak hizmet ederler ve bütün havalarda içerideki ve disaridaki hava arasinda ortada oturabilmek

için imkan sunar. Açik çalisan kafesli pencereler, siklikla çikarilabilir, odaya hava girmesini saglar ve çarpici bir dekoratif amaçli da hizmet eder. Hareketli bölümler, perdeler siklikla hava sirkülasyonunu yükseltmek için güney evlerinin iç mekanlarini böler (Knapp 1990).

Çizim 4.14 Güney Çin evi tipik plan örnegi (Knapp 2005).

Sicak, nemli, rutubetli havadan dolayi, katli evler tercih edilmistir. Bu evlerin pencereleri, kuzeydekilere göre daha küçüktür çünkü daha fazla günes isigina gerek yoktur. Daha sicak ve rutubetli olan bu yerlerde odalar, günisigini düsürmek ve havalandirmayi arttirmak için daha üst katlarda konumlanirlar. Bahçelerin mevcut bulundugu evlerde, bahçe estetiginin gereksinimlerine göre yapilar rastgele düzenlenebilirler. Fakat böyle durumlarda, mekansal güvenlik, emniyet ve simetri, giris holü ve ana odalar gibi kismi yerlerde çalisilabilmistir (Ren 2000).

Zhejiang, Anhui, Fujian, Jiangxi illerinde ve yakin bölgelerinde yogun, siki 2 katli evler yaygindir. Bozulmamis surlar gibi gözüken bu evler genellikle ön görünüsünde simetriktir. Onlara genellikle bir duvarin ortasindaki kapidan girildi. Bir çift yüksek pencerenin haricinde çevreleyen duvari parçalayan baska delik yoktur. Beyaz sivali duvarlariyla ve gri tugla çatilarla kaplanmis bu evler, çizgi ve renkteki zitlikla görülür bir sekilde çarpici mimarisi vardir (Knapp 2005).

Bu evlerin içindeki mekanlar yogundur, fakat kuzeydeki evlerde oldugu gibi

hiyerarsik olarak düzenlenmistir. Avlu veya siheyuan biçimi evler gibi mükemmel içe dönüklügün yerine, bu evler mahremiyeti saglamak için ikinci kata yükselmistir. Koruyucu duvarlar, hem zengin hem de fakir güney evlerinin ortak özellikleridir. Koruma ihtiyaci uzaktaki eskiyalarin yaygin oldugu tepelik bölgelerdeki yapilardan ortaya çikmistir.

Çinin güneybatisindaki Yunnan ilindeki evler, özellikle bütün yil boyunca hakim olan bahar günü gibi olan havasina göre insa edilmistir. Tipik form, 4 kanat odasiyla 3 ünite formülüdür. Daha büyük aileler, birbirleriyle iliskili iki avluya sahiptir. Iki avlu arasindaki hol tasinabilir kapilariyla, ziyafet ve sölenler oldugunda açik bir hole dönüsebilir. Yunnan daki bazi evlerde, her seviyede avluyu çevreleyen açik koridorlarla(veranda) dört kenarinda da 2 kat vardir. Avludaki iletisim, üç boyutlu olabilir. Hakim olan chi, her katta bütün odalarin çevresinde özgürce dolasabilir (Ren 2000).

Su, chiyi toplayarak ruhuyla bahçeye canlilik katar. Evin duvarlarinin sinirladigi mekanlarda su, mimariyle yogrularak, kayalik ve bitkilerle karisarak son bulmaktadir, bu yüzden yüzey alani göründügü kadar çok olmasa bile, hiç kimse suyun bitisini göremez.

Bes elementte, su atesi sinirlandirmaktadir. Güneylerdeki mimari sicak iklimden dolayi gelen ates elementinin kuvvetini su elementiyle zayiflatmalidir. Mimari formlardaki belirginlik, sadece fiziksel olarak su maddesi degildir, ayni zamanda daha önemlisi esneklik, akiskanlik, mekansal dokunun zerafetidir ki, bunlar suyun kuvvetini arttirir ve enerji dengesini elde eder, Yunnan ve Suzhou evlerinde görüldügü gibi (Ren 2000).

4.2.3 Mimari ve dekoratif ögeler

Dünyadaki tüm ulus ve kültürlerin kendine ait bir simge sistemleri vardir (Spengler 1963). Mimarinin süslemeleri bu simge sistemlerinden biridir. Geleneksel mimarideki dekorasyonun amaci sadece yapilari süslemek ve görünüsünü zenginlestirmek degil ayni zamanda anlamini da belirginlestirerek ideal bir dünya olusturmaktir.

Maslov'un hiyerarsik insan ihtiyaçlari görüsüne göre, insanin kendini gerçeklestirme, estetik gereksinimler gibi yüksek dereceli ihtiyaçlarinin yaninda korunma gibi temel ihtiyaçlari da vardir. Çinde farkli türdeki binalar ayni biçimi kullanmakta ve birbirlerinden kapilar, çatilar, detaylar, saçaklar, renk gibi ayrintilarla ayrilmaktadir (Qiu 1996). Örnegin, imparatorlar için özel bir malzeme olan sirli kiremittir. Halk avlularinda sadece gri kiremit kullanilabilir. Kraliyet avlusunun kapilari kirmizi iken, halk avlularinin kapilari siyahtir. Gücü ve güvenligi sembolize eden her avlu kapisi, önündeki tas aslanlar da ev sakinlerinin sosyal siniflariyla iliskilendirilerek tasarlanmistir. Sosyal sinif ne kadar yüksek olursa, kapinin önündeki tas aslanlarda o kadar büyük ve o kadar korkutucu olmaktadirlar. Bundan dolayi her ailenin statüsü avlusunun girisinden belli olmaktadir.

Bu nedenle dekorlarin zenginligi ayni zamanda bir mekanin hiyerarsik düzendeki yerini de temsil etmektedir.

Resim 4.27 Foshou Mama ve kagit süslemeler (Yu 2005).

Geleneksel Çin evinde bulunan dekorlarin gerek islevsel gerek de dünya görüsü ve yasam felsefelerinden kaynaklanan birer anlami vardir. Örnegin: Foshou Mama dogurganligi ve bereketi simgeleyen bir tanriçadir. Bazi bölgelerdeki konutlarda ana binanin ön cephesinin dogu tarafinda bir mimber bulunur. Özel günler

ve bayramlarda bu mimberde tütsüler yakilarak Foshou Mama'ya bereketli bir nesil için sükür edilir (Wang ve Fu 1992).

Çinliler de Hanlar gibi bayramlarda kapi ve pencereleri yazili kagit süslemelerle donatir (Wang ve Fu 1992).

Çati ve saçaktaki süslenme(Sekil 5); Çin yerel ve anitsal mimarisinde çati, genellikle görsel bir ögedir ve sadece süs degil ayni zamanda statüyü de ifade eder. Saraylarin ve tapinaklarin çatilarindan farkli olarak, kuzeydeki yaygin ev tipleri oldukça rijit ve sadedir(düzdür).

Resim 4.28 Çati ve saçaklardaki süslemeler (Yu 2005).

Bir evin çevresindeki muhtemel etkilerin içinde olan, sosyal, insanin davranissal ve hatta manevi etkileri kaldirilamaz. Ayni zamanda, su ve rüzgarin dogal olaganüstülügü chinin etkin enerjisini tasir. Insanlar eve girdikleri zaman, kendi enerjilerinin disaridaki güçleri de getirirler (Ren 2000).

Giris Kapisi, Nefes alan ve enerji üreterek yasami vücudunda tutan birinin agzi gibi, dis dünyayla evin chisinin yer degistirdigi yer giris kapisidir. Yapici chi sirkülasyonunda, evi koruyan temel prensip, negatif enerjileri reddedip ve daima pozitif enerjiyi cesaretlendirmesidir ve bunu da yapacak olan giristir.

Giris kapisini yerlesiminin ve yönlendirilmesinin özel yolu "eve ulasim dokusu"nu kendi amacina göre yönlendirmektir. Burada "ulasim"in anlami, eve giren

bütün çesitli dis güçlerdir. Bu güçler, rüzgarlar, kum firtinalari, evdeki yasami etkileyen sürekli gürültü, koku, manzaralar olusturan disaridaki çesitli aktivitelerin (sosyal atmosfer) sebep oldugu insan davranislari gibi dogal etkileri içerir. Ulasim, çevreye ev iliskilerinin yansimasidir. Feng Shui teorisiyle yorumlanan bu iliski chinin degisimidir. Chi, girisin içinde ve disinda akar ve ev yasamini sürdürür. Tersine, saglikli yasanilan ev, kesinlikle, komsuya yansiyan olumlu bir etkidir (Ren 2000).

Genellikle Çin avlulu evleri girislerini güneye açarlar. Kuzey bölgelerdeki evlerin giris kapisi, en güneydeki köseye, güneye bakarak yerlestirilir. Güney bölgelerde, girisler evin merkez aksinin saginda olur.

Yerlesme ve yönlenmenin mantigi, oldukça asikardir. Iklimsel açidan, Çinin bütün yil süren musonlari kontrol etmek için yön kuzey-güney biraz da kuzeybati güneydogudur. Kuzeyden gelen soguk kis rüzgari engellenirken, meltem rüzgari güneyden hafifçe gelir. Mekansal yerlesimler açisindan, kuzey kisim ana yapi tarafindan isgal edildiginden ve bu sekilde süre geldiginden dolayi, güney kisim dogal olarak girisin açildigi yer olmaktadir. Giristen baslayan ve mekan içerisindeki katlarda artan önem ve mahremiyetle devam eden mekansal siralama, düzen tamamen aile hiyerarsik mekansal düzenine uyar. Yerlesme ve yönlenme, etkili mekan düzenine ve havalandirmaya uygun olarak istenen chi sirkülasyonunun ana ilkelerini yerine getirmektedir (Xu 1998).

Degisim prensiplerine göre, bir çözüm, farkli durumlara uygulanamayabilir. Güney tarafina girisin yerlesimi, evrensel bir çözüm degildir. Bazen, kisitli bölgelerle veya diger etkili çevresel faktörlerle, çesitli tipteki evlerin girisleri, istenen chi sirkülasyonunu saglamak için iklimsel, islevsel, ve mekansal gereklilikler gibi baska yönlerden de düzenlenebilirler (Ren 2000).

Eger Çin evlerinde bulunan çesitli sembolik süslemelere dikkat edecek olursak, kötü gelecegi engellemekle ilgili degil, daha fazla iyi gelecegi çagirmakla ilgili süslemelerin oldugunu görmekteyiz. Kelimeleri veya resimleri kullanarak, iyi gelecek ve mutluluk arayisinda kuvvetli bir sembolik dil kullanilmaktadir.

Saglik, uzun ömür ve gelecek nesilleri görmek Çin yasaminda en kuvvetli ve hakim düsünce ve hislerdir. Son yüzyilin baslarinda Sinolojist Edouar Chavannes'in gözlemledigi gibi Çinliler iyi dileklerini her yere yazarlarsa bunun sebebi etkinliklerine inandiklari içindir. Onlar beddua gibi kutsamanin da etkiyle

izlenebilecegini düsünürler. Ve mutluluk için bu isteklerin tekrari ile birisi bir baskasinin etrafindaki mutluluk sanslarini çogaltabilir. Chavannes'e göre dünyanin hiçbir yerinde insanlar yasamin yerlesik ve kendine özgün degerleri ile ilgili olarak bu kadar yogun hislere sahip olamazlar. Çin evleri hem görsel hem de sözlü mesajlarla ayni deger ve amaçlarla iliskili olarak katmanlasmistir. Simgesel formlar günlük yasamin ikonografisini içermektedirler. En ugurlu amblemler tek baslarina durmazlar. Yogun sembolik anlamlari olan süslenmis dokulara dahil edilirler. Bunlar giris kapisinda, ana holde veya yatak odasinda olabilirler (Knapp 2005).

Çin avlulu büyük yapilarin varligi, "bir yapi altinda 5 jenerasyon" yasayabilme idealinin gerçeklesmesini saglar. Eger hala gerçeklesmemisse bazen bu inanç kaligrafilerde dile getirilir.

Tek Çin karakteri olan *"fu"* uygun olan ögelerin hislerini ifade eder. Ve bazen "mutluluk" olarak ama daha çok "iyi gelecek", "kutsama" veya "sans" olarak çevrilmistir. Çin evlerinin çevresinde pek çok form olarak betimlenen *fu* yada sadece kavramsal olarak degil ayni zamanda *fu* ile esadli olan görüntüsel objelerle simgelenir. Genellikle kirmizi kagit üzerine siyah veya altin sarisi mürekkeple veya beyaz kagit üzerine kirmizi mürekkeple siklikla elmas seklinde yazilmistir. Çünkü o kendi kendine ugurlu bir olusum olarak düsünülmüstür. *Fu* karakteri mutfak gibi diger mekanlarda oldugu gibi giris kapisi ve diger kapilara da ya yapistirilmistir ya da oyulmustur (www.washington.edu).

"*fu*" ile essesliliginden dolayi, bir çift kelebek, çam agaçlari, turnalar ve kayalarin olusumlarindaki uzun ömürlülügün simgeselligini desteklemektedir.

Resim 4.29 Dekoratif ögeler (Knapp 2005).

Yarasalar, kelebekler ve kaplanlar genellikle *fu*'nun yerini almaktadir. Çünkü fu ile esadli veya buna yakin olarak Çin kelimelerinin seslerinin bir parçasidirlar. Yarasalar özellikle ugurlu anlamlar tasirlar ve evler tapinaklar, saraylar gibi bütün yapi tiplerinde genis süslemeler olarak görülürler. Ayni zamanda dokumalar, nakislar, resimler ve seramikler üzerinde de dokular olarak süslenirler. Yarasalarin genellikle kaçinildigi ve ugursuz olarak görülen batidan farkli olarak Çin'de zarif hos ve ugurlu uçan hayvanlar olarak görülürler. Yarasalar ugurlu sembol özelliklerini 17. yy.da almaya baslamislar ve orta ve geç Qing hanedanligi döneminde yayginlasmislardir (Knapp 2005).

Kapilardaki ugurlu süslemeler gösterilmektedir, özellikle kelebege benzeyen stilize edilmis yarasalarin kullanimi "iyi gelecegi" simgelemektedir.

Resim 4.30 Süslemeli kapilar (Knapp 2005).

Kapi tokmaginin bir parçasi olarak asilan bu yarasalar "iyi gelecegi" oldukça iyi simgelemektedir.

Resim 4.31. Süslemeli kapi tokmaklari, Wuzhen, Zhejiang (Knapp 2005).

Resim 4.32'deki ikizkenar yamuk uyumu saglayarak, Lu Ban'in el isçiligiyle özellestirilmistir. Bu nazarlik 8 Triagramin yaninda koruyucu bir kaplan içerir.

Resim 4.32 Nazarlik örnegi 1, Shengxian, Zhejiang (www.washington.edu).

Resim 4.33'de yansitici bir aynanin etrafina dizilen bu üç disli üçlü grup, evdeki düsmanca etkileri engelledigi düsünülmektedir.

Resim 4.33 Nazarlik örnegi 2, Shexian, Anhui (Knapp 2005).

Günes dogunca öten ugurlu yang hayvanlarindan olan horoz, boynunun çevresindeki ayna ile koruyucu bir tilsim, nazarlik olarak görev yapmaktadir.

Resim 4.34 Bir nazarlik örnegi 3, Fujian (Knapp 2005).

Resim 4.35 Ahsap Oymalar, Kang Ailesi Evi, Henan ve Qiao ailesi evi, Shanxi (Knapp 2005).[12]

Resim 4.36 Gamali haç, Mei Lanfang Evi, Pekin[13] (Knapp 2005).

Resim 4.37'de gösterilen oyma tas havalandirma kanali, hem çekiciligi hem de uzun ömürlügü simgeleyen bir su kabagi seklindedir. Kötülükleri yakalayacagina inanilan sekiz ölümsüzlükten biridir.

[12] Bu her iki oymali yüzeyle, "uzun ömürlülük" anlamindaki, çevresindeki dört yarasa ile biçimlendirilmis, soyut bir madalyon. Hep beraber bes iyi gelecegi simgelemektedirler: uzun ömürlülük, saglik, fazilet aski ve yaslandiginda dogal bir sekilde ölmek.

[13] Ölümsüzlük, burada pencere kafesinin bir bölümünde gösterildigi gibi genel olarak arkada gamali haç kullanilarak ifade edilmistir.

Resim 4.37 Oyma tas havalandirma kanali, Meixian, Guangdong (Knapp 2005).

Resim 4.38 Ana hol (Knapp 2005).[14]

Bilgi verici beyitleriyle ve ugurlu yönlenmesiyle Qiao ailesinin evindeki bir avluya olan bu giris ailenin isteklerine ve umutlarina odaklanmaktadir.

[14] Cheng Zhi Tang'in, aile bireylerinin etnik umutlarini ifade eden oymalari ve zengin sekilde süslenmis kaligrafi yazilariyla agirbasli ve resmi duran ana holüne bir bakis.

Resim 4.39 Giris (Knapp 2005).

BÖLÜM 5. DEGERLENDIRME ve SONUÇ

Dünyadaki farkli kültürlerin bir araya geldigi, düsünce ve anlayisin çesitli geleneklerin çarpistigi ve birbirine karistigi çaglarda medeniyet yeni bir çaga adim atiyordu. Farklilik birbirimizi daha iyi bilmemiz ve tanimamiz için imkanlar sunar. Farkli kültürler incelenirken, bu kültürlerle arastirmacinin kendi kültürünü karsilastirabilmesi, içinde yasadigi kültürü daha önce hiç düsünmegi sekilde görme ve anlama firsatini verebilir. Farkinda olmadan ögrendikleri, bildikleri ve kullandiklari seyleri bir kere daha farkinda ve bilinçli olarak gözden geçirmesini saglayabilir. Ki bu saglama, arastirmacinin aklinin ve yeteneklerinin, yapilan bu isi ne derece sinirladigi ile iliskilidir.

Bu durumu en net sekilde dille olan iliskimizde görülebilir. Önce konusmayi ögreniriz, fakat daha sonra, okul çaginda o dile ait olan kurallardan haberdar oluruz. Bu kurallarin ortaya konulmasi zamanla ve diger dillerle olan karsilastirmalarla daha belirgin hale gelir. Kisisel ölçekte ise bu belirginlik insanin farkli dilleri ögrenmesi sirasinda olusur. Yani, ancak bir baska dilin bilinmesi ile kendi dilimizdeki kurallar net olarak anlasilabilir; bu durum ise önemli olanin “öteki”nin varligi oldugu ve “öteki” ile “kendi”si arasinda asimetrik bir iliskinin varligidir, bu asimetrik iliski, “öteki” ile karsilastirmalar yaparak ögrenmeyi ve kendi konumunu belirlemeyi saglar. Özetle, ancak “öteki”nin varligi kendi varligimizi nitelendirebilmemizi saglar.

Bu güne kadar Türk Evi ile ilgili ortaya konulan tüm çalismalar, onun tüm yönlerini ortaya koymustur. “Öteki” kavrami ile sözü edilen bu bilinçlilik durumuna erisebilmek için, geleneksel Çin evi ile Türk evi karsilastirilacaktir. Çin konut geleneginin güçlülügü, dogu kültürünün çarpici bir örnegi olmasi, köklerinin tarihin derinliklerine kadar uzanmasi ve en önemlisi yüzyillarca Türk kültürü ile etkilesim içerisinde bulundugundan bu örnek seçilmistir.

Türk Evinin “Öteki” Ekseninde Geleneksel Çin Eviyle Karsilastirilmasi

- Iklim, topografya, malzeme ve yapi teknolojileri, ev formunun olusumunu etkileyen faktörlerdendir. Iklime uyum saglamak, vernaküler evlerin karakteristik özelliklerinden biri olmustur.

Yerlesim dokularinin olusumunda arazi egimi, iklim kosullari, yön ve özellikle

de görsel zenginlik ana etkendir. Türk Evi, kuzeyle güney, kiyilarla iç bölgeler arasinda yer almakla beraber, birçok iklim farkliliklarinin arasinda, fakat daha çok iliman kusak içinde bulunmakta ve farkli topografik özellikler arz etmektedir. Ahsap Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin ormanla kapli oldugu denize dönük yamaçlarinda, tas ve kerpiç, ahsabin çok az oldugu Iç Anadolu Bölgesi'nde, tas ise Güneydogu Anadolu Bölgesi'nde kullanilmistir (Sözen-Eruzun, 1996). Türk Evleri, birbirinden oldukça uzak ve çok farkli sartlar altinda yapilmis olsalar da, planlarin ana hatlarinin daima ayni olduklari görülmektedir (Küçükerman, 1973). Buna göre, Türk Evinin farkli tiplerini birbirine baglayan, aradaki bütünlügü saglayan ana unsur plandir. Türkler gittikleri her yere, iklimi çok fazla dikkate almadan, Türk evi özelliklerini tasiyarak, bu gelenegin ne kadar güçlü bir yapiya sahip oldugunu göstermislerdir (Günay 1998).

Iklim, Çin Evlerinin yapisi için de önemli bir form belirleyici faktör olmustur. Çin'de binlerce yildir, muson iklimi hakim olmaktadir. Kuzey Çin'in, Huangle nehri boyunca, daglik ve kuru bir iklimi varken, Güney Çin'de iliman iklim hakim olmaktadir. Kuzey Çin'in sert hava sartlarina karsi, Güney Çin'in nemli, rutubetli ve sicak havasi burada kurulan evlerin biçimlerini elbette etkilemistir. Çin'in güneybatisindaki, bütün yil boyunca bahar günü gibi havasi olan Yunnan ilindeki evler, bu sartlara göre insa edilmislerdir. Çin Evlerinin bölgesel bir çesitlilik ve yerel çevre sartlarina çarpici bir duyarlilik göstermelerine ragmen, formlarinin ayni kalmasi dikkate degerdir.

➲ Her iki vernaküler ev tipi de iklim ve topografya gibi dogal faktörleri göz önüne almistir. Evlerin, yerel özelliklere bagli olarak, kat adetleri, malzeme ve yapi teknikleriyle biçim olarak birbirlerinden farklilik gösterdikleri, fakat plan semalarinin kavramsal olarak ayni kalarak sürekliliklerini devam ettirdikleri görülmektedir.

▪ Türk Evinde, ana tasiyici strüktür ahsap, dolgu malzemesi ise kerpiçtir. Döseme ve tavanlar ahsap kaplamayken bazi evlerde eyvan zeminleri kismen veya tamamen "lime" tabir edilen pismis toprak karolar ile kaplidir. Genellikle dis duvarlar ve bütün iç duvarlar sivali ve kireç badanalidir. Pencere kafesleri, parmakliklar ve el yikama yerleri de ahsaptir. Bu ev tipi ahsabin bolca bulundugu yerlerde gelismistir. Ahsap yapi malzemesi yörelere göre degisik agaçlardan, degisik boyutta, kesitte ve teknikte hazirlanmistir. Zemin kati tabani bahçe topraginin

sikistirilmis halde devamidir.

Temel ve zemin kat duvarlarinda kullanilan tas malzeme her yörede kolayca bulunabilmektedir. Dolgu malzemesi tas, kerpiç, tugla ve ahsap olabilir. Baglayici olarak çamur ve kireç harci geleneksel yapi malzemeleridir. Yapi malzemeleri de yöreye göre degisiklikler gösterir. Bazi yörelerde kesme tas görülürken, bazi yörelerde ahsap hatilli moloz tas daha çok görülür. Çati örtüsü ormanlik yörelerde ahsap (pedavra), diger yörelerde çogunlukla oluklu kiremit, ahsabi az ve kurak yörelerde düz toprak dam, ince yatak tasinin dogal olarak çikarildigi yörelerde tas kaplamadir(Günay 1998). Alaturka kiremit, örtü malzemesi kullanimi yaygindir.

Türk Evinde esas kat planinda oda bakimindan çok net bir modülasyona gidilmistir. Evlerde oda boyutlari birbirine çok benzemekle birlikte döseme ve tavan standart ahsap ile insa edilmistir. Farkli evlerde birbirinin ayni olan pencerelere rastlanabilmektedir. Bu bir çesit açik prefabrikasyon sistemi olarak görülebilir. Bundan dolayi evler çok hizli ve ucuz olarak insa edilebilmektedir.

Geleneksel Çin Evinde de ahsap, toprak ve tas geleneksel yapi malzemeleri olarak kullanilmislardir. Ayrica bölgesel olarak, sikistirilmis toprak, kerpiç, tugla, ahsap, çimler, tas, bambu, kaoliang, veya misir sapi da kullanan malzemelerdendir.

Çin tarihi boyunca neredeyse her ilde, *hangtu* yapim metodu, kati duvarlara topragin sikistirilmasi ve vurulmasi seklinde bir yapim metodu olarak kullanilmistir. Diger kullanilan yapim metotlari ise *tailiang* ve *chuandou* yapim sistemleri olmustur.

Geleneksel Çin Evlerinde bir yapi modülü olarak *"jian"* kullanilmis, evin bütün boyutlari bu modülün konumlanmasiyla belirlenmistir. *"jian"*nin derinligi ve genisligi evin sadeligine veya ihtisamina göre degismekle birlikte bölgeden bölgeye de farkliliklar gösterir. Böyle tasarim modülü gibi ölçü kullanimi, kereste yapim ekipmanlarini standartlastirarak ve montajlarini kolaylastirarak, yapida disiplini ve düzeni mecbur kilmistir.

➲ Her iki geleneksel ev tipinde de yapim sistemleri farkli da olsa, baskin malzeme olarak ahsap, toprak ve tas kullanilmistir. Bu durum ise ahsap, toprak ve tasin ilk çaglardan beri kullanilan en köklü geleneksel malzemeler olmasindan kaynaklanmaktadir. Ayrica her iki tipte de modülasyon ile standartlasmaya gidilmesiyle bir taraftan vernaküler olmalarinin dezavantajini yasarlarken, diger taraftan sürdürülebilirliklerinin gururunu duymaktadirlar.

Ancak bu standartlasma Türk Evinde, farkli oda sayilari ve evlerin sokak, bahçe, varsa bitisikteki ev ile farkli iliskilerinin olusturdugu kütle kompozisyonlari ve sokakla olan biçimsel iliskileri sayesinde çesitlenmektedir. Çin Evleri de yapi olarak ayni olsalar da detaylarda farklilik göstermektedirler. Çin geleneksel kültür ve sanatinin bütün harmonisi altinda özel karakteristikler göstererek, taninabilirliklerini ve degerlerini kuvvetlendirirler. Standartlasmis yapi tipolojilerine sahip olan Çin evleri kendi içlerinde oldukça farkliliklar gösterseler dahi, bu farklilasmanin Türk Evlerinde zirveye ulastigini ve bunun da Türk Evinin çok önemli bir özelligi oldugunu görüyoruz.

Resim 5.1 Sokak örnekleri, (Bektas 1996, Deqi 2004, Kuban 1995)

- Çin'in her yerinde evler temelsiz yapilmistir. Shang Hanedanligina uzanan yapi geleneklerinin ardindan, bastirilip, sikistirilmis toprak temel, zeminden daha alt seviyede veya hafifçe yükseltilmis platform olarak düsünülmesi önemli bir esastir. Sadece Güney Çin bölgesinde degil Güneydogu Asya yarimadalarina ait bölgelerde de kaziklar üzerine yükseltilmis evlerde, alttan havalandirma saglayarak rutubeti düsürmüslerdir. Çinli arkeologlar, dogu Zhejiang ilindeki Hemudu'da oturan ilk Çinlilerin 7000 yil önce direkler üzerine yükseltilmis evleri insa ettiklerini kesfetmislerdir. Fakat uygulama daha sonralari terk edilmistir (Knapp 1990).

➲ Gerek geleneksel Çin Evlerinde gerekse Türk Evlerinde neme, rutubete karsi önlem almak ve yeteri kadar havalandirmayi saglamak için, çok yaygin olmasa da her iki ev tipinde de yerden yükseltilerek insa edilmis örneklerinin olmasi oldukça çarpicidir.

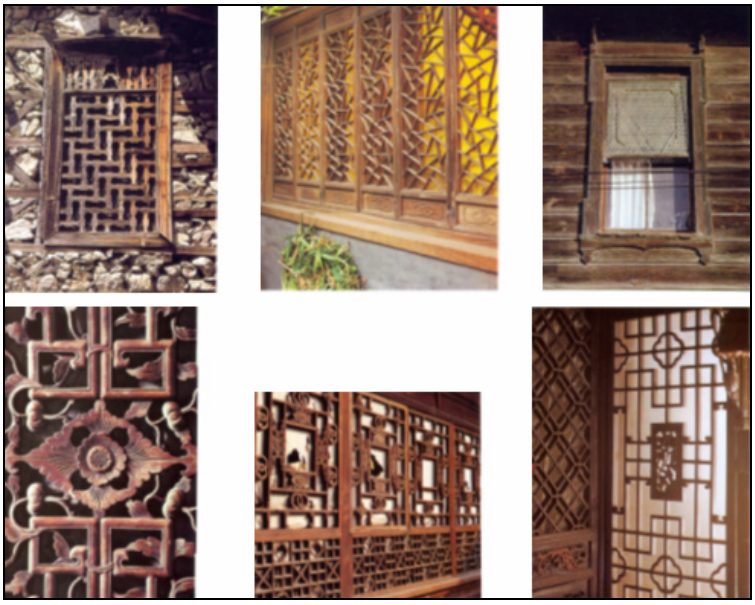

Resim 5.2 Üstte, Yunnan'in güneybati tepelik bölgeleri, Guangxi bölgesinin daglik yamaçlari, Çin.
Altta-solda, yerden yükseltilerek kurulmus, Ordu çevresinde ahsap yigma ev.
Altta-sagda, ahsap bir ev, Arakli, Trabzon.

➲ Geleneksel Çin Evlerinde, pencere bosluklari ince ahsap çitalarla karelere bölünmüs bir yapiya sahiptir. Bu yapinin dis tarafina özel yapilmis kagit yapistirilir. Soguk olan bölgelerde evin içerisi ile disarisi arasindaki sicaklik farki çok yüksek olur. Eger çitalar disarida olursa kagit ile arasinda buz ve don olusur ve ev isininca da eriyip çita ile kagidi yapistiran tutkali bozar. Ayrica bu tahtalarinda kolay çürümesine yol açar. Bu nedenle çitalar evin içinde bulunur (Tong 2001, Yu 2005).

Türk evlerinde ise iklimin soguk oldugu bölgelerde, dis etkenlerin denetimi pencerelerde kara kapaklarla saglaniyordu. Kara kapaklar açildigi zaman dis dünyanin manzarasi, isigi, günesi, havasi ve kokusu içeri doluyordu. Soguk ve rüzgarli havalarda kara kapaklar da rüzgari tutamayinca pencere kasasina kagit kapli çerçeveler takilmaktaydi. Kullanilan kagit kalin ve dayaniklidir, hamurla yapistirilmaktadir. Günay (1998)'a göre, göçerlik kavraminin buldugu bu kolay ve ucuz yöntem, Türklerin Asya'daki uzun yasamlarinda Çin'le olan iliskilerini animsatmaktadir.

➲ Gerek Türk Evinde, gerekse geleneksel Çin evinde ahsap isçilik kapi ve pencere kafes bezemelerinde oldukça yer almis ve kendini ön plana çikarmistir.

Resim 5.3 Ahsap süslemeli pencere kafesleri, sag ve sol üsttekiler Türk Evi'nden digerleri Çin Evi'nden örnekler (Günay 1998, Knapp 2005)

Resim 5.4 Ahsap süslemeli kapilar, sagdaki Çin, soldaki Türk Evi'nden (Günay 1998, Knapp 2005).

▪ Dünya üstünde birbirinden farkli deger yargilarina, inanislara, yasam görüslerine ve sembol sistemlerine sahip birçok insan grubu vardir. Bu insan gruplarinin siraladigimiz özellikleri dogustan itibaren ögrenilir ve daha sonra da kusaklar boyu aktarilarak devam ettirilir. Dolayisiyla her grup içinde bu özellikler, kurallar ve aliskanliklar sistemi olusturur. Bu aliskanliklar ve kurallar, bina formunun olusmasinin kosut olarak davranis seklinden, yenilen yiyeceklere kadar yasam seklinin her seyini etkiler (Rapoport 1977).

➲ Her iki toplumun aile yapisini irdeledigimizde, ikisinde de, günümüzde yaygin bir aile tipi olan çekirdek ailenin kendi ürününü yetistiren ve hazirlayan insanlarin hayatini sürdürmesi için uygun bir aile tipi olmamasi nedeniyle, ataerkil düzene bagli genis aile tipi ile karsilasmaktayiz. Ailenin temel üretim birimi oldugu bütün geleneksel toplumlarda oldugu gibi, her iki toplumda da ailenin ürettigi yillik tüketim stoklarinin hazirlanmasi, gündelik islerin yapilmasi ve ailenin güvenliginin saglanmasi bakimindan en azindan üç kusagin bir arada yasamasini zorunlu kilmistir. Ailelerde çocuklarin geleneklerle büyütülmesi ve bu kültürel degerlerin kusaktan kusaga aktarilmasi baglaminda bu sistem, oldukça önemlidir. Ve gelecek nesilleri görebilme istegi, her iki toplum için de ortak özellik olmustur. Evlerin tasariminda

bu durum oldukça etkili olmustur.

Ailenin reisi evin en yasli erkegidir ve evdeki diger bireysel aileler ve fertlerle ilgili her sey hakkinda gerekli kararlari, genellikle otorite olan büyük baba verir. Evin bütün kazanci onda toplanir ve aileler arasindaki kazanç aile reisinin himayesi altinda hep birlikte harcanir. Evin yiyecek, giyecek, yazlik, kislik bütün ihtiyaçlari evin içerisinde yardimlasma ile hep birlikte hazirlanir yani evlerde kapali bir ekonomi söz konusudur. Bütün bunlar her iki toplum içinde ortak özellik teskil etmektedir.

- Türk toplumunun kadina ayri bir önem vermesi, evin tasariminda dahi etkili olmustur. Bu baglamda, geleneksel aile yapisi içindeki en önemli birey kadindir. Kadinin aile ve toplum içindeki konumu çocuklarinin sayisi ve yaslilikla yükselir. Evin bütün günlük isleri kadinin baskanliginda yapilir. Çocuklarin egimi ve terbiyesi anne ve büyükanneye aittir. Kadin günlük yasantisinin büyük bir bölümünü evde geçirir. Büyük ölçekli evlerde, haremlik selamlik bölümü bulunmaktadir. Harem, plan olusumu içerisinde sokaga en uzak yerde konumlandirilirken, iç düzeni daha sade ve az özenli düzenlenmistir.

Çin feodal toplumu oldukça kati bir piramidal sinif sistemi olusturmus ve bu sinifin en alt tabakasina da kadini, hizmetçilerin yanina yerlestirmistir. Kadinlar kayinvalide olduktan sonra bazi haklara sahip olabilmislerdir. Kadin disari fazla çikarilmamis, tüm yasami avlunun içinde sinirlandirilmistir. Ailede kadinlar için ayricalikli mekanlar, tek katli evlerde en derinlerde, iki katlilarda ise en üst katta, aileden olmayan kisilerin göremeyecekleri uzakliktaki mekanlarda düzenlenmistir. Bazen evlerde yapilan ayri geçitler ve kapilar da, erkek kadin ayrimini kuvvetlendirmistir.

➲ Her iki toplumun da dünya görüslerinin birbirinden farkli olmasindan dolayi, Türk toplumu kadini bir taraftan ev içinde tutarak sinirlandirirken bir taraftan da ona saygi göstererek yüceltmistir. Çin toplumu ise kadini piramidal olusumun en tabanina yerlestirerek hizmetçilerle ayni sinifa sokmustur. Her iki toplumda da kadin kayinvalide olup yaslandikça toplum içindeki önemini ve itibarini arttirmaktadir. Örnegin, Çin toplumunda gelinlerin kayinvalide olmadan önce hizmetçilerin bulundugu, ön avluya bakan mekanlarda yer almalariyla bu durum daha belirgin hale gelmistir. Öncelikle kadinin kapali yasayisinin hemen hemen bütün Asya ülkelerindeki kadinlarin ortak özelligi oldugunu göz önüne alacak olursak, bu

durumun, Türk toplumunda dini unsurlar baskinken, Çinin feodal yapisinin öne çikmasindan kaynaklandigini söyleyebiliriz.

➲ Mahremiyet her iki toplum içinde ev tasarimini biçimlendiren unsurlardan biri olmustur. Mahremiyet, Türk Evine, avlu çevresine örülen yüksek duvarlar, zemin katta sokaga pencere açilmamasi, üst kat pencerelerinde demir parmakliklarin kullanimi, odalara direkt olarak girilmemesi, avlulariyla birlikte harem ve selamlik bölümlerinin ayrilmasi seklinde yansirken, geleneksel Çin Evine de evin sokakla baglantisinin sadece giris kapisinin olmasi, avlu girislerinde paravanlarin kullanilmasi, üst kat ve pencereler var ise parmakliklarla korunmasi, avlunun gerektiginde ikiye ayrilmasi, içeri ve disarinin kati bir sekilde ayrilmasi seklinde yansimaktadir. Mahremiyetin her iki toplumda da fazlaca önem kazanmasi evlere içe dönüklülük seklinde yansimistir.

Aksoy'a göre, Islam dininden önce Türklerin Orta Asya topraklarinda kabul ettikleri Saman, Buda ve Mani yasayis disiplinlerinin içe dönük özelligi, mimaride bir iç dünya olusturulmasini destekleyen önemli bir faktör olmustur. Bütün bu dünya görüslerinin ortak esasi, insanoglunun tabiat kuvvetlerine boyun egmesi ve kendini yakin çevresi içinde tecrit etmesi, mimaride varilmaya çalisilan öz çevrenin aranmasinda büyük rol oynamistir. Çinlilerin de ilk olarak Samanligi benimsemesini ve her iki kültürün de Orta Asya kökenli olmasini göz önüne alacak olursak, her iki toplumda da ev tasarimini etkileyen unsurlardan birinin mahremiyetin olmasi, Aksoy'un ortaya koydugu savini dogrulamaktadir.

➲ Geleneksel Türk toplumunda evler, bir gösteri araci olarak kullanilmamakta, Islam dininin inançlarindan dolayi lükse ve süse önem verilmemektedir. Her sey dogal bir yalinlik içindedir bu yüzden de zengin ve fakir evi olarak kolayca fark edilemezler. Geleneksel Çin toplumunda ise evlerde gelir ve sosyal düzeylerinden kaynaklanan bir hiyerarsi bulunmakta, buna göre evler arasindaki farkliliklar, sahiplerinin zengin ve fakir olmasina göre belirlenmektedir. Bu durum ise, avlu sayisi, kapilarin yapi stili, çatilardaki renk, malzeme ve süslemelerdeki farkliliklar olarak kendini göstermektedir.

➲ Çin Evinde ev ve tapinak benzerligi ve mimari sürekliligi bulunmaktadir. Bunun belki de en önemli sebebi tapinagin tanrinin "ev"i oldugu düsüncesidir. Türk kültüründe böyle bir benzerlik ve süreklilik olmamasi ev ve caminin çok farkli seyler

olmasindan kaynaklanmaktadir. Bu farkliligin sonucunda “bu dünyanin geçici oldugu, temel islevin diger dünya için bir deneme ve hazirlik evresi” oldugu felsefesinden yola çikarak ev geçici, camiler ise kalici olarak insa edilmislerdir. Bunun için Türk ev mimarisinde evlerin ömrü, evi yaptiranin ömrü ile alakali oldugundan, evlerin ömürleri insan ömrü ile irtibatli olarak 80-100 yil olacak sekilde insa edilmislerdir. Camilerde ise bu durum tam tersidir. Cami toplumun ortak kullanimina açiktir. Tüm toplumun malidir. Bunun için, sonsuza kadar ayakta durmasi istendiginden kaliteli malzeme ve isçilikle insa edilirler.

➲ Hiyerarsi ilkesi, mimari kompozisyonlarin hepsinde olmasa da çogunda, kompozisyonun içerdigi biçimler ve mekanlar arasinda gerçek farklarin oldugunu gösterir. Bu farkliliklar bir anlamda sözü edilen biçim ve mekanlarin önem derecesini ve bunlarin genel organizasyondaki islevsel, biçimsel ve simgesel rollerini yansitmaktadir.

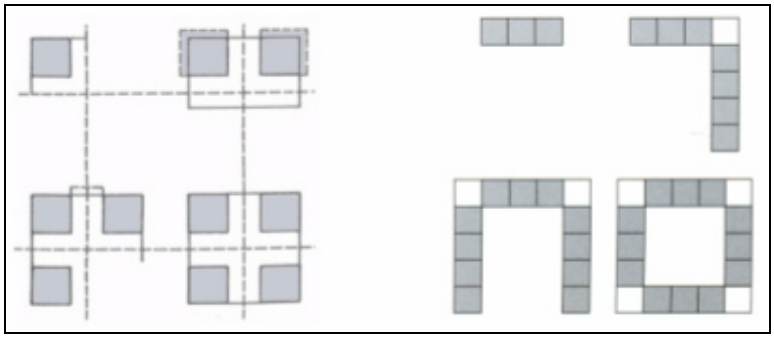
Çin Evinin bütününde giris aksindan baslayarak devam eden bir hiyerarsi mevcuttur. Iç avlu, dis avludan daha yüksek; ana bina yan binalardan daha yüksek ve büyüktür. Mekan derinlikleri incelendiginde, yan binalar ayni derinlik derecesinde, ana binanin ise bir üst derinlik derecesinde, bundan dolayi da en yogun derinlik ve mahremiyete sahip oldugu görülmektedir. Türk Evinde ise, esas kat üst kattir. Toplumsal kademelenmeye bagli olarak bas oda, genis tutulmus, özenle dekore edilmis ve manzara ve yola hakim üst katlarda konumlanmistir. Oda içinde ise yine yükseklikler hiyerarsisi fonksiyona da yansimistir. Girildiginde en düsük sevide sekialti vardir, daha sonra bir basamakla halilarla kapli olan oturma bölümüne geçilir. Daha güzel hali ve kumaslarla kapli olan sedirler ise, en yüksek kademeyi belirleyerek aile içindeki hiyerarsi bir kez daha odada vurgulanmistir. En güzel ve rahat olan köse ise otoritenin yeri olarak betimlenir.

➲ Her iki toplumda da, ailenin dünya görüsü, ailede yaslilara verilen önemin fiziksel göstergesi eve yansimistir. Bu her iki toplumda da evde otoriteye verilen önem “bas oda” olarak yansimistir. Türk Evinde de Çin Evinde oldugu gibi bas odalar, yükseklik, yönlenme, dekorasyon ve süslemelerle farkliliklar gösterseler de Çin feodal toplumunda hiyerarsi sistemi kendini belirgin bir sekilde ön plana çikarmistir.

➲ Her iki geleneksel ev tipinde de evler isi kaybini önlemek amaciyla

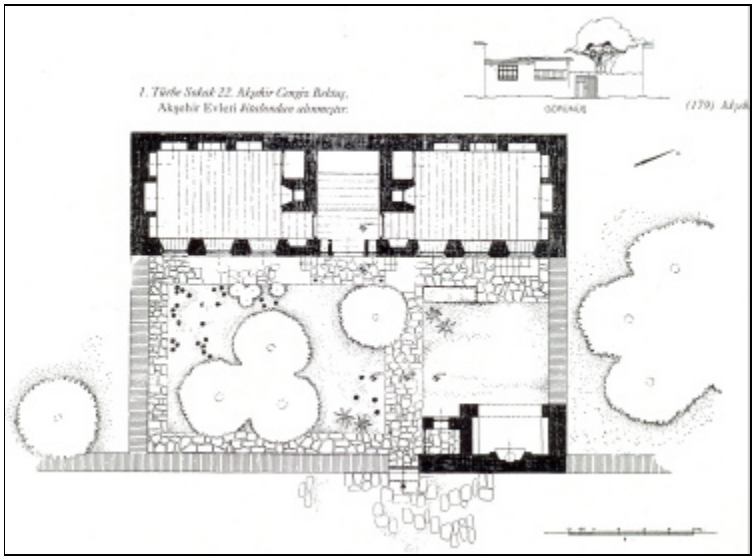
dikdörtgen planlanmislardir. Geleneksel Çin Evinde mutfak, depo alanlari, hizmet odalari ön avluya bakan giris yapisinda düzenlenirken, Türk Evinde bodrum veya zemin katta düzenlenmistir.

➲ Türk Evinde oda bir birim olarak kabul edilip, eklemelerle I, L ve U sekline dönüsürken, Geleneksel Çin Evinde 3 ünite bir birim olarak kabul edilmis ve I seklinden sonra önce L ve U daha sonra ise tam kapali bir avlu sekline dönüsmüstür.

Çizim 5.1 Sagda Türk Evi, solda Çin Evi plan tipolojileri

➲ Geleneksel Çin evinde, merkezi avlu sistemi kendini ana bina ve yan binalarda da tekrar etmekte ve her bir binada mekanlara bir orta mekandan dagilim saglanmaktadir. Bu durum ise Türk Evlerindeki dis sofa örnekleriyle birebir örtüsmektedir.

Çizim 5.2 Aksehir'den dis sofali bir plan örnegi (Bektas 1996).

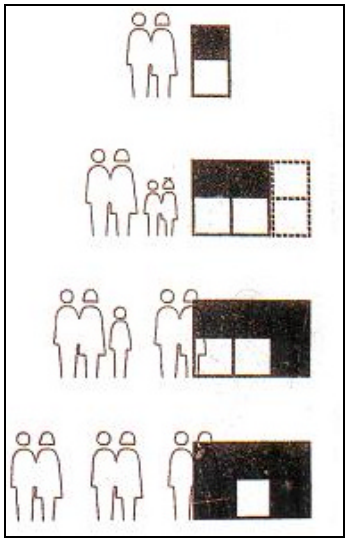
Resim 5.5 Ana Hol (Knapp 2005).[15]

➲ Binanin esnekligi, yasamin esnekligi ile iliskilidir. Türk Evi'ndeki kare seklindeki odanin duvarlarinin islevlendirilmesi ortadaki bos yerin kullaniminin

[15] Bir zamanlar süsleyen; ince süslemeleri ve güzel donatilari çikarilmasina ragmen bu ana hol, hala oranlarindaki ve ölçegindeki üstünlükle çarpiciligini sürdürmektedir.

çesitliligini de belirtmektedir. Türk Evinde oda, yasama, yatma, yeme, ibadet etme ve eglenme gibi birçok fonksiyonu üstlenirken, Geleneksel Çin Evinde de odanin kullanimi esnek ve insana uyumludur. Mekan farkli zamanlarda farkli fonksiyonlari üstlenebilmektedir. Bu baglamda her iki geleneksel ev tipinde de farkli islevlerin yer alabilecegi uyabilir boyut ve özellikteki mekanlar mevcuttur. Türk Evinde toplu eglenceler, özel günlerdeki kutlamalar sofalarda veya hayatta yapilirken, Çin evinde, ana holde veya avluda gerçeklesmektedir. Türk Evinde evin kalbi önceleri hayat, daha sonralari sofa iken, Çin Evinde önceleri ana hol, daha sonralari avlu olmustur.

➲ Geleneksel bir Çin ailesinde de Türk toplumunda oldugu gibi oglanlar evlenip esleri gelin olarak eve gelirken, kizlar baskalarinin evlerine evlenirler. Dogumlar, ölümler, dügünler gibi yasam döngüsü olaylari meydana gelirken, yeni statü iliskileri gelisir. Bazi aile üyeleri, bir zamanlar baskalari tarafindan isgal edilen farkli odalara yerlesmeye gerek duyarlar.

Çizim 5.3 Ev aile ile birlikte büyümektedir (Bektas 1996).

Her iki geleneksel ev tipi aile ile birlikte büyüyüp küçülebilme özelligine sahiptir. Odalar eklendikçe L ve U seklinde büyüyebilmektedirler. Bu baglamada her iki geleneksel ev tipinin esneklik özelligi ortaktir.

➲ Insanlarin bir arada olmak için toplanmasi temel bir gereksinimdir. Asil önemli olan, insanlarin nerede ve nasil toplandigidir: evde mi, kahvede mi, bir yolda veya caddede mi. Bu sadece bir toplanma olayi degil ayni zamanda yerlesimi de etkileyen bir faktördür. Çin'de insanlar ana caddenin genis kisimlarinda ve kamu yapilarinda toplanmaktadirlar. Türk toplumunda ise kadinlar için bulusma yeri çikmaz sokaklarda, bir kuyunun basiyken erkekler için kiraathanelerdir.

➲ Oda içindeki ocak her iki toplumda da simgesellesmistir. Türk Evinde yasamin sembolüyken, Çin Evinde ailenin birligi ve bütünlügünün sembolü olmustur. Ocak yanarsa, ocak tüterse her sey yolunda demektir. Ancak biçimsel olarak birbirlerinden farklidirlar.

Resim 5.6 Oda içerisinden ocak örnekleri (Knapp 2005, Günay 2005).

➲ Türk Evlerinde özel bir ibadet alani bulunmamakla birlikte bireysel ibadetler odada, toplu ibadetler sofada yapilirken, geleneksel Çin Evinde dini inançlarini yerine getirmek üzere ana holde ayri bir köse düzenlenmistir.

➲ Küçük ölçekli evlerde her iki geleneksel ev tipinde, her oda mutfak olarak da kullanilabilmektedir. Çünkü yemek hazirlamak için özel bir düzenege gerek yoktur. Bu özellik odanin bir yasama birimi olmasindan kaynaklanmaktadir. Daha genis ölçeklerde ise, mutfak, servis mekanlari içinde konumlanmistir. Mutfak, depo

ve diger islerinde görüldügü mekan olmustur. Esyalar genellikle raflara dizilmekte yada asilmaktadirlar. Gelismis bir mutfak düzeni yoktur. Her iki toplum içinde mutfagin kullanimi ortak özellik olusturmustur.

Resim 5.7 Mutfak örnekleri, sagdaki Türk, soldaki Çin'den (Washingtun.edu, Günay 2005)

➲ Bahçe ve avlu her iki toplum için vazgeçilmez birer unsur olmustur. Bahçe en az evin içi gibi özenle tasarlanmistir. Bahçenin veya avlunun bir çesmesi, bir kuyu ya da bir havuzu vardir. Bahçenin disariya kapidan baska açikligi bulunmamaktadir. Suyun huzur veren psikolojik etkisinden ve ferahlatici sesinden dolayi midir bilinmez Türk insani için su ne kadar önemli ise Çinliler için de o kadar önemlidir. Bunun bir sebebi de, her iki toplumunda dogayla iç içe yasamasi ve kendisini de doganin bir parçasi sayarak dogada bulunan her seye saygi gösterme çabasi olsa gerek. Geleneksel Çin evlerinde su ögesinin yer almasinin en önemli sebeplerinden birisi ise Feng Shui felsefesidir.

Resim 5.8 Bahçe örnekleri (Günay 1998)

Fakat Türk ev geleneginde, su ögesine verilen önem, avlunun büyüklügüne ve formuna bagli olarak uygun bir kösede, avlularin degismeyen karakteristik elemanlarini olusturan yari açik bahçe köskleri ve selamlik köskleriyle doruk noktasina ulasmistir.

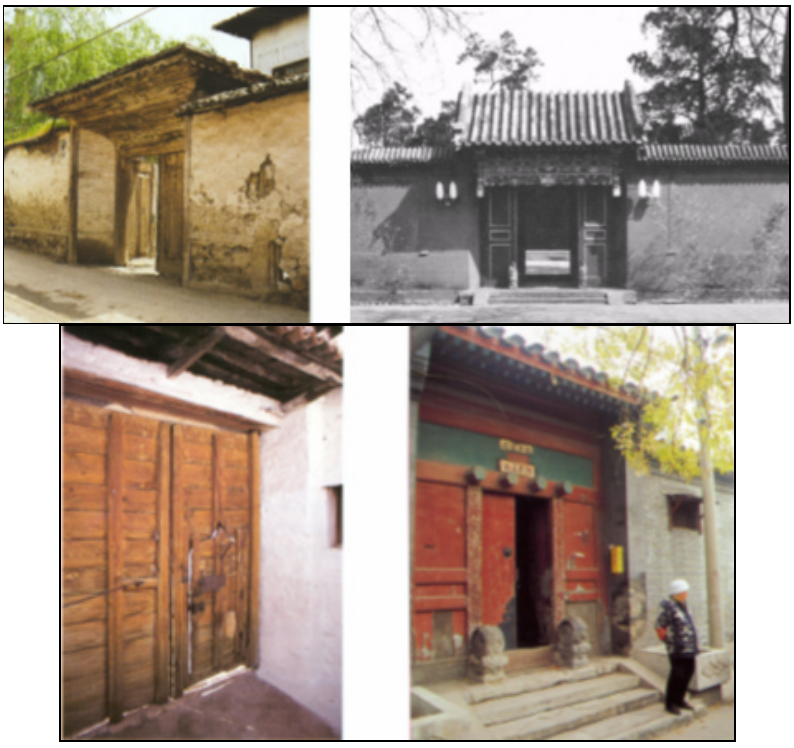

Resim 5.9 Haci Hüseyinler Evi (Günay 1998), Zhuo Zheng Yuan'da su ögesi, *Ming-Qing* dönemi (Ren 2000).

Her iki geleneksel ev tipinde de, aile bireylerinin toplanma ve üretim merkezi olan ve mekanlar arasi iliskiyi saglayarak planin merkezini olusturan avlu, ayni zamanda evin sokak ile iliskisini kuran ana mekandir.

➲ Giris Kapisi, geleneksel Çin Evinde de Türk Evinde de içe dönük yapilarindan dolayi, cephede belirleyici bir unsur olarak saçaklarla betimlenmis ve her iki kültürde de ayri bir önem kazanmistir. Geleneksel Çin evinde hem chinin sirkülasyonunun gerçeklestigi önemli bir konum olmasi, hem de statü belirleyen bir unsur olmasi dolayisiyla ön plana çikmistir.

Türk Evinde de kapinin aileyi toplumdan ayiran bir öge olmasindan dolayi özenle tasarlanarak simgesellestigini görüyoruz. Türk Evinde kapilar genis ve çift kanatlidir. Özel durumlar disinda kapinin kanadinin sadece biri açilir. Ya da kanatlarinin biri üzerine ancak bir insanin geçecegi büyüklükte, bir baska kanat bulunmaktadir.

Resim 5.10 Giris kapilarindan örnekler, solda Türk Evi, sagda Çin Evi (Bektas 1996, Knapp 2005)

➲ Giris kapilarinin halkalarinin veya tokmaklarinin simgesellesmesi, her iki geleneksel toplum içinde ortak özellik arz etmesi oldukça ilginçtir. Örnegin Türk Evinde evin içinde evlenecek kiz var mi yok mu tokmaktan ya da halkadan anlasilabilir. Halkalar kimi kapilarda iç içe biri küçük biri büyük olmak üzere iki tane bulunmaktadir. Kapiya gelen kadinsa küçük olani çalar ki, evin içindekiler gelenin kadin oldugunu anlasin. Kanattaki halkalar birbirine kurdele ile baglanmissa evde kimse yok demektir.

Resim 5.11 Kapi tokmaklari, solda Wang Ailesi Malikanesi, Shanxi[16] (Knapp 2005), sagda Türk Evi'nden kapi tokmagi örnegi (Bektas 1996).

➲ Geleneksel Çin Evlerinde, iyi bir gelecek ve mutluluk için sembolik bir dil olarak kelimeleri ve resimleri kullanmislardir. Mutluluk, iyi gelecek ve sans anlamlarina gelen "fu" sadece kavramsal olarak degil ayni zamanda esadli resimsel objelerle de simgelenmektedir. Bu baglamda yarasalar, kelebekler ve kaplanlar "*fu*" yu simgelemektedirler.

[16] Bir evin girisindeki bir çift kapi tokmagindan biridir, vahsi bir hayvanin hirlayan görüntüsü korumayi amaçlamaktadir.

Resim 5.12 Çin Evi, cephedeki süslemeler (Knapp 2005).

Türk Evlerinde de mistik yada batil inançlardan dolayi duvarlara asilan nazarliklara, Masallah Kane, ya melik El-Mülk gibi Allah'i öven kutsal sözlerin yazili bulundugu levhalara, ugur getirmesi için saçaklarin uçlarina asilan geyik boynuzlari, kuru kaplumbaga kabuklari, at nallari ve sarimsaklara rastlanmaktadir. Saçaklarin altlarina yapilan küçük kus evleri de iyilik ve sefkat ifadesi olarak görülmektedir.

Resim 5.13 Türk Evi'ndeki cephedeki yazi süslemeler ve kusevi (Günay 1998, Bektas 1996).

Resim 5.14 Saçaklardaki süslemeler, soldaki Türk Evi, sagdaki Çin Evi(Günay 1998, Lip, 1996).

➲ Geleneksel Çin evlerinde, yönlenme, yerlesme ve yapim sürecindeki bütün asamalari Samanizm, Feng Shui gibi inanislar belirlemektedir. Mekansal organizasyon açisindan, ana yapi kuzeyde konumlandigindan dolayi, giris güneye açilmaktadir. Mekan düzenine ve havalandirmaya uygun olan yerlesme ve yönlenme Feng Shui'nin bütün ana ilkelerini yerine getirmektedir. Yani kati bir yönlenme vardir. Her ne kadar göçebe yasantisinda Türkler çadir ve topak evin giris kapisini doguya açilmasini bir ilke olarak uygulamislarsa da, Türk Evinde bu tarz bir yönlenmeden söz etmek mümkün degildir. Yönlenme islevseldir. Evler, genellikle iklimsel açidan güneye dogru yönlenmistir.

➲ Havalandirma, her iki geleneksel ev tipinde tasarimin baslangiç asamalarinda düsünülerek, buna göre insa edilmislerdir. Geleneksel Çin Evinde kuzey bölgelerde avlulu ev, tasarimda genis yer tutarken, güneye dogru gidildikçe avlunun yerini *skywell* ler almistir. Yine kuzeyden güneye inildikçe pencere sayilari fazlalasmis, yönlenme günese göre en uygun yöne göre yapilmistir. Avlular mikro-iklimsel etkiyi saglamak amaciyla güneye dogru yerlestirilmistir. Geleneksel konutlarda yapay iklimlendirme sistemleri yerine tercih edilen dogal havalandirma yöntemi evin mekan organizasyonunu da sekillendirmektedir. Türk Evlerinde ise özellikle sofanin odalarin arasinda yer aldigi durumlarda, bu mekan hem günese direkt olarak maruz kalmamasindan hem de merdiven evi vasitasiyla girise ve avluya baglanmasindan dolayi serin bir çekirdek islevi görmektedir. Ayrica havalandirma amaciyla bazi bölgelerde (Iskilip'teki ev örneklerinde oldugu gibi) çati aralari bos

birakilmistir. Evler genellikle güneye yönlenmistir. Saçaklar genis tutulmustur. Avlulu evler genellikle sicak bölgelerde yapilmistir. Evlerde kislik olarak adlandirilan ara katlarda, ahirin üzerine gelen oda bu katin en sicak odasidir ve en az isitma gereksinime gerek duyulmaktadir (Harputlugil- Çetintürk, 2005). Yani geleneksel Çin Evinde kuzey bölgesinde avlulu evlerin yerini, güneye dogru gidildikçe *skywell*ler almis, Türk Evinde ise, kuru ve sicak bölgelerde görülen avlularin yerini, farkli iklim bölgelerinde Hayatlar ve sofalar karsilamistir.

Her iki geleneksel ev tipinde de dar sokaklardaki omuz omuza vermis genis saçakli evler günün belli saatlerinde mikro-iklimsel etki olusturmaktadir (Borong ve arkadaslari, 2004).

➲ Geleneksel Çin Evi, fiziksel fonksiyona sahip bir mekan kurgusundan çok tanrilarla insanlarin bir arada yasadiklari geleneksel bir olusum olmustur. Her ne kadar Türk evinde de eyvan, bas oda, giris kapilari, kapi tokmaklari, ocak gibi elemanlar sembolik anlamlar tasisalar da, geleneksel Çin Evinde bu sembolik ögelerin oldukça baskin oldugunu görüyoruz. Yürekli'ye(2005) göre de, Türk Evinin sembolik tarafindan çok sezgisel yani daha güçlüdür. Evlerin konumlandirilmasinda, sokakla biçimlenisinde, üst katlarin çikmalarla düzenlenmesinde bunu açikça görmekteyiz.

- Türk Evinde ocak, dolaplar, yüklük, tabak, çanak için raflar, gusülhane, sedirler rasgele degil, belli bir düzen içinde bulunmaktadirlar. Tabak çanak raflara dizilince, ayni zamanda mekanin dekorasyonunu da saglar. Sedirdeki örtü, minder ve yastiklar, yerdeki hali veya kilimler evin görüntüsünü zenginlestirir ve hepsi ayni zamanda bir amaca hizmet eder, yani islevseldir. Evde tablo yoktur, ama girisin üstünde pencerelerin karsisinda, isik alan ve sedirde otururken görülen duvarda Istanbul manzaralari yer alir. Kapilar, dolaplar, pencereler bütün olarak dekoratif ve islevseldir. Tepe penceresi de biçimlenisi ve renkli canlariyla bu anlayisin bir parçasidir. Yaylaya gitmek gerekince, yataklar, minderler, yastiklar, kap, kaçak ve saksidaki çiçeklerle birlikte gidilir, geride kalan sadece yapidir. Yani, mobil elemanlar da islevseldir.

➲ Gerek Türk gerekse Çin toplumu göçer bir yasam seklinden gelmelerinden dolayi, Türk Evinde yukarida bahsedilen katmanlasma hakim bir unsur olusturmaktayken**,** Çin Evinde bu durum odalarin farkli zamanlarda farkli

fonksiyonlar için kullanilmasiyla olusturulmus fakat geleneksel Çin Evinde çogunlukla mobil elemanlar kullanmistir.

➲ Iç-dis birlikteligi her iki kültürde çok güçlüdür. Ancak aralarinda büyük farklar vardir. Çin Evinde ufuk çizgisi esas alinarak bu birliktelik yatayda olusturulurken, Türk Evinde düseyde olusturularak yukariya tasinmistir. Türk Evinde kapalilik alt katlarda sokaga karsi olusturulmus, üst katlarda ise güçlü bir sekilde disa açilma olmustur. Çin Evinde tavan önemini kaybetmistir. Ancak bütünlük önemli bir kavramdir. Dolayisiyla tavan, yer ve duvarin devami niteligindedir. Türk Evinde ise odada benzer bir bütünlük düsüncesi vardir. Çin Evine yatayda olan iç-dis birlikteligi bahçeye verilen önemle güçlenmistir.

➲ Modülün distan algilanmasi, Türk Evinde oda,eyvan ve hayatin algilanmasi, çikmalar, disa açilma farkliliklari, açik hayatin cephesi ile olusur. Modülü bu durumda odalar belirlemektedir. Çin Evinde ise çatilarin periskopik olarak birbirinin içinden çikmasi, altinda yer alan mekanlarin degistigi akslari belirler. Içeride ise jian modülü olusturmaktadir. Her iki geleneksel ev tipinde de modüller 3 m civarinda tutulmus ve ana prensip olarak “geçilebilen açiklik” düsünülmüstür.

- Hafiflik, pozitif duygular uyandirma, hareket edebilme, uçabilme, özgür olma ile ilintilidir denilebilir. Hafiflik ayni zamanda, ekonomik olmanin yaninda, sinirlari zorlamanin da bir geregidir. Hafiflik gerçek anlamiyla ele alindiginda, seçilen malzeme ve onun biçimlenisiyle yapinin agir yada hafif olmasina neden olmaktir. Olgusal anlamda hafiflik ise dirençsizlikle saglanan dirençte ifadesini bulur. Örnegin, ahsap yapilarin depreme karsi dayanimi, ince ve uzun formlariyla sazlarin ve birtakim bitkilerin sert rüzgarlara karsi direncinin, agaçlarin direncinden fazla olmasi, hafifligin bir sonucudur.

➲ Gerek geleneksel Çin Evinde gerekse Türk Evinde ahsap strüktürle literal olarak baslayan hafiflik, geleneksel Çin Evinde sazlarin, bambularin ve paravanlarin kullanimi ve binalarda tek katlilikla, Türk Evinde ise yukariya dogru çikildikça duvarlarin incelmesi, bindirmeli çikmalar, zarif payandalar ve açik hayatlarla algisal olarak devam etmektedir. Pencerelerde ince ahsap kafeslerin ve korkuluklarin kullanimi, her iki geleneksel ev tipinin hafifliklerini daha güçlü hale getirmistir.

➲ Geçirgenlik kavrami, mimarlikta ve günlük yasantimizda çok farkli sekillerde ele alinabilmektedir. Bu kavramin, sadece gerçek anlamda degil, algisal

olarak da ele alinmasi kavramin çok boyutlu oldugunu göstermesi açisindan önemlidir.

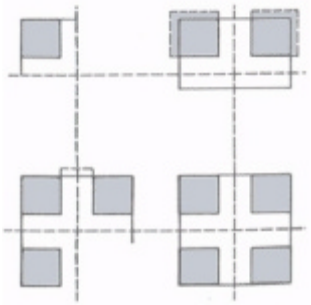
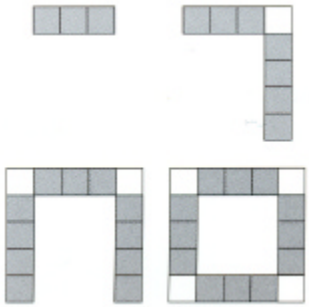
Geleneksel Çin Evinde, mekanlar birbirlerine koridorla baglanmakta veya mekanlara birbiri içinden geçilmektedir. Eklemlenerek büyüyen kompleks bir iç mekanlar bütünlügü ve devamliligi sekline gelmistir. Geleneksel Çin Evinde her mekan birbiriyle iliskilidir. Bina içi, bina disi, kapi bosluklari, koridor ve verandalar gibi geçis mekanlari… Bütün mekanlar birbirleriyle baglantilidir. Mekanlar arasi süreklilik ve geçirgenlik söz konusudur. Giris kapisindan gelen biri, önce ön avluya oradan varsa orta avluya yoksa iç avluya kot farklariyla büyüyen bir kuramsal düzen içerisinde geçmekte ve verandalarin altindan ana binaya ulasmaktadir. Kendiliginden gelen bir akiskanlik vardir.

Türk Evinde ise geçirgenlik malzemenin varlik ve yokluk düzeniyle olusmaktadir. Zemin kati holünün bahçeyle iliskisi yer düzlemi ve kaplamasinin sürekliligi ile bahçeden içeriye giristeki sürekliligi saglayarak algisal bir geçirgenlik olusmustur. Zemin kati holü ile üst kat arasindaki geçirgenlik, merdivenin tasarimi, merdivenin yönü, alt ve üst katla iliskisinin insanin hareketiyle bütünlesmesi ile olusur. Türk Evi'nde hayat ve diger açik mekanlar, bunlarin olusturdugu galeriler, düseyde geçirgenligi saglayan elemanlardir.

➲ Geleneksel Çin Evinde giris ve avlular arasinda asimetrik bir geçirgenlik söz konusu iken, avlulardan binalara geçis ve binalarin iç sistemindeki erisim dagilimlari, simetriklik göstermektedir (Yu 2005). Türk Evinde ise simetriklik özenlikle istenmese bile çift sayili odalarla tek, iki veya dört yönde simetri olusabilmektedir. Fakat Türk ev plani geleneginde egemen bir tutum olmamistir.

Tablo:5.1	**KONUTTA GÜNLÜK AKTIVITE SEMASI**			
	TÜRK		**ÇIN**	
Gereksinim	**Kültürel Anlami**	**Mekansal Karsiligi**	**Kültürel Anlami**	**Mekansal Karsiligi**
Beslenme	Yogun ugras gerektiren yiyecekler, komsularla yardimlasma gereksinimi	Mutfak	Yogun ugras gerektiren yiyecekler, komsularla yardimlasma gereksinimi	Mutfak
Sosyal Etkinlik	Komsularla birlikte evde toplu etkinlik	Avlu-hayat	Komsularla birlikte evde toplu etkinlik	Avlu-ana hol
	Disarida toplu bulusma	Kiraathane Çikmaz sokaklarda	Disarida toplu bulusma	Cadde, kamu yerleri
Dinsel Etkinlik	Bireysel	Oda	Bireysel	Oda
	Toplu	Sofa	Toplu	Ana hol
Üretim	Yardimlasma, dayanisma gereksinimi, toplu etkinlik	Depolama-kiler	Yardimlasma, dayanisma gereksinimi, toplu etkinlik	Depolama- kiler
		Üretim-hayat, avlu		Üretim-avlu
Temizlik	Mahremiyet ilkesi, bireysel etkinlik	Tuvalet	Mahremiyet ilkesi, bireysel etkinlik	Tuvalet
		Gusülhane		Banyo

Tablo 5.1 Konutta günlük aktivite semasi.

Tablo:5.2	PLAN OLUSUMLARI SONUÇ TABLOSU	
	TÜRK EVI	**ÇIN EVI**
Plan Olusumunu Etkileyen Faktörler	Iklim, yerel malzeme, topografya, yasama biçimi, dünya görüsü, dini inanç	Iklim, yerel malzeme, topografya, yasam felsefesi, dünya görüsü, dini inanç, yönlenme
Plan Olusumunu Etkileyen Ana Birim	Hayat	Avlu
Kat Adedi	1 veya 2 Genellikle 2	1 veya 2 Genellikle 1
Plan Akis Semasi	Ayni aks üzerinde Sokak? avlu ? hayat? oda	Ayni aks üzerinde Sokak? önavlu? iç avlu? oda
Ev- Sokak Iliskisi	Avludan	Ön avludan
Tuvaletlerin Konumlandirilmasi	Dis mekanda	Dis mekanda
Planda Uygulanan Yöntem	Tümevarim	Tümevarim
Planin Temel Karakteri	Içe dönük, açik sonlu, üreyebilir	Içe dönük, açik sonlu, üreyebilir
Iç- Dis Birlikteligi	Düseyde	Yatayda
Kavramsal Özelligi	Hafiflik, geçirgenlik, esneklik, genelde asimetrik, bazen simetrik hiyerarsi	Daha az hafiflik, geçirgenlik, esneklik, kati simetri, kati hiyerarsi
Plan Tipolojileri		

Tablo 5.2 Plan olusumlari sonuç tablosu

- Türk Eviyle “öteki” ekseninde geleneksel Çin Evini karsilastirilmasiyla yapilan bu çalismanin sonucunda bazi bulgulara ulasilmistir. Tüm bu bulgular isiginda, her iki toplumunda köklü, gelismis ve geleneksel bir kültüre sahip oldugunu görmekteyiz.

Gerek Çin gerekse Türk toplumunda çevre verilerine maksimum derecede uyum saglanmaya çalisilmis, dogada hazir bulunan malzemeler kullanilmis ve topografya bozulmamistir. Bu da her iki kültürün dogayla uyumlu, organik ve sürdürülebilir yapisinin oldugunu ortaya koymaktadir.

Çin ve Türk aile yasantisinda en az üç kusagin ayni çati altinda bulunmasi, kültürel birikimlerin gelistirilerek bir sonraki kusaga aktarilmasi, kadinin ayricalikli bir konumunun bulunmasi, içe dönük bir mekan yapisi, hiyerarsik bir kurgunun hakimiyeti, mahremiyetin egemen oldugu ataerkil aile yapisinin bir sonucudur.

Ayrica her iki geleneksel ev tipinde de hafiflik, geçirgenlik, katmanlasma ve modülerlik kavramlarini literal ve algisal olarak irdelendigimizde ortak unsurlar oldugundan söz edebiliriz.

Rapoport’a (1969) göre, insanoglu mimari mekanlara, kültürel degerlerini aktarmak için sembolik ifadeler kullanir. Bu mekan, kültürel anlamlar yüklenmis çevreyle oturanlarini etkiler. Türk Evinden yansiyan, disaridan alçakgönüllü ve sadeyken içeride zengin yapisinin özelliklerini, Türk insaniyla eslestirirsek birebir örtüstügünü görebiliriz. Çin avlulu evlerinden yansiyan, disarida soguk, içeride sicak, içeride gururlu, disarida alçak gönüllü yapisini Xu, çogu Çin insaninda görülebildigi savini ortaya koymustur. Tabiki geleneksel evlerin bu kültürel degerleri yavas yavas insanlara ögrettigini veya geleneksel kültürün geleneksel evlerin karakteristiginde sekil aldigini söylemek zordur. Yani kültür ve ev hem sebep hem de sonuç olabilir.

Geleneksel Çin Evi Türk Evi ile kiyaslandiginda, Çin toplumunun tinsel degerlere çok daha fazla önem veren bir felsefeye göre biçimlendigini görüyoruz. Bu biçimlenmede gelenekler, semboller, yasayanlarin iç dünyasi, günlük yasamdan ve islevsellikten çok daha ön plana çikmaktadir. Türk Evinde ise her ne kadar semboller ve inançlar tasarima geçirilmisse de rasyonelligin, akilciligin ve islevselligin daha güçlü oldugunu görüyoruz. Bu baglamda Türk Evi gerek bati kültürüne komsu olmasi gerekse Orta Asya’dan gelerek yerlestigi Anadolu topraklarindaki hakim kültürel mirasin etkisiyle, dogu ve bati arasinda bir arayüz olusturmus, bir yani

analitigin diger yani inançlarin agir bastigi özgün bir sentez ortaya çikarmistir. Yürekli'nin, hiçbir kültürün geleneksel konutunda Türk Evindeki kadar güçlü bir sistem (mekansal, yapisal, yasamsal vb. bütün özellikleri ile) olusturulamadigi savi, elde edilen bu sonuçlari destekler niteliktedir.

KAYNAKLAR

Kitap

Altiner, A.T. Budak, C. 1997. Konak Kitabi (Geleneksel Türk Konutunun Geeç Dönemi Üzerine Bir Incelem), Tepe Yayinlari, Istanbul.

Arel, A. 1982. Osmanli Konut Geleneginde Tarihsel Sorunlar, Ege Üniversitesi G.S.F. Yayinlari, No:11, Ticaret Matbaacilik, Izmir.

Bektas, C. 1996. Türk Evi, Yapi Kredi Yayinlari, Istanbul.

Bozdogan, S. Özkan, S., Yenal, E., 2005. Sedad Hakki Eldem, Literatür Yayincilik, Istanbul.

Bussagli, M. 1989. Oriental Architecture/2, çev.Juan Shepley, Electa/Rizolli Pub.Int., Newyork, USA.

Büyükmihçi, G. 2005. Kayseri'de Yasam ve Konut Kültürü, Erciyes Üniversitesi Yayinlari, Kayseri.

Ching, F.K. 2002. Mimarlik Biçim-Mekan ve Düzen, çev.Sevgi Gökçe, YEM Yayinevi, Istanbul.

Deqi, S. 2004. Chinese Vernacular Dwelling, China Intercontinental Pres, çev.Wang Dehua, China.

Eberhard, W. 1995. Çin Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayinlari, Ankara.

Eldem, S.H. 1968. Türk Evi Plan Tipleri, ITÜ Mimarlik Fakültesi Yayinlari, Istanbul.

Erginbas, D. 1961. Insan ve Ev, ITÜ. Mimarlik Fakültesi Yayini, Istanbul.

Evren, M. 1959. Türk Evinde Çikma, Fakülteler Matbaasi, Istanbul.

Günay, R. 1998. Türk Ev Gelenegi ve Safranbolu Evleri, YEM Yayinevi, Istanbul.

Günay, R., 1981. Geleneksel Safranbolu Evleri ve Olusumu, Kültür Bakanligi Yayinlari, Ankara.

Güven, Z.S. 2000. Bes Element, Ötesi Yayincilik, Istanbul.

Hale, G. 2001. The Practical Encyclopedia of Feng Shui, Anness Publishing Limited, London.

Imamoglu, V. 1992. Gelenesel Kayseri Evleri, Türkiye Halk Bankasi Yayinlari, Ankara.

Imamoglu, V. 2001. Kayseri Bag Evleri, Türkiye Is Bankasi Yayinlari, Istanbul.

Knapp, R. 1990. The Chinese House: Craft, Symbol and The Folk Tradition, Oxford University Press., Hong Kong.

Knapp, R. 2005. Chinese Houses The Architectural Heritage of A Nation, Tuttle Publishing, Vermont, USA.

Kuban, D. 1975. Sanat Tarihimizin Sorunlari, Çagdas Yayincilik, Istanbul.

Kuban, D. 1995. Türk Hayat'li Evi, T.C. Ziraat Bankasi Yayini, MTR Yapimcilik, Istanbul.

Küçükerman, Ö. 1973. Anadolu'da Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açisindan Odalar, Apa Ofset Basimevi, Istanbul.

Lip, E. 1996. Environments of Power, Academy Editions, Great Britain.

Moran, E. 1999. The Complete Idiot's Guide to Feng Shui, Alpha Books, USA.

Öymen Gür, S. 2000. Dogu Karadeniz Örneginde Konut Kültürü, YEM Yayinevi, Istanbul.

Rapoport, A. 1969. House Form and Culture, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, U.S.A.

Rapoport, A. 1977. Human Aspects for Urban Form, Pergamon Press., Newyork, USA.

Rapoport, A. 2004. Kültür Mimarlik Tasarim, çev.Selçuk Batur, YEM Yayinevi, Istanbul.

Rossbach, S. 2001. Feng Shui ile Iç Mekan Dekorasyonu, Dharma, Istanbul.

Somer, H. Umur, C., 1978. Uyabilirlik - Esneklik – Degisebilirlik Kavramlari, I.T.Ü. Mimarlik Fakültesi, Yapim ve Yapi Sistemleri Kürsüsü, Istanbul.

Soysal. M. _____. Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerlesmenin Öyküsü, Tarih Vakfi Yayinlari, Istanbul.

Sözen, M. 2001. Türklerde Ev Kültürü, Dogan Kitapçilik A.S., Istanbul.

Sözen, M. Eruzun, C., 1996. Anadolu'da Ev ve Insan, Creative Yayincilik, Istanbul.

Spear, W. 1999. The Feng Shui House Book, Connan Octopus Limited, China.

Spear, W. 2003. Herkes için Basitlestirilmis Uygulamali Feng Shui, Alkim Yayinevi, Istanbul.

Summers, S. 2004. Bes Dakikada Feng Shui, Kozmik Kitaplar, Istanbul.

Webster, R. 2002. Apartmanda Yasam için Feng Shui, Alfa Yayinlari, Istanbul.

Webster, R. 2002. Feng Shui (Bahçeniz Için), Alfa Yayinlari, Istanbul.

Webster, R. 2002. Feng Shui (Isyeriniz Için), Alfa Yayinlari, Istanbul.

Yürekli, H., Yürekli, F. 2005. Türk Evi: Gözlemler ve Yorumlar, YEM Yayinevi, Istanbul.

Editörlü Kitap

_____, 1999. Çaglar Boyunca Anadolu'da Yerlesim ve Konut Uluslararasi Sempozyumu, Eski Çag Bilimleri Enst., Ege Yayincilik, Istanbul.

_____, 1999. Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerlesme, Ed.Yildiz Sey, Tepe Mimarlik Kültür Merk, Istanbul.

Sempozyum Bildirisi

Abbasoglu, H. 1996. "Anadolu'da Antik Çag'da Konut", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerlesme, Habitat II Konferansi, s.395-405, Istanbul.

Acar, E. 1996. "Anadolu'da Tarih Öncesi Çaglardan Tunç Çagi Sonuna Kadar Konut ve Yerlesme", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerlesme, Habitat II Konferansi, s.380-395, Istanbul.

Arsebük, G. 1996. "Biyokültürel Açidan Insan ("Siginagi" ve "Barinagi")", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerlesme, Habitat II Konferansi, s.15-19, Istanbul.

Kuban, D. 1996. "Ev Üzerine Felsefe Kirintilari", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerlesme, Habitat II Konferansi, s.1-6, Istanbul.

Özdogan, M. 1996. "Kulübeden Konuta: Mimarlikta Ilkler", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerlesme, Habitat II Konferansi, s.19-31, Istanbul.

Ünlü, A. 1987. "Benzer Apartman Konutlari", Toplu Konutlarda Mekan Sorunu Paneli, Tübitak Y.A.E., s.49-53, Istanbul.

Tez Bildirisi

Bahadir, H. Geleneksel Avlulu Türk ve Arap Evinin Ortak Kullanim Alanlarinin Karsilastirilmasi, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Istanbul.

Hsu, S. 2002. A Transformation of Traditional Architecture in Richmond B.C., Yüksek Lisans Tezi, School of Architecture, Dalhousie University, Halifax-Nova Scotia, Canada**.**

Ren, H. 2000. Feng Shui and Chinese Traditional Domestic Architecture, Master of Science, Tongji University, China.

Sahin, P. 2001. Feng Shui Ilkeleriyle Konutta Iç Mekan Tasarimi, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enst. Iç Mimarlik ASD., Yüksek Lisans Tezi, Istanbul.

Umsan, M. 1958. “Antik Devir Küçük Asya Evleri”, Doçentlik Tezi, I.T.Ü. Mimarlik Fakültesi, Güven Basimevi, Istanbul.

Yu, X. 2005. Mançu Geleneksel Evinin Dili ve Anlami, Yayimlanmamis Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Zhang, Y.T. 2000. Geleneksel Konut Olusumu Üzerine Karsilastirma, Doktora Tez, Cheng Gong Üniversitesi, Tayvan, Çin.

Makale

Aksoy, E. 1963. “Orta Mekan: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kurulus Prensibi, Mimarlik ve Sanat Dergisi, Istanbul.

Anon, A. 1974. Konut Ihtiyaç Tahmini, Konut Talebi ve Konut Pazar Analizi, Metodlar ve Sayisal Kaynaklar, Imar ve Iskan Bankaligi Genel Müd., sayi.1, s.3, Ankara.

Borong, L. Gang, T., Peng, W., Ling, S., Yingxin, Z., Guangkui, Z. 2004. “Study on The Termal Performans of The Chinese Traditional Vernacular Dwellings in Summer”, Journal of Energy and Buldings, sayi.36, s.73-79.

Harputligil, G. Çetintürk, N., 2005. “Geleneksel Türk Evi’nde Isil Konfor Kosullarinin Analizi; Safranbolu Haci Hüseyinler Evi”, Gazi Ün. Müh.-Mim. Fakültesi Dergisi, cilt.20, No.1, s.77-84, Ankara.

Saroglu, A. 2005. “Sesin Enerjisi”, House Beautiful, sayi.16, s.188.

Teymur, E. Teymur, N., 1978. “Konut Sorununun Kavranmasi Sorunu”, Mimarlik Dergisi, s.3, Istanbul.

Wilson, C.B. 1989. Architect And Community: Traditional Processes And Modern Products, çev. Xu, M.F., ve Wu, Y.C., Mimari ve Çevre Sanati, Güzel Sanatlar Dergisi, sayi.13, s.129-169.

Xu, P.1998. “Feng Shui Models Structured Traditional Beijing Courtyard Houses“, Journal of Architectural and Planning Research, s.271-282, sayi. 15:4 winter.

Web Sayfasi

http://depts.washington.edu/chinaciv/home/thomintr.htm

http://www.9redenvelopes.com/fengshui.htm

http://www.allthingsfrugal.com/feng.htm

http://www.bugday.org/article.php

http://www.elysesantoro.com/gallery1.htm

http://www.elysesantoro.com/interiordesign.htm

http://www.energyinmotion.com/portfolio_business4.htm

http://www.esyapi.com/teknik/feng.htm

http://www.fengshuigateway.com/eleexe.htm

http://www.fengshui-istanbul.com/joey-article1.htm

http://www.fengshuipictures.com/page3.htm

http://www.fengshui-tr.com/chi_yasamgucu.htm

http://www.fengshui-tr.com/fengshui_tarihce.htm

http://www.fengshui-tr.com/yin_yang_kavrami.htm

http://www.gkindia.com/vastu/interior.htm

http://www.greatbuildings.com/buildings/Bank_of_China.htm

http://www.homeplan-it.com/gardening/feng_shui.htm

http://www.hurriyet.com.tr/genc/index.asp

http://www.imedya.com/asp/haberdetay.asp

http://www.insankaynaklari.com/CN/ContentBody.asp

http://www.kdtours.com/index2.htm

http://www.kdtours.com/lemonTree/fengShuiOtel.htm

http://www.minidev.com/atip/tip_feng.asp

http://www.onefinedaydesign.com/interiordesign.htm

http://www.sabah.com.tr/2004/11/19/gny/gny104-20041119-200.htm

http://www.sabah.com.tr/2005/01/30/cpsabah/gnc106-20050130-102.htm

http://www.sabah.com.tr/2005/02/13/cpsabah/gur102-20050213-102.htm

http://www.turkpoint.com/saglik/kisa_kisa_feng_shui.asp